

**Рада адвокатів Одеської області
Одеська обласна колегія адвокатів**

**ВІСНИК
ОДЕСЬКОЇ
АДВОКАТУРИ**

№ 3, 2018

ОДЕСА

**Рада адвокатів Одеської області
Одеська обласна колегія адвокатів**

**ВІСНИК
ОДЕСЬКОЇ
АДВОКАТУРИ**

№ 3, 2018

Одеса

УДК 347.965(477.74)(055)

«ВІСНИК ОДЕСЬКОЇ АДВОКАТУРИ»
ЖУРНАЛ

Свідоцтво Серія ОД № 1701572Р
від 12.04.2013 р.

Тематична спрямованість:

Інформаційно-методичне забезпечення адвокатів Одеської області, підвищення кваліфікації адвокатів Одеської області, висвітлення подій в одеській адвокатурі, ознайомлення адвокатів та інших правознавців із новинами законодавства та юридичної практики, висвітлення подій історії адвокатури, обговорення проблемних питань законодавства, судової практики та діяльності адвокатури

***Видається за підтримки
Одеської обласної колегії адвокатів***

Редакційна колегія:

Головний редактор —
заступник голови Ради адвокатів Одеської області
А. Є. КОСТІН

Почесний голова редакційної колегії —
Й. Л. БРОНЗ

Склад редакційної колегії —
члени Ради адвокатів Одеської області:
адвокат Ю. М. ПОЛОНСЬКИЙ,
к. ю. н. К. М. СОКОЛЕЦЬКА, к. ю. н. В. М. ЗУБАР;
к. ю. н. К. Ю. КАРМАЗІНА

Адреса редакції:
65026, Одеса, вул. Жуковського, 14
Тел.: 722-30-75

Тираж 600 прим. Зам. № 132.

Видавництво і друкарня «Екологія»
65092, м. Одеса, вул. Разумовська, 23/1
Тел.: (0482) 33-07-18, 33-07-95, 37-15-27
www.fotoalbom-odessa.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1873 від 20.07.2004 р.

З М І С Т

Колонка редактора

Костин А. В очікуванні нового закону 4

Наші привітання

Голову Ради адвокатів Одеської області заслуженого юриста України Йосипа Бронза нагороджено золотим нагрудним знаком Асоціації правників України «За честь і професійну гідність» 5

Нагородження адвоката Віктора Мирковича Почесною відзнакою одеського міського голови «Трудова слава» 5

Відбулася церемонія нагородження переможців конкурсу ААУ «Адвокат Року — 2018!» Серед кращих — наші! 5

Наші ювіляри

Поздравляем адвокатов, отметивших свои юбилеи в III квартале 2018 года 6

Список осіб, які отримали свідоцтва на право на заняття адвокатською діяльністю у III кварталі 2018 року 7

У Раді адвокатів Одеської області

Бронз И. Л. Адвокат — профессия круглосуточная. 8

Завершено другий етап міжнародного проекту «Суд, громадяни, суспільство, держава: співпраця заради змін» . . . 10

Польвана А. Базовые навыки медиации для адвокатов 12

Одноденний тренінг із навичок комунікації «Адвокат — Клієнт» 13

Єзеров А. Конституційна скарга в роботі адвоката 14

31 серпня 2018 року — День нотаріату і 25-річчя від дня прийняття Закону України «Про нотаріат» 16

21 липня 2018 року в Одесі адвокати, помічники адвокатів та стажисти пройшли тренінг за курсом Європейської програми навчання у сфері прав людини HELP «Вступ до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» 17

7 вересня відбувся IV Південноукраїнський форум, організований АПУ та Радою адвокатів Одеської області 18

15 вересня 2018 року в Одесі випускники та учасники Програми «Адвокат Майбутнього» спільно з Радою адвокатів Одеської області провели семінар «Практика та методологія доказування у справах з КУпАП в аспекті статті 130» та експертну дискусію, присвячену обговоренню захисту прав адвокатів 19

В Одеському апеляційному господарському суді відбувся освітній семінар на тему «Забезпечення прав осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення», на якому з доповіддю виступив Андрій Костін, заступник голови Ради адвокатів Одеської області. 20

22 вересня 2018 року відбувся семінар із підвищення кваліфікації адвокатів, присвячений найбільш актуальним питанням тлумачення та застосування українського законодавства, адвокатської етики тощо 21

Перов А. Підвищення кваліфікації адвоката — це не право, а професійний обов'язок 22

Чебаненко А. Н. Главное для адвокатов — обмен мнениями. 23

Екс-депутат Бундестага Федеративной Республики Германии госпожа Мари-Луиза Бэк провела встречу с одесскими адвокатами 25

12 жовтня 2018 року відділенням Асоціації правників України в Одеській області, Асоціацією розвитку суддівського самоврядування України спільно з Радою адвокатів Одеської області було організовано і проведено форум «Дисциплінарна відповідальність у галузі правосуддя» . . . 26

Представительство интересов потерпевших — составная часть адвокатской профессии (20 октября 2018 года

в Апелляционном суде Одесской области состоялся очередной семинар повышения квалификации адвокатов, организованный Комитетом по вопросам уголовного права и процесса Совета адвокатов Одесской области) . . 28

Спортивна сторінка

Через два роки футбольна бронза знову повернулася... до Бронза! 29

Адвокатська практика

Чебаненко А. Н. Адвокат — профессионал, а не ремесленник 30

Казарновський О. Деякі аспекти захисту по кримінальних провадженнях, в яких застосовувались НСРД (Закінчення. Початок у № 2 за 2018 р.) 33

Тодорич І. В. Відновлення порушених прав військових пенсіонерів у судовому порядку: практичні аспекти 36

Чебаненко А. Н. Участие защитника на досудебном расследовании: принятие поручения и начало работы по делу . . 40

Алфеев Д. Закон про ТОВ та ТДВ: що нового? 44

Пономаренко Д. Коротко про сутність адвокатської діяльності 47

Розенбойм Ю. О. Судові спори з органами Держпродспоживслужби: корисні аргументи 49

Племениченко Г. В. Проблеми визначення юрисдикції під час оскарження рішень державних реєстраторів про реєстрацію права власності на нерухоме майно. 52

Душкова Г. Г. Щодо правових підстав визнання та виконання іноземних судових рішень по цивільних справах на території України 55

Ницевич А., Чеботаренко А. Право на иск: исковая давность и прекращение обязательства. 57

Єзеров А., Терлецький Д. Право на конституционную жалобу: формирование практики 59

Карпенко М., Коч Е. Судебное дело № 916/1253/15-г о признании незаконным вывода активов банка-банкрота . . . 63

Іванов В. І. Строки застосування запобіжних заходів домашнього арешту. 65

Григоренко Ю. Оптимізація податкового навантаження через використання інвестиційних фондів. 69

Григорова Г. Л., Чудновський М. З. Роздуми щодо інституту ювенальної юстиції в Україні 71

Захисники України

Саинчин С. А. Один день из жизни «киборгов», защитников донецкого аэропорта (памяти нашего коллеги, адвоката из Днепра, и нашего земляка-героя из Одесской области) 74

Міжнародне співробітництво

Мошак Г. Німецький конгрес профілактики та міжнародна співпраця адвокатів 77

Костин А. Конференция Международной ассоциации юристов (International Bar Association) в Риме 79

Сібільова О. В. Курс навчання за темою «Вступ до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод» . . . 81

Костин А. 13-я Конференция лидеров адвокатуры Международной ассоциации юристов (BarLeaders' Conference of the International Bar Association) в Осло (Норвегия) . . 83

3 історії адвокатури

Дашковская Д. Femina et femida (о становлении «женской адвокатуры») 86

Доброход И. С. «Шахтинское дело» 89

В ОЖИДАНИИ НОВОГО ЗАКОНА

Осень, как всегда, началась активно. Мероприятия, которые проводит наш Совет адвокатов, привлекают множество адвокатов из Одессы и других регионов. В этом номере Вестника вы найдете информацию лишь о некоторых из них. Мы продолжаем нашу деятельность и постепенно внедряем новые формы работы, в частности тренинги, которые позволяют получить не только теоретические знания, но и усвоить их на опыте выполнения практических заданий. Отрадно, что у нас становится больше комитетов. Новое руководство Комитета по работе с молодыми адвокатами с энтузиазмом начинает свою работу. Это целая команда коллег, которые готовы организовывать мероприятия для начинающих адвокатов, и вы уже вскоре сможете увидеть первые результаты этой работы.

Мы также рады объявить о создании Комитета по конституционному правосудию и правам человека. В фокусе деятельности Комитета — представительство в Конституционном Суде Украины, а также в Европейском суде по правам человека. Первые мероприятия, организованные коллегами уже

в рамках комитета, — в ближайшем будущем.

Мы также дождалась внесения законопроекта о внесении изменений в Закон Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» № 9055, который был подготовлен Советом по судебной реформе при Президенте Украины. Сразу же после этого были внесены два альтернативных законопроекта и все три сейчас находятся на рассмотрении профильного комитета парламента. Вокруг законопроектов много шума, поляризация мнений и позиций, многие коллеги высказываются безапелляционно «за» или «против» того или иного варианта. Но мы все-таки адвокаты. Давайте будем обращаться к первоисточнику и читать, а после этого профессионально обсуждать те или иные предложения. Без эмоций и ярлыков, компетентно и ответственно.

К этому призываю Вас, мои дорогие коллеги. Высказывайте свои мнения и предлагайте варианты. За нашу адвокатуру — нам нести ответственность.

*Главный редактор
Андрей КОСТИН*

Голову Ради адвокатів Одеської області заслуженого юриста України Йосипа Бронза нагороджено золотим нагрудним знаком Асоціації правників України «За честь і професійну гідність»

Кращого правника року, яким у ході відкритого голосування було визнано **Йосипа Львовича**, назвали у Києві під час церемонії відкриття Року права.

«Ця нагорода задумувалась як унікальна відзнака, — сказав перший президент АПУ Ігор Шевчен-

ко. — Тому вона дається лише один раз у житті, один раз на рік і лише одному номінанту».

Церемонія проходила за участю Голови Верховного Суду України Валентини Данішевської та Голови Конституційного Суду України Станіслава Шевчука.

Нагородження адвоката Віктора Мирковича Почесною відзнакою одеського міського голови «Трудова слава»

За багаторічну сумлінну працю, високий професіоналізм, значний внесок у зміцнення законності та надання правової допомоги громадянам міста Одеси Почесною відзнакою одеського міського голови

«Трудова слава» нагороджено **Віктора Юхимовича Мирковича** — директора приватного підприємства «Валеста», адвоката.

Відбулася церемонія нагородження переможців конкурсу ААУ «Адвокат Року — 2018»! Серед кращих — наші!

5 жовтня в Hyatt Regency Kyiv відбулася церемонія нагородження переможців конкурсу ААУ «Адвокат Року — 2018», яка зібрала на червоній доріжці близько 300 представників правової еліти України.

Серед нагороджених — наші колеги.

У спеціальній номінації:

- *Адвокат-науковець* — **Гловюк Ірина Василівна**.

У номінаціях:

- *Кримінальне право і процес* — **Денис Пономаренко**, АО «Barristers»;
- *Фінансове та банківське право* — **Олександр Муконін**, АО «Mitrah»;
- *Морське і транспортне право* — **Юрій Сергєєв**, ЮБ Сергєєвих та **Артем Волков**, АНК Морська юридична практика.
- *Цивільне право, сімейне право та трудове право* — **Вікторія Криворучко**, ЮФ «Домінанта».

НАШІ ПОЗДОРОВЛЕННЯ ПЕРЕМОЖЦЯМ!

*Поздравляем адвокатов,
отметивших свои юбилеи в III квартале
2018 года*

30-летие

ПОТАПЧУК Андрей Вячеславович
ВОЛКОВ Алексей Николаевич
ФЕДОРОНЧУК Игорь Владимирович

40-летие

КАЛЮЖНЫЙ Андрей Евгеньевич
ОПАЛЬКО Олег Николаевич
ДИМИТРИУ Виктория Валерьевна
КЮРЧУБАШ Сергей Анатольевич
МЕШКОВА Евгения Павловна
ЯГУНОВ Дмитрий Викторович
МАКАРОВ Игорь Михайлович

50-летие

СТАХАНОВА Мария Дмитриевна
ВДОВИЧЕНКО Галина Николаевна
МОНУЛ Лариса Михайловна
ЧУМАК Юрий Деомидович
ЮЩЕНКО Маргарита Викторовна
БУРАН Валерий Николаевич

60-летие

ДАВЫДЕНКО Андрей Парфирович
ЖАБОРЮК Александр Александрович
ПРИШЛЯК Татьяна Алексеевна
ШЕЙК-СЕЙКИН Алексей Николаевич
ХАСУЕВ Пахрадин Хасанович
ШАРКЕВИЧ Виктор Трофимович
БОТВИНЦЕВ Анатолий Николаевич

70-летие

СКРИПКА Владимир Васильевич
КРАВЧЕНКО Надежда Ивановна
ТАЩИ Тамара Васильевна
ЛОМАКОВСКИЙ Виталий Иванович
МАРОЧКИН Владимир Александрович

*Счастья, здоровья желаем каждому из Вас,
уважаемые коллеги, долголетия, успехов в работе,
мира и достатка в каждом доме!*

*Пусть прожитые годы радуют, а грядущее
порадует еще больше!*

Совет адвокатов Одесской области

**Список осіб, які отримали свідоцтва
на право на заняття
адвокатською діяльністю у III кварталі
2018 року**

1. БАЛАБАНОВА Катерина Юріївна
2. БЛАЩУК Ольга Євгенівна
3. БОДНАР Максим Олександрович
4. БОЙКО Анастасія Вадимівна
5. БУДЯНУ Оксана Валеріївна
6. ВОРОБІЙОВ Артемій Валерійович
7. ГЛОВЮК Ірина Василівна
8. ГОРОВА Карина Олександрівна
9. ГРИГОРЖЕВСЬКИЙ Максим Сергійович
10. ГУЖАНСЬКА Тетяна Василівна
11. ГУРАЛЬ Олександр Георгійович
12. ДЕМИДОВ Андрій Олександрович
13. ДОРОГІЙ Костянтин Юрійович
14. ЗАХОВАВКО Віоріка Василівна
15. ІВАНОВ Сергій Ігорович
16. ІВАНЧЕНКО Євгеній Олександрович
17. КАЛАНЖОВ Владислав Михайлович
18. КАРПУН Євген Федорович
19. КОЗАК Роман Дмитрович
20. КОСТЮК Ніна Сергіївна
21. КОЧУРОВ Андрій Олександрович
22. КРАВЕЦЬ Сергій Юрійович
23. КРУПКА Олена Олександрівна
24. МАКСИМ'ЮК Назарій Дмитрович
25. МЕЛЬНИКОВ Олексій Михайлович
26. МИХАЛЬЧЕНКО Надія Андріївна
27. МОРОЗОВА Світлана Ростиславівна
28. НЕСВЕТАЙЛО Ірина Миколаївна
29. ОМЕЛЬЧУК Олександр Сергійович
30. ОРЕШКОВА Наталя Валеріївна
31. ПАВЛЕНКО Роман Анатолійович
32. ПОЙДЕНКО Олексій Сергійович
33. ПОКОРА Ірина Євгенівна
34. ПОЛЩУК Майя Іванівна
35. ПРОЦИК Дмитро Васильович
36. ПРОЦИК Марія Василівна
37. РЕМЕНЧУК Андрій Миколайович
38. РОВИНСЬКА Катерина Ігорівна
39. РОВКОВА Світлана Володимирівна
40. РОГОЗНИЙ Ігор Михайлович
41. РЯБУХА Людмила Михайлівна
42. САБОВА Ірина Олександрівна
43. СМІРНОВ Володимир Сергійович
44. СТАВРОВ Костянтин Борисович
45. СТАНКОВ Степан Степанович
46. ТАНУРКОВ Родіон Георгійович
47. ТАРНАВСЬКИЙ Роман Віталійович
48. ТІСОВСЬКА Ольга Олександрівна
49. ТУРЧАНІНОВ Юрій Михайлович
50. ЦЕРУШ Сергій Іванович
51. ЧИРКІН Дмитро Володимирович
52. ЧУКІТОВА Вікторія Віталіївна
53. ШЕСТОПАЛОВ Олександр Олександрович
54. ШЕСТОПАЛОВА Ірина Ігорівна
55. ШИДЕРОВА Наталя Сергіївна
56. ШИШЛЮК Вікторія Русланівна
57. ЯКОВЛЕВА Діана Віталіївна
58. ЯРМАК Микола Васильович
59. ЯСТРЕБОВА Віра Андріївна

И. Л. Бронз,
*председатель Совета адвокатов
Одесской области*

АДВОКАТ — ПРОФЕССИЯ КРУГЛОСУТОЧНАЯ

В последнее время возникают вопросы и даже дискуссии по поводу возможности адвоката утруждать на определенное время и для выполнения определенных обязанностей правового характера статус адвоката.

Некоторые адвокаты утверждают, что адвокатами они являются только при выполнении профессиональных обязанностей, а в нерабочее время на них нормы адвокатской этики и требования Закона «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» (далее — Закон) не распространяются.

А могут ли адвокаты приостанавливать действия свидетельства о праве на занятие адвокатской деятельностью и выполнять поручения граждан по доверенности, естественно, не заключая договора с клиентами и не выписывая ордера на ведение дела, по сути, занимаясь предпринимательской деятельностью, притом без соответствующего разрешения?

Как видите, вопросы поставлены деятельностью некоторых наших коллег и необходимость их решения назрела, т. к. такое искусственное «разделение» адвоката и адвокатской деятельности является совершенно недопустимым.

Юрист, получивший свидетельство о праве на занятие адвокатской деятельностью, приобретает профессию адвоката на все время, пока по различным основаниям, установленным Законом, эта деятельность не будет прекращена.

Наши предки, присяжные адвокаты, как будто для разрешения сложившейся у нас ситуации, оставили нам в наследство Правила адвокатской профессии, которыми установили, что **«совершенно невозможно и непозволительно для присяжного поверенного, обязанного служить делу правосудия, исполнять всякого рода частные заказы, низводя свою профессию до степени ремесла».**

Выполняя поручение по доверенности, адвокат обязан заключить с клиентом договор, получить согласованный с клиентом гонорар, выписать ордер на участие в деле, подтверждающий полномочия и статус адвоката.

В противном случае, без заключения договора, адвокат превращается в «частного поверенного», что свидетельствует о нарушении адвокатом ст. 26 Закона, определяющей основания осуществления адвокатской деятельности и перечень документов, которые адвокат обязан представить для подтверждения своих полномочий на оказание правовой помощи.

Клиент, заключивший договор с таким «частным поверенным», вместе с тем воспринимает его как адвоката и при возникновении конфликтных ситуаций направляет заявления и жалобы в органы адвокатского самоуправления, требуя наказать адвоката, лишит свидетельство, обязать возвратить полученный гонорар и т. д.

А то, что адвокат, получивший доверенность от клиента, не заключая с ним договор и не оформив уплату клиентом гонорара, допускает такое «незначительное прегрешение», как уклонение от уплаты налогов, что является основанием для принятия к адвокату строгих мер дисциплинарного воздействия, то как к этому необходимо относиться?

В любом случае, адвокат, выполняющий поручение по доверенности, без заключения договора, остается членом адвокатской корпорации и допущенные им нарушения при выполнении «частного заказа» становятся предметом рассмотрения в дисциплинарной палате КДКА с принятием соответствующих решений, т. к. ненадлежащее оформление поручения клиента на представительство дискредитирует как самого адвоката, так и адвокатское сообщество.

Можно было бы рекомендовать адвокатам, кто имеет желание выполнять поручения граждан по доверенности, без надлежащего оформления поручения, использовать имеющуюся возможность для добровольного прекращения адвокатской деятельности, с исключением из Единого реестра адвокатов Украины, и спокойно осуществлять предпринимательскую деятельность в интересах граждан, однако, только до 1 января 2019 года, когда вступит в силу положение о монополии адвокатов по представительству интересов граждан в судах.

Временное приостановление действия свидетельства о праве на занятие адвокатской деятельностью для последующей возможности выполнять «частные заказы» также не освобождает адвоката от носимого им статуса, т. к. приостановление действия свидетельства не освобождает адвоката от обязанности соблюдения им норм адвокатской деятельности и адвокатской этики.

Суждения некоторых адвокатов по поводу возможности утрачивать статус адвоката в нерабочее время или в отпуске не лишают адвоката его статуса, т. к. в своей частной жизни и в быту он должен заботиться об авторитете адвокатского сообщества и не нарушать установленные в адвокатуре правила.

Если согласиться с точкой зрения некоторых адвокатов в том, что они являются адвокатами только

при выполнении профессиональных обязанностей, то тогда для них возможно появление в общественных местах в нетрезвом состоянии, грубое и оскорбительное поведение, вождение автомобиля в состоянии опьянения и т. п.

В статье 12 Правил адвокатской этики по этому поводу записано следующее: **«Всей своей деятельностью адвокат должен утверждать уважение к адвокатской профессии, которую он представляет, ее сути и общественного назначения, содействовать сохранению и повышению уважения к ней в обществе.**

Этого принципа необходимо придерживаться во всех сферах деятельности адвоката: профессиональной, общественной, публицистической и иных».

Изменения в Конституции Украины по поводу того, что только адвокаты будут представлять интересы граждан в судах различной юрисдикции, приведут к тому, что граждане, которые в настоящее время занимаются оказанием правовой помощи в судах по доверенностям, будут отлучены от этой работы, да и адвокаты перестанут приостанавливать адвокатскую деятельность для получения возможности выполнять «частные заказы».

Вывод из всего вышесказанного один: адвокаты, оставайтесь адвокатами и не «низводите свою профессию до степени ремесла»!

СОСТАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ

Составление процессуальных документов, деловых бумаг является важнейшей составляющей частью адвокатской профессии.

По тому, какого качества документы выходят из-под пера адвоката, принято судить об уровне его профессиональной подготовки.

К сожалению, приходится признать, что не все адвокаты относятся к этой работе с должной ответственностью и трудолюбием и, естественно, не прилагают должной настойчивости по улучшению качества составляемых ими документов.

Интеллект, общая грамотность, знание материалов дела, законодательства, судебной практики позволят адвокату не допускать ошибок и погрешностей при составлении документов.

Помощь адвокату в этой работе может оказать хорошее знание литературы и наличие сло-

варного запаса богатого русского языка, когда адвокат из большого количества слов использует именно то, которое необходимо включить в конкретное предложение и которое больше других подходит к тому, что он хочет выразить.

Адвокат всегда должен помнить, что написанное им остается в материалах дела, что эти документы могут читать разные люди в правоохранительных органах и судебных инстанциях, и каждый читающий составляет свое мнение об адвокате.

Как говорил Петр I: **«Напиши, чтобы дурь была видна!»**

Порой в составленных адвокатами документах мы читаем такое, что сразу вспоминаем императора всея Руси.

Завершено другий етап міжнародного проекту «СУД, ГРОМАДЯНИ, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА: СПІВПРАЦЯ ЗАРАДИ ЗМІН»

Добіг кінця другий візит голландського експерта з питань адміністрування судів, судді, заступника голови Амстердамського окружного суду, члена правління суддів Естер де Рой (Esther De Rooij) в рамках міжнародного проекту «СУД, ГРОМАДЯНИ, СУСПІЛЬСТВО, ДЕРЖАВА: СПІВПРАЦЯ ЗАРАДИ ЗМІН», який стартував у травні цього року на базі апеляційного суду Одеської області.

Свою роботу міжнародний експерт Естер де Рой в рамках другого візиту продовжила зі співбесід з судьями та працівниками апаратів судів, які були внесені до «мапи» проекту.

Кожен день робочого візиту міжнародного експерта проходив за насиченим графіком. Під час другого візиту було відвідано Іллічівський міський суд Одеської області, Овідіопольський районний суд Одеської області та Ізмаїльський міськрайонний суд Одеської області.

На початку кожної зустрічі координатори міжнародного проекту заступник голови Апеляційного суду Одеської області Андрій Дрішлюк та викладач Одеського регіонального відділення Національної школи суддів України, суддя Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області Тетяна Шевиріна презентували присутнім проект та результати онлайн опитування адвокатів та юристів щодо якості організації роботи судів в Одеському регіоні.

Робота ж самого експерта проходила у формі інтерв'ю, кожне з яких тривало 20—40 хвилин, протягом яких експерт виявляла потреби в удосконаленні організації роботи суддів, позитивні та негативні явища організації роботи судів та ділилась досвідом, який допоміг підвищити ефективність роботи судів у Нідерландах та, врешті-решт, забезпечити високий рівень довіри суспільства до суду.

За результатами двох візитів було обрано Малиновський районний суд міста Одеси та Ізмаїльський міськрайонний суд Одеської області в якості пілотних для впровадження майбутніх рекомендацій. Апеляційний суд Одеської області як один з ініціаторів проекту також є базою для впровадження та підтримання новітніх організаційних розробок.

Під час зустрічі з керівництвом та працівниками територіального управління Державної судової адміністрації в Одеській області було обговорено процес забезпечення здійснення судочинства в Одеській області, проведення антикорупційної політики та організаційно-правові перспективи запровадження результатів проекту в практичну діяльність судів Одеської області.

Під час зустрічі з керівництвом та фахівцями регіонального відділення Національної школи суддів України експерт відзначила позитивний досвід України у професійному навчанні майбутніх суддів, а також підтриманні рівня кваліфікації діючих суддів і співробітників апаратів судів. Вона зазначила, що аналог такої установи у Нідерландах відсутній і функція забезпечення професійного зростання суддів покладена на голову та заступників голови суду. Крім того, були обговорені перспективи підготовки та запровадження спеціалізованих тренінгів з метою практичного запровадження отриманих у рамках проекту результатів.

Проведене за допомогою гугл-форми опитування адвокатів та юристів, які практикують в Одеському регіоні (результати опитування доступні за посиланням — <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pres-centr/news/543075/>), дозволило отримати об'єктивну інформацію від відвідувачів судів щодо якості організації роботи судових установ та виявити вектори бажаних змін (опитування триває за посиланням <http://unba.odessa.ua/shanovni-advokaty-proponuyemo-vzyaty-uchast-v-opytuvanni-shho-spruyatyme-rozrobtisi-unifikovanyh-i-prozoryh-pravyl-organizatsiyi-roboty-sudiv-odeskoyi-oblasti-z-metoyu-pidvyshhennya-efektyvnosti-ta-dos/>).

Вказана інформація стала предметом детального обговорення з адвокатською спільнотою.

Проведені зустрічі та аналіз їх результатів дасть можливість експерту внести пропозиції щодо подолання виявлених проблем за допомогою впровадження інноваційних форм та методів судового адміністрування, налагодження внутрішньої комунікації як між підрозділами одного суду, так і між судами в регіоні, формування єдиних стандартів та

У РАДІ АДВОКАТІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

практики функціонування судів в межах Одеської області та їх впровадження в подальшому в діяльність судової системи України.

Далі слідує кропітка робота команди проекту зі створення робочих груп, вивчення звіту та рекомендацій, що будуть надані міжнародним експертом, обговорення в професійному середовищі ключових проблем застосування та прогалин процесуального законодавства, напрацювання спільних позицій щодо їх подолання. Під час наступного візиту експерт

презентуватиме нову форму взаємодії судів з громадянами, суспільством та державою, яка має об'єднати суддів, прокурорів та адвокатів навколо спільних проблем та забезпечити не тільки якісний багатосторонній діалог юристів-професіоналів, але налагодити конструктивний діалог між суспільством, судом та державою та зростання довіри до суду як головної сучасної державної інституції, основним завданням якої є захист прав та інтересів громадян, юридичних осіб від наявних та потенційних порушень.

МУДРОЕ СЛОВО

«Нужно делать так, чтобы слов было относительно немного, а мыслей, чувств, эмоций — много. Тогда речь краткая, когда она уподобляется вкусному вину, которого достаточно рюмки, чтобы почувствовать себя приятно опьяненным».

«При недостатке собственной «глубокой мысли» дозволительно пользоваться мудростью мудрых, соблюдая меру и в этом, чтобы не потерять своего лица между Лермонтовыми, Толстыми, Диккенсами...»

«Лучше ничего не сказать, чем сказать ничего».

«Слово — одно из величайших орудий человека».

*Анатолий Федорович Кони (1844—1927),
русский юрист и общественный деятель, почетный академик
Петербургской АН, выдающийся судебный оратор*

Анастасія Полівана,

*адвокат (г. Одесса), учасник програми
«Адвокат Майбутнього»*

БАЗОВІ НАВЬКИ МЕДІАЦІЇ ДЛЯ АДВОКАТІВ

В Києві в День Конституції України був проведений двухденний практичний міжмодульний тренінг, посвячений базовим навикам медіації і ролі адвоката в цій процедурі. Тренерами виступили практикуючі медіатори — Роман Коваль і Алена Горова. Експертом тренінга виступив Андрей Костин. Програма во всіх учасниках загляла той самий «огонь медіації», який тепер необхідно нести далі, передавати колегам і використовувати в практичній діяльності. Вель це другої рівень цивілізованого рішення конфліктів.

Медіація — відносно нове явлення для нашої правової системи. Задача медіації — взаимовигідне рішення конфлікту на умовах співробітництва, а не суперництва. Іменно цей метод приводить к тому самому виртуозному результату, к которому стоить стремиться — WIN-WIN. Вигриш обоих сторін.

В рамках тренінга почали с истоков — розібрали, что такое конфлікт. Задумувались ли вы когда-то, что сам по себе конфлікт — это не плохо, а нейтрально? Вель по сути это разная точка зрения и несовпадение интересов, но не обязательно при этом они противоположны, они могут быть просто разные. И мы с вами сталкиваемся с десятками таких ситуаций ежедневно, причём далеко не только в работе.

На примерах конкретных кейсов адвокаты с удивлением для себя обнаружили, как может разниться позиция человека (то, что он озвучивает) от его настоящего интереса и желания, которое он может даже не осознавать. Позиция — это исход конфлікту, который сторона заявляет как наиболее предпочтительный; интересы — цель, которая должна быть удовлетворена или достигнута. В рамках процесса медіатор вначале предлагает сторонам изложить свои позиции, а уже потом помогает им выявить, что у сторон существуют общие интересы и потребности. Если у сторон остались обиды — конфлікт не урегулирован. Главная задача медіації — урегулирование конфлікту, построение доверительных отношений между сторонами.

Принципиальное отличие медіації от других примирительных процедур в том, что посредник-медіатор не имеет консультативных функций. Вместо этого медіатор стремится помочь сторонам выработать общее понимание конфлікту и действовать в направлении урегулирования спора. В западных странах медіаторы чаще не юристы или психологи, а представители разных профессий — архитекторы, учителя, инженеры.

Процесс медіації состоит из нескольких этапов: ознакомление с правилами проведения процедуры, резюмирование позиции каждой стороны, выяснение личного интереса, поиск вариантов решения конфлікту, подведение итогов. На последнем этапе в том числе стороны решают, как именно они фиксируют соглашение, к которому пришли. Могут составить договор, при желании его нотариально заверить. Так же могут проводиться совместные и отдельные сессии с учасниками.

Обсудили 3 способа решения конфлікту: метод силы, метод права и метод интереса. И медіація — это про интересы, причём не озвученные, а именно глубинные потребности человека. Но для того чтоб вывести человека из плоскости позиции в плоскость интересов, нужно обладать очень крепкой психикой, эмпатией, навиками психолога, конфликтолога, нужно вызвать 100 % доверие и не подвести ожиданий. В общем, это куда сложнее, чем кажется на первый взгляд, и как сказал один из тренеров, чтобы сохранять это внутреннее спокойствие, наверное, необходимо 7 лет провести в горах, занимаясь буддизмом. И, кажется, это была не шутка.

В чем польза медіації для адвоката? Обратимся к международной практике. К примеру, в Канаде 70 % споров решается в досудебном порядке путем мирного урегулирования. Только вдуматься в эту статистику, 70%! При этом роль адвоката в медіації очень важна — он как всегда стоит на страже интересов своего клиента и его законных прав. Но конечное решение — это продукт взаимодействия

непосередньо сторони-учасників конфлікту. Их обдуманне і осознанне рішення, лично сгенерованне. Мотивация його исполняти, конечно, увеличивается в разы — и мы лишаемся проблемы неисполнения судебных решений. Стороны добровольно договариваються — и мы лишаемся проблемы затягивания процесса на годы (как по объективным так и нет причинам). При этом адвокат может установить свой «success fee» — гонорар успеха, который получит через 2 месяца, а не через 3 года.

Так, исследования Украинского центра медиации показали, что 80 % хорошо организованных медиаций успешны для сторон. При этом, кроме желания сторон исполнить решение, процесс медиации обязательно включает в себя проверку медиатором выполнимости предложенных сторонами решений.

Результат — довольные благодарные клиенты, которые посоветуют вас другим потенциальным клиентам, и, что очень важно, но часто недооценивается — совершенно другой эмоциональный фон жизни!

Одноденний тренінг із навичок комунікації «Адвокат — Клієнт»

14 вересня адвокати Одеської області у Правовому клубі PRAVOKATOR розвивали свої комунікаційні компетенції по роботі з клієнтами, долаючи стереотипи та вибіркоче сприйняття.

В привітальному слові заступник голови Ради адвокатів Одеської області Андрій Костін зазначив, що навички комунікації, особливо між адвокатами та їхніми клієнтами, на жаль, не викладаються у достатньому обсязі під час навчання юристів і адвокатів, тому проблеми в комунікації викликають непорозуміння між адвокатом і клієнтом, що може мати негативні наслідки як для клієнта, так і для його адвоката. Саме для подолання цих проблем Рада адвокатів Одеської області за допомогою колег-тренерів започаткувала такі тренінги з комунікації, які, ми сподіваємось, стануть традиційними.

Цей тренінг є унікальним продуктом, який розроблений командою експертів та спрямований на розвиток практичних навичок роботи з клієнтами, зокрема, налагодження ефективної комунікації, емпатичного

слухання, врахування бар'єрів для сприйняття тощо, а також врахування етичних та ціннісних засад роботи адвоката при взаємодії з клієнтом, що слугують підґрунтям для якісного надання правової допомоги та захисту прав людини.

Ключем для взаємовідносин з клієнтом є здатність адвоката чути, в чому саме полягає проблема його клієнта, за вирішенням якої він звернувся до адвоката.

Не завжди саме та проблема, що є очевидною адвокату, реально має значення для клієнта. Саме тому правильна комунікація є необхідним елементом роботи будь-якого адвоката.

Тренінг був проведений акредитованими тренерами-адвокатами Артемом Донцем (м. Харків) та Миколою Стояновим (м. Одеса), які є випускниками Програми «Адвокат Майбутнього».

Тренінг організовано Радою адвокатів Одеської області за сприяння Координаційного центру з надання правової допомоги та Правового клубу PRAVOKATOR.

Альберт Єзеров,

к. ю. н., доцент, адвокат

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА В РОБОТІ АДВОКАТА

13 липня 2018 року в Апеляційному суді Одеської області за ініціативи громадської організації «Громадянський центр правових ініціатив» (А. Єзеров, Д. Терлецький) та за підтримки Комітету адміністративного права та процесу Ради адвокатів Одеської області (О. Джабурія) відбувся сертифікований семінар із підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Конституційна скарга в роботі адвоката: алгоритми складання, проблеми подання та механізми застосування». Його актуальність спричинена тим, що з червня 2016 року на конституційному рівні та лише з березня 2018 року фактично в Україні запроваджено новий правовий механізм захисту конституційних скарг — конституційна скарга. Відтоді конституційне судочинство стало доступнішим для фізичних та юридичних осіб, а сама конституційна скарга — додатковим інструментом в роботі адвоката. Через це адвокати потребують спеціальних знань щодо алгоритмів складання, подання та розгляду конституційних скарг.

Станом на час проведення семінару не було розглянуто по суті жодної конституційної скарги. Попри це, вже було кількасот відмовних ухвал, із яких можна зробити висновки про основні помилки, які вчиняються адвокатами при поданні скарг.

Серед присутніх адвокатів лише в однієї виявилась конституційна скарга у провадженні. Водночас присутність понад півтори сотні адвокатів вкотре засвідчила перспективність цього інституту та підтвердила актуальність і значущість цього заходу для адвокатської спільноти Одещини.

Семінар складався з п'яти модулів: «Судові механізми захисту прав» (доповідач — доцент, голова правління громадської організації «Громадянський центр правових ініціатив», адвокат Альберт Єзеров); «Функціональна взаємодія судів адміністративної

юрисдикції та Конституційного Суду України» (доповідач — заступник голови Одеського окружного адміністративного суду Елла Катаєва); «Умови прийнятності Конституційним Судом України конституційних скарг: формальний аспект» (доповідач — заступник начальника управління документального забезпечення та попередньої перевірки конституційних скарг — начальник відділу попередньої перевірки конституційних скарг Секретаріату Конституційного Суду України Віталій Запорожець); «Умови прийнятності Конституційним Судом України конституційних скарг: змістовний аспект» і «Алгоритм складання та подання конституційних скарг» (доповідач — кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат Дмитро Терлецький).

Важливою рисою заходу була інклюзивність аудиторії у процесі проведення семінару. Час від часу лектори запитували аудиторію про їхню думку стосовно окремих питань. Наприклад, думка адвокатської спільноти розділилася під час відповіді на запитання, після якої інстанції можливе подання конституційної скарги: після Верховного Суду чи достатньо апеляційної інстанції.

Заступник голови Одеського окружного адміністративного суду Елла Катаєва з цього приводу зазначила, що деякі юристи вважають навіть петицію до Президента України національним засобом юридичного захисту, а іноді навпаки — вважають Конституційний Суд останнім національним засобом і тому подають до Європейського суду з прав людини не паралельно з органом конституційного контролю, а спершу чекають на закінчення провадження в останньому.

Також адвокатська аудиторія намагалась відповісти на запитання про принципи відмінності між

провадженням у Конституційному Суді України та Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ). Адвокати надали найбільш очевидну відповідь: відмінність полягає у джерелах (у першому випадку — Конституція України, у другому — Європейська конвенція про захист прав людини й основних свобод). Лектори уточнили, що, по-перше, враховуючи напрацьований Конституційним Судом принцип дружнього ставлення до міжнародного права, Європейська конвенція та практика ЄСПЛ також є джерелами для рішень Конституційного Суду; по-друге, відмінність полягає у тому, що Конституційний Суд не аналізує обставин справи та не передбачає сатисфакцію — відшкодування завданих збитків, на відміну від ЄСПЛ.

Ще одне запитання для адвокатів стосувалося можливості участі свідків у конституційному провадженні. Аудиторія одноставно відповіла негативно, однак лектори повідомили, що відповідно до чинного Регламенту Конституційного Суду України участь свідків можлива, та висловили припущення, що передусім участь свідків стосуватиметься процедурних норм — наприклад, свідчення народних депутатів стосовно обставин розгляду й ухвалення закону.

Аудиторія активно цікавилась низкою проблем і ставила запитання. Адвокатів цікавила сума судового збору при поданні конституційної скарги, і було позитивно сприйнято інформацію про відсутність такого судового збору. Також цікавила практика реалізації частини четвертої статті 7 Кодексу адміністративного судочинства України — зокрема, чи звертався Одеський окружний адміністративний суд до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта.

Низка запитань адвокатів стосувалась можливості підпису адвоката під конституційною скаргою. Після негативної відповіді адвокати просили уточнити, як діяти, якщо їхній клієнт перебуває у рейсі або у космосі, у відповідь на що було сказано, що єдиним винятком є неспроможність індивіда підписати скаргу, а в інших випадках надсилати можна через поштові відділення. Водночас інші дії, крім подання самої скарги, можна вчиняти через уповноважену особу, про яку варто зазначити у скарзі.

Цікавили адвокатів і такі запитання, як можливість відновити пропущений строк на подання конституційної скарги (лише з мотивів суспільного інтересу, про що має бути клопотання, або у випадку отримання остаточного рішення суду пізніше, ніж його було оголошено), наявність інституту залишення скарги без руху (ні, якщо секретаріат

Конституційного Суду повернув заяву, то можливе лише повторне звернення, яке реєструється як нове), строк розгляду секретаріатом Суду скарг (один день), можливість створення формуляра для заповнення скарги (наразі на сайті Суду є пам'ятка, пізніше розглянуть можливість створення формуляра), кількість осіб, які опрацьовують у секретаріаті Конституційного Суду конституційні скарги (сім осіб включно з керівником) тощо.

Щодо однієї проблеми адвокати навіть надали пропозицію — надати доступ Конституційному Суду до не знеособленого, а повного варіанта Єдиного державного реєстру судових рішень, водночас позбавивши заявників (скаржників) подавати до Суду засвідчені копії судових рішень усіх судів стосовно відповідної справи.

Серед цікавинок був той факт, що чотирнадцять конституційних скарг, поданих до набрання чинності Законом України «Про Конституційний Суд України», у якому було передбачено низку вимог до форми конституційної скарги, було подано з дотриманням цих вимог і розподілено на суддів без відмови, що може свідчити і про певний прогностичний талант і відповідне мислення авторів таких скарг.

Також адвокатам цікаво було дізнатися, що лідером серед законів за кількістю скарг є Кримінальний процесуальний кодекс України (майже півсотні скарг на неконституційність його окремих положень).

Адвокат, доцент Дмитро Терлецький систематизував і подав у вигляді доповіді-презентації основні помилки, яких припускаються адвокати (або скаржники чи інші автори конституційних скарг), серед яких: ототожнення норми та статті того чи іншого закону; зазначення норми закону, яка не була застосована в остаточному судовому рішенні; одночасне зазначення норм законів, які (не) були застосовані в остаточному судовому рішенні; цитування норм Конституції України безвідносно до конкретного порушеного права та конкретної ситуації; неналежна аргументація конституційної скарги.

Серед особливих позитивів семінару варто відзначити той факт, що під час виступу кожного доповідача були водночас ремарки (іноді й заперечення) інших доповідачів, що створювало більш повну картину думок і фактів щодо певного питання та додавало «живої» дискусії та розвитку критичного й аналітичного мислення.

Наприкінці було напрацьовано тактичне завдання для адвоката — на етапі подання касаційної (апеляційної) скарги написати її таким чином, щоб у рішенні відповідного суду було відмовлено саме із застосуванням оспорюваної в майбутньому конкретної норми певного закону.

31 серпня 2018 року — День нотаріату і 25-річчя від дня прийняття Закону України «Про нотаріат»

З нагоди свята в Національному університеті «Одеська юридична академія» пройшли урочистості, організовані Головним територіальним управлінням юстиції в Одеській області та відділенням Нотаріальної палати України в Одеській області, на яких із вітальним словом виступив голова Ради адвокатів Одеської області заслужений юрист України Йосип Бронз.

Вітаючи присутніх на заході, Йосип Львович говорив про важливість для суспільства такої служби, а також висловив глибоку повагу до діяльності нотаріусів як уповноважених державою фізичних осіб, які здійснюють нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчують права, а також факти, які мають юридичне значення, та вчиняють інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

На сьогоднішній день в Одеській області працюють більше 400 нотаріусів, 70 з яких є державними.

«Діяльність нотаріусів є дуже важливою для кожного з нас. Коли ми йдемо укладати певну угоду або, наприклад, оформляти заповіт — таємний договір, про який мають знати лише окремі особи. На це мають повноваження виключно нотаріуси. Ми вважаємо, що це дуже відповідальна, важлива і високоморальна праця», — зазначив виконуючий обов'язки начальника управління юстиції Віктор Івановський.

Більш як 70 державних та приватних нотаріусів Одеської області, які впродовж багатьох років віддано працювали на благо та розвиток своєї професії, отримали грамоти та подяки від керівництва.

Теплі слова та привітання з нагоди свята їм висловили також представники юридичної академії, судової адміністрації та адвокатури нашої області.

Крім того до 25-річчя українського нотаріату було організовано виставку історичних предметів та документів, пов'язаних з історією нотаріату Одещини та України в цілому. Виставка складалася із групи предметів професійного побуту, інтересів нотаріусів, а найголовніше — це колекція нотаріальних документів, які охоплюють період функціонування нотаріату з середини XIX по 30-ті роки XX століття. Це документи нотаріусів Одещини, Миколаєва та інших регіонів України.

«Я думаю, що нашим нотаріусам дуже приємно ознайомитися з історією, відчутти дух часу і доторкнутися до артефактів, які мають відношення до нашої професії і є для нас пам'яттю, корінням історії», — наголосила організатор виставки приватний нотаріус Одеського міського нотаріального округу Олена Кисельова.

Нагадаємо: 2 вересня 1993 року був прийнятий Закон України «Про нотаріат», який встановив порядок правового регулювання діяльності нотаріату в Україні. Саме з цієї дати починається відлік діяльності нотаріату України. Історія ж нотаріату Одещини розпочинається з XVIII століття. Перша ж інформація про нотаріусів Одещини зустрічається у книзі «Одеса 1794—1894», присвяченій 100-річчю міста Одеси.

21 липня 2018 року в Одесі адвокати, помічники адвокатів та стажисти пройшли тренінг за курсом Європейської програми навчання у сфері прав людини HELP «Вступ до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод»

Захід урочисто відкрив голова Ради адвокатів Одеської області Йосип Львович Бронз. Один із найповажніших правників держави звернувся до слухачів із закликом завжди робити все можливе для захисту та відновлення прав людини, доносити до своїх клієнтів усі можливості, які їм надає долучення до європейської системи захисту прав людини.

Тренерами курсу виступили сертифіковані експерти програми Ради Європи HELP Олександр Кукоба та Олена Сібільова.

Олександр Кукоба, суддя Полтавського окружного адміністративного суду, не лише детально та інформативно висвітвив найважливіші питання курсу, але й приділив увагу правильності використання адвокатами Конвенції та практики Європейського суду з прав людини у своїй практичній щоденній діяльності в національних судах.

Олена Сібільова розкрила процедурні питання подання заяв та їх розгляду Європейським судом з прав людини. Окрім того, координатор програми Ради Європи HELP акцентувала увагу на необхідності проведення тренінгів і за іншими курсами програми, враховуючи різну спеціалізацію адвокатів, для релевантного застосування практики Європейського суду з прав людини в правозастосовній діяльності в Україні та презентувала різні курси Ради Європи, які запроваджено для онлайн-навчання на платформі HELP.

Учасники тренінгу підписали на двомісячний дистанційний курс Ради Європи HELP «Вступ до Конвенції», за результатами успішного проходження якого їм буде видано сертифікати Національної асоціації адвокатів України та Ради Європи.

7 вересня відбувся IV Південноукраїнський форум, організований АПУ та Радою адвокатів Одеської області

За доброю традицією захід зібрав правників не тільки південного регіону, а й з усієї України, щоб зустріти оксамитовий сезон біля моря та поговорити про найактуальніше у юридичній практиці.

У вступному слові **Андрій Стельмашук**, президент Асоціації правників України, та **Йосип Бронз**, адвокат, голова Ради адвокатів Одеської області, подякували гостям, доповідачам та партнерам за участь у заході, анонсували найважливіші аспекти та закликали проводити такі форуми щонайменше двічі на рік.

Обговорення почали з останніх тенденцій судової практики та новел процесуальних кодексів. Судді, що брали участь у панельній дискусії, обговорили особливості формування судової практики при розгляді цивільних справ в умовах оновлення процесуального законодавства; поняття і види судової юрисдикції в адміністративному процесі, зокрема критерії розмежування судової юрисдикції; останні тенденції судової практики з питань предметної та суб'єктної юрисдикції господарських судів; застосування процесуальних фільтрів у суді касаційної інстанції; особливості процесуального представництва в суді апеляційної та касаційної інстанції та правові позиції ВП ВС та КГС ВС тощо.

Цікаву думку висловив **Володимир Петренко**, суддя Київського районного суду міста Одеси: судовій реформі не вистачає стабільності, одна з основних проблем судової системи — нестабільність законодавства та низька якість нормативних актів. На судовій владі лежить обов'язок привести нормативні

розбіжності до спільного знаменника. **Галина Діброва**, суддя Одеського апеляційного господарського суду, оптимістично запевнила, що ніякого колапсу в судовій системі не буде.

Після короткої перерви на каву та питання у кулуарах, перейшли до обговорення проблематики морського та портового права. Юристи південного регіону ділились своїм практичним досвідом вирішення проблемних питань міжнародних перевезень, кейсами з судової практики щодо арешту морських суден в Україні та розповідали, як вирішити проблему залежаних вантажів у портах.

Другу половину дня присвятили темі бізнесу. Досвідчені консультанти та керівники юридичних фірм надали цінні практичні поради як ефективно захистити свій бізнес: протидіяти рейдерству, захиститися від санкцій, проводити внутрішні розслідування та не доводити конфліктні ситуації до суду.

Особливий інтерес аудиторії викликало питання компенсації збитків, понесених бізнесом внаслідок незаконного застосування санкцій. На думку експертів, наразі перспективи такої справи оцінити складно.

Поговорили про рейдерство: чим сьогоднішнє чорне рейдерство якісно відрізняється від рейдерства до 2014 року, які ризики воно несе та які сучасні способи ефективно боротись радять експерти (відповіді — у презентації **Максима Андрєєва**, керуючого партнера AS Legal).

«Захист професійних прав адвокатів» — тема окремої доповіді **Олександра Козлова**, голови Комітету захисту професійних прав адвокатів та реалізації гарантій адвокатської діяльності Ради адвокатів Одеської області.

Новий закон, поданий Президентом до ВР як невідкладний, за словами доповідача, не містить ніяких нових положень щодо захисту прав чи гарантій професійної діяльності адвокатів, тож адвокати будуть продовжувати за них боротись. Наостанок спікер звернувся до колег з проханням подумати, які є альтернативні способи захисту прав і професійних гарантій адвокатів.

Завершила форум панельна дискусія «Нові тренди юридичного бізнесу», під час якої учасники поговорили про юридичний маркетинг, Legaltech та SMM, а також визначили напрямки підвищення soft skills юриста.

15 вересня 2018 року в Одесі випускники та учасники Програми «Адвокат Майбутнього» спільно з Радою адвокатів Одеської області провели семінар «Практика та методологія доказування у справах з КУПАП в аспекті статті 130» та експертну дискусію, присвячену обговоренню захисту прав адвокатів

З вітальним словом перед слухачами семінару виступив заступник голови Ради адвокатів Одеської області Андрій Костін. Доповідачами на заході виступили випускники Програми «Адвокат Майбутнього» Артем Донець та Алла Ширант. До дискусії також долучився Олександр Козлов, учасник Програми «Адвокат Майбутнього», голова Комітету захисту професійних прав адвокатів та реалізації гарантій адвокатської діяльності Ради адвокатів Одеської області.

Уже традиційно ключовими темами для обговорення та роботи в групах стали особливості захисту за ст.130 КУПАП на досудовій стадії та в суді, а також особливості підготовки до захисту за цією ж статтею для подальшого звернення до ЄСПЛ. За свідченням учасників, саме розгляд випадків з практики та робота в групах дозволяють найповніше охопити матеріал та відкривають нові підходи, які стануть у нагоді під час представництва інтересів клієнтів.

У частині обговорення захисту прав адвокатів Олександр Козлов навів цікаву статистику: у 2017 р. адвокатами було подано 97 заяв про притягнення посадових осіб до адміністративної відповідальності за ч. 5 ст. 212-3 КУПАП і складено 43 протоколи про адміністративне правопорушення. Водночас лише 21 % завершилися притягненням посадової особи

до адміністративної відповідальності за рішенням суду.

Протягом 2017 р. до Ради адвокатів Одеської області надійшло 14 звернень адвокатів про порушення їх професійних прав. За 6 зверненнями Радою адвокатів Одеської області були направлені повідомлення до правоохоронних органів про вчинення кримінального правопорушення.

«Адвокат Майбутнього» — дієва мережа адвокатів, що об'єднує лідерів думок адвокатури, які надають правничу допомогу відповідно до найвищих етичних стандартів, є агентами змін у суспільстві та лідерами у професійній спільноті.

Програма «Адвокат Майбутнього» була розроблена протягом 2016—2017 рр. за підтримки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні» з експертним внеском Канадської асоціації юристів. У 2018 р. Програма «Адвокат Майбутнього» реалізується Асоціацією правників України та Всеукраїнським об'єднанням адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу, за підтримки посольства Сполучених Штатів Америки та проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», що фінансується урядом Канади та впроваджується Канадським бюро міжнародної освіти.

В Одеському апеляційному господарському суді відбувся освітній семінар на тему «ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ», на якому з доповіддю виступив Андрій Костін, заступник голови Ради адвокатів Одеської області

Під час заходу було обговорено низку важливих питань, як-от: ефективність судового захисту осіб з інвалідністю, порядок виконання судових рішень, працевлаштування та державна соціальна допомога, її розміри, підстави для призначення, збільшення, забезпечення права на безоплатну правову допомогу тощо.

Андрій Костін у ході своєї півгодинної доповіді на реальних прикладах із судової практики Європейського суду з прав людини розкрив тему захисту прав осіб з інвалідністю у міжнародному аспекті, а також відповів на численні запитання учасників освітнього семінару.

22 вересня 2018 року відбувся семінар із підвищення кваліфікації адвокатів, присвячений найбільш актуальним питанням тлумачення та застосування українського законодавства, адвокатської етики тощо

Участь у заході взяли близько 700 адвокатів як із Одеси та Одеської області, так і з інших областей України.

У своєму вітальному слові Йосип Львович Бронз, голова Ради адвокатів Одеської області, заслужений юрист України, акцентував увагу учасників семінару на тому, що постійне навчання — це нагальна необхідність адвокатської діяльності, що без різнопланових знань сьогодні неможливо бути ефективним й успішним у своїй роботі.

Вітаючи учасників заходу, Олександр Михайлович Дроздов, голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури України, зазначив, що значна кількість учасників у залі — це красномовне свідчення підвищеного запиту адвокатів на знання. Він закликав активніше використовувати всі ресурси та можливості, щоб рости фахово, неодмінно ділитися набутим досвідом із колегами, що сприятиме кадровому зміцненню вітчизняної адвокатури, її авторитету й впливовості.

Під час семінару було сповна вичерпано його програму, у тому числі з численними запитаннями до спікерів та предметними дискусіями довкруг обговорюваних питань.

Учасники семінару отримали сертифікати.

Презентаційні матеріали семінару розміщені у розділі сайту Ради адвокатів «Корисні матеріали та інтернет-посилання».

Андрій Перов,
адвокат

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ АДВОКАТА — ЦЕ НЕ ПРАВО, А ПРОФЕСІЙНИЙ ОБОВ'ЯЗОК

Під таким гаслом відбувся величезний довгоочікуваний семінар, який традиційно в середині року проводить Національна Асоціація адвокатів України в Одесі. Цей захід проходив в ДК Одеського національного політехнічного університету на проспекті Шевченка, 1а і зібрав приблизно тисячу адвокатів з Одеси та всієї України.

Програму семінару відкрив урочистою промовою голова Ради адвокатів Одеської області заслужений юрист України Й. Л. Бронз та голова ВКДКА О. М. Дроздов.

Й. Л. Бронз зауважив, що закінчуються 3 роки періоду навчання і кожному адвокату потрібно мати 30 балів для заліку, бо підвищення кваліфікації є конституційним обов'язком і рішенням НААУ, яке кожен адвокат повинен виконувати.

В ході семінару О. М. Дроздов, який є не тільки адвокатом та головою ВКДКА, а вченим, к. ю. н., доцентом, першим проректором Вищої школи адвокатури НААУ та членом Науково-консультативної ради при Верховному Суді, повідомив, що пройшло спільне засідання представників судової влади, прокуратури та адвокатури, на якому розглядалось питання взаємодії цих представників різних інституцій, пов'язаних з координацією дій та налагодженням взаєморозуміння, так як нині діючою редакцією Конституції України всі вони віднесені до розділу «Правосуддя». При цьому суддя повинен лише організувати судовий процес, бути неупередженим і не брати на себе функції обвинувачення та не вести судове слідство, бо його дискретність зводиться до того, щоб тільки оцінити надані докази і прийняти рішення. О. М. Дроздов також висвітлював тему про ефективну правову допомогу у кримінальному провадженні та практику ЄСПЛ.

Іншою темою була дуже змістовна доповідь С. В. Волкова, який є адвокатом, головою комітету з питань безоплатної правової допомоги при НААУ, а також головою АО INHELP. Він акцентував увагу на тому, що адвокати повинні приділяти велику увагу такому інституту, як докази та способи доказування,

використовуючи методи аналізу, синтезу та порівняння. Він рекомендував у своїй практиці не боротися за виправлення помилок слідства, а, навпаки, користатися тим, що завдяки їх помилкам можна виключити докази і отримати виправдальний вирок.

Наступним доповідачем був адвокат з міста Києва О. В. Горобець, який виклав змістовну тему про правові аспекти протидії кримінальному переслідуванню в економічних злочинах, наситивши свою доповідь цікавими та яскравими прикладами із особистої адвокатської практики. Він зауважив, що найефективнішим способом захисту є не звертання до органів, до поліції та прокуратури зі скаргами, а подання їх відразу до слідчих суддів.

Як завжди, змістовна та повчальна була доповідь голови Ради адвокатів Одеської області Й. Л. Бронза про адвокатську етику, в якій він зауважив, що адвокат повинен бути завжди взірцем, охайно одягнений та доглянутий, бо як клієнт, так і судді, прокурори, слідчі, стикаючись з ним, із зовнішнього вигляду складають перше враження та формують своє ставлення до адвоката. Коли зовнішній вигляд адвоката бездоганний, то його так і сприймають. Він також зауважив, що адвокати повинні поважати один одного та постійно займатися самовихованням та навчанням.

Завершальною темою семінару була доповідь судді Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, к. ю. н., доцента Є. В. Краснова, який розповів про діяльність Верховного Суду та практики його Великої Палати. Він зауважив, що правові позиції Верховного Суду є досить важливими при прийнятті рішень судами, які повинні ними керуватися, бо відхід від них загрожує судді дисциплінарним провадженням. Правові позиції є досить суттєвими, бо функції Пленуму Верховного Суду тепер стосуються тільки внутрішніх питань Верховного Суду, а не тлумачать знов позицію Верховного Суду.

Презентації доповідачів розміщені на сайті Ради адвокатів Одеської області. Переглядайте матеріали та вивчайте їх.

Андрей Николаевич Чебаненко,
адвокат

ГЛАВНОЕ ДЛЯ АДВОКАТОВ — ОБМЕН МНЕНИЯМИ

Именно эта фраза, высказанная в ходе выступления председателем Комитета по вопросам бесплатной правовой помощи при Национальной ассоциации адвокатов Украины С. В. Вилковым, стала своеобразным лейтмотивом ежегодного семинара повышения квалификации адвокатов Одесской области, традиционно проводившегося Национальной ассоциацией адвокатов Украины и Советом адвокатов Одесской области.

Этот семинар проходил 22 сентября 2018 года в актовом зале Дома студентов Одесского национального политехнического университета — одного из старейших учебных заведений г. Одессы, отметившего совсем недавно свой вековой юбилей.

Характерной особенностью этого семинара явилось то, что наряду с регистрацией участников из числа адвокатов Одесской области была также предусмотрена регистрация участников из числа адвокатов иных регионов Украины.

В фойе Дома студентов на первом этаже каждому зарегистрировавшемуся участнику выдавались традиционная бумажная корзинка, в которой на этот раз были Вестник Национальной ассоциации адвокатов Украины № 9 за 2018 год, два методических сборника под наименованиями «Гражданско-правовая ответственность в сфере оказания медицинской помощи» и «Актуальные вопросы применения земельного законодательства в разрешении судебных споров», традиционная шариковая ручка с эмблемой Национальной ассоциации адвокатов Украины, программа семинара с листками для записей.

Перед началом работы семинара актовый зал, рассчитанный более чем на 300 посадочных мест, был, что называется, заполнен до отказа.

Открытие семинара состоялось с запозданием.

Как пояснил участникам семинара перед началом вступительного слова председатель Совета адвокатов Одесской области заслуженный юрист Украины И. Л. Бронз, причиной задержки открытия семинара

послужила несколько затянувшаяся регистрация участников.

По установившейся традиции, открыл семинар председатель Совета адвокатов Одесской области заслуженный юрист Украины И. Л. Бронз, который в своем вступительном слове поприветствовал участников, а также представил докладчиков семинара.

Первым докладчиком семинара был председатель Высшей квалификационно-дисциплинарной комиссии адвокатуры, он же первый проректор Высшей школы адвокатуры Национальной ассоциации адвокатов Украины, практикующий адвокат А. М. Дроздов, а темой его выступления было «Ratio decidendi как предпосылка оказания эффективной правовой помощи в уголовном производстве».

В ходе своего выступления докладчик отметил, что несколько дней назад в г. Киеве состоялось расширенное заседание Совета судей Украины при участии руководителей Национальной ассоциации адвокатов Украины и Квалификационно-дисциплинарной комиссии прокуроров, на котором обсуждались практические вопросы, связанные с осуществлением судебной реформы.

Такое мероприятие проводилось впервые, но в дальнейшем оно должно стать нормой взаимоотношений между судебной властью, институтами защиты и обвинения. Не обошлось, конечно, без взаимных упреков: достаточно сказать, что на этом заседании было отмечено 8210 случаев неявки адвокатов в судебные заседания, а также более 2000 случаев неявки в судебные заседания прокуроров.

Очевидно, что каждый из случаев неявки адвоката в судебное заседание по своей природе является индивидуальным в диапазоне от личной неорганизованности адвоката до ненадлежащего его уведомления со стороны суда о конкретной дате, месте и времени судебного заседания.

В этой связи докладчик счел уместным напомнить и об игнорировании со стороны отдельных

судей принципа согласования со сторонами защиты и обвинения конкретной даты и времени очередного судебного заседания.

Значительная часть доклада была посвящена критике недавно внесенного в Верховную Раду Украины Президентом Украины законопроекта «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» в новой редакции, более известного как законопроект № 9055.

Как отметил докладчик, этот законопроект значительно сужает и без того не очень широкие права адвокатов, вводя, в частности, дополнительное основание дисциплинарной ответственности адвокатов в виде так называемого злоупотребления процессуальными правами, что на практике является не чем иным, как расправой судебной власти и стороны обвинения с адвокатами, принципиально отстаивающими позицию защиты своего клиента, что является недопустимым.

Со вторым докладом на тему «Доказательства и доказывание» выступил председатель Комитета по вопросам бесплатной правовой помощи при Национальной ассоциации адвокатов Украины, председатель адвокатского объединения INHELP адвокат С. В. Вилков.

В ходе своего выступления докладчик довольно удачно скомпоновал позиции теории доказательств с примерами из адвокатской практики, в результате чего оно явилось не монологом, а довольно содержательным диалогом с аудиторией и подтверждением высказанного им тезиса о том, что главное для адвокатов — обмен мнениями.

Как первый, так и второй докладчик подверг критике недавно внесенный в Верховную Раду Украины Президентом Украины законопроект «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» в новой редакции, более известный как законопроект № 9055.

Говоря о недостатках упомянутого законопроекта, докладчик отметил, что если в течение 2018 года при участии адвокатов системы бесплатной вторичной правовой помощи судами было постановлено 2300 оправдательных приговоров, то в случае принятия этого законопроекта парламентом оправдательный приговор как таковой может стать редкостью.

С третьим докладом на тему «Правовые аспекты противодействия уголовному преследованию в экономических преступлениях» выступил адвокат А. В. Горобец, который поделился с участниками семинара довольно интересным опытом защиты клиентов на стадии досудебного расследования и в суде по вопросам, связанным с оборотом криптовалюты, проще говоря — электронных денежных средств. Интересной особенностью защиты по такой категории уголовных дел является использование адвокатами в пользу клиента того обстоятельства, что правила оборота такого вида

валюты законом не урегулированы, а это позволяет применять принцип: разрешено все то, что не запрещено законом.

Поскольку четвертый докладчик — судья Кассационного хозяйственного суда в составе Верховного Суда Е. В. Краснов — задерживался, то председатель Совета адвокатов Одесской области И. Л. Бронз решил несколько изменить план проведения семинара, предложив участникам поработать без перерыва на обед и прослушать его доклад о проблемных вопросах адвокатской этики, что было положительно воспринято присутствующими.

В ходе своего доклада председатель Совета адвокатов Одесской области И. Л. Бронз традиционно коснулся таких имеющих существенное значение для адвоката аспектов, как внешний вид адвоката, его поведение с клиентом, с органами досудебного расследования, прокуратуры, с судом, в частной жизни, аспектов гонорарной практики, организации рабочего места и многих других аспектов, составляющих профессиональный имидж адвоката и престиж адвокатской профессии в целом.

Говоря о проблемных аспектах адвокатской этики, докладчик остановился и на имевших место дисциплинарных проступках со стороны некоторых адвокатов, таких как привлечение дисциплинарной палатой к дисциплинарной ответственности и наложение дисциплинарного взыскания в виде приостановления действия свидетельства о праве на занятие адвокатской деятельностью сроком на один год адвоката, не платившего членских взносов шесть лет подряд, а также прекращение адвокатской деятельности с аннулированием свидетельств о праве на занятие ею адвокатам, принимавшим участие в рейдерском захвате предприятия.

Пятым докладчиком на семинаре был позже пришедший на него судья Кассационного хозяйственного суда в составе Верховного Суда Е. В. Краснов, а тема его доклада была «Практика Большой Палаты Верховного Суда относительно разграничения юрисдикции». В ходе своего выступления докладчик сослался на ряд положений Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей», а также на ряд постановлений по вопросам разграничения юрисдикции, принятых Большой Палатой Верховного Суда.

Однако по реакции зала чувствовалось, что участники семинара уже порядком устали, несколько проголодались, и это выступление по вполне понятным причинам ими воспринималось с пониженным интересом.

После окончания выступления пятого докладчика председатель Совета адвокатов Одесской области И. Л. Бронз поблагодарил всех за участие в работе семинара, объявил работу семинара оконченной и предложил участникам получить сертификаты по месту регистрации в фойе на первом этаже.

ЭКС-ДЕПУТАТ БУНДЕСТАГА ФЕДЕРАТИВНОЙ РЕСПУБЛИКИ ГЕРМАНИИ ГОСПОЖА МАРИ-ЛУИЗА БЭК ПРОВЕЛА ВСТРЕЧУ С ОДЕССКИМИ АДВОКАТАМИ

11 октября 2018 года в стенах Совета адвокатов Одесской области прошла встреча с экс-депутатом Бундестага Федеративной Республики Германии госпожой Мари-Луизой Бэк.

Госпожа Мари-Луиза Бэк посвятила большую часть своей жизни развитию демократического общества в Германии, уделяя особое внимание в этом процессе роли образования, культуры, истории. Госпожа Бэк, принимая непосредственное участие в решении государственных вопросов в Германии, сегодня с особым участием относится к внутренней ситуации в Украине и уже не первый раз совершает визит в Украину и в Одессу.

Встреча 11 октября была посвящена теме децентрализации в Федеративной Республики Германии, вопросам обеспечения прозрачного избирательного процесса в государстве и применения успешных практик в Украине. Госпожа Бэк обратилась к самым истокам, истории и ее значению для современного социально-политического строительства, говоря о недопустимости повторения ошибок прошлого

сегодня. В преддверии парламентских и президентских выборов в Украине в 2019 году обсуждение данных вопросов имеет принципиальное значение, подтверждением чему стали многочисленные вопросы участников встречи.

Отдельная дискуссия была посвящена миссии и роли адвокатов в процессе демократического развития государства, были затронуты вопросы адвокатской монополии, гарантий адвокатской деятельности в контексте конституционных прав граждан на правовую помощь. Госпожа Бэк отметила роль и возможный вклад каждого, необходимость осознания как адвокатами, так и простыми гражданами европейских ценностей, основ демократического развития — свободы

и равноправия.

Встреча была организована по инициативе Александра Кифака, члена Совета адвокатов Одесской области, почетного консула Федеративной Республики Германии на Юге Украины, учредителя юридической фирмы «АНК».

Совет адвокатов Одесской области

**12 жовтня 2018 року відділенням Асоціації
правників України в Одеській області, Асоціацією
розвитку суддівського самоврядування України
спільно з Радою адвокатів Одеської області
було організовано і проведено форум
«ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ГАЛУЗІ
ПРАВОСУДДЯ»**

З вітальними словами до учасників звернулися **Олег Глуханчук** — голова Одеського окружного адміністративного суду, **Володимир Кравчук** — голова АРССУ, суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, **Йосип Бронз** — голова Ради адвокатів Одеської області, **Олександр Джабурія** — голова П'ятого апеляційного адміністративного суду, **Андрій Дрішлюк** — заступник голови Апеляційного суду Одеської області та **Олександр Байдерін** — адвокат, голова відділення АПУ в Одеській області, голова Комітету господарського права і процесу Ради адвокатів Одеської області.

Перша панель розпочалася із доповіді **Сергія Костенка** — члена Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, який провів порівняльний аналіз дотримання європейських стандартів притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурорів. Пан Костенко приділив увагу видам дисциплінарних стягнень, процедурам оцінювання, як засобу заохочення, а також проблемним питанням діяльності прокурора, які не завжди відповідають кодексу етики. Доповідач висунув пропозиції щодо створення досье прокурорів, що значно б полегшило роботу КДК, і внесення з цього приводу відповідних змін до законодавства.

Продовжив тему дисциплінарної відповідальності прокурорів **Володимир Комков** — член Вищої ради

правосуддя, член Першої дисциплінарної палати. Доповідачем була наведена статистика розгляду скарг на рішення КДКП, зокрема за останній рік надійшло 67 скарг, з яких тільки 15 — від прокурорів. На реальних прикладах доповідач розмежував випадки, в яких дійсно існували підстави для притягнення прокурорів до відповідальності, та окремо випадки допущення помилок, які не містили в собі умислу на їх вчинення з боку прокурорів.

«Суддівську» панель відкрив **Андрій Бойко** — член Вищої ради правосуддя, який дослідив основні види дисциплінарних проступків, за які суддів притягнуто до відповідальності, ілюструючи доповідь статистичними даними. За словами доповідача, найбільше рішень дисциплінарних палат ВРП винесено у зв'язку з допущенням суддею поведінки, що ганьбить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу.

Володимир Кравчук — голова АРССУ, суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду представив детальне дослідження видів дисциплінарних правопорушень, підстав притягнення до відповідальності та аналіз законодавчих норм, що регулюють таку процедуру. Доповідач не залишив поза увагою і реформу суддівської кар'єри, висунув пропозиції щодо формування ВККС виключно із числа суддів, а також запровадження представництва в ній суддів трьох інстанцій і різних спеціалізацій (за умови її збереження).

Про перспективи розвитку інституту дисциплінарної відповідальності суддів також зазначив **Олександр Кравець** — член Правління АРССУ, суддя Одеського апеляційного адміністративного суду. Доповідачем було наведено ряд пропозицій, серед яких: виключити

У РАДІ АДВОКАТІВ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

дублювання деяких складів дисциплінарних порушень для уникнення порушення принципу правової визначеності та випадків, коли фактично за одне порушення можна буде формально застосувати декілька видів відповідальності; склад дисциплінарного порушення не може підмінити поняття «судова помилка», яка може та має бути виправлена при апеляційному чи касаційному розгляді; необхідно уникати вибіркового тлумачення та інше.

Завершальною частиною форуму стала «адвокатська» панель, на якій виступили **Марина Тулякова** — голова дисциплінарної палати КДКА Одеської області та **Нана Бакаєнова** — д.ю.н., зав. кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури НУ «ОЮА». Спікери розповіли про випадки недоброчесної поведінки адвокатів у відносинах з клієнтами, докладно розкрили порядок притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Марина Тулякова наголосила, зокрема, на проблемі та необхідності встановлення механізму контролю за прийнятими рішеннями КДК адвокатури щодо зупинення права на адвокатську діяльність. Адже, на жаль, існують випадки зловживання, коли адвокат, всупереч застосованому до нього дисциплінарному стягненню, продовжує займатися адвокатською діяльністю. Окремо було наголошено на проблемі нехтування окремими адвокатами положеннями про обов'язковість укладання з клієнтами договорів про надання правової допомоги, а також необхідність чіткого визначення предмета договорів (змісту доручення клієнтів у кожному випадку).

Адвокат **Нана Бакаєнова** зауважила на тому, що перелік дисциплінарних стягнень щодо адвокатів є завузьким, що у свою чергу має причинно-наслідковий зв'язок із питанням належного дотримання адвокатами своїх професійних обов'язків. Крім того, існує проблема можливості звернення необмеженого кола осіб зі скаргою щодо поведінки адвоката, у тому числі заявників, права та інтереси яких безпосередньо не зачіпаються. Доповідач зазначила, що наразі готуються пропозиції до законопроектів, з якими найближчим часом можна буде ознайомитися. Окремо спікери наголосили на проблемі захисту таємниці нарадчої кімнати при ухваленні рішень КДКА, а також на проблемах нез'явлення адвокатів на судові засідання без поважних причин, що призводить до зриву відповідних засідань та наявності підстав застосування до порушників заходів дисциплінарної відповідальності.

Вищевказаний форум був проведений у зв'язку зі змінами до Конституції України, де у розділ «Правосуддя» увійшли судді, прокурори, адвокати.

Крім викладеної інформації, яка відображає сутність панельних дискусій по дисциплінарній

відповідальності суддів, прокурорів та адвокатів, робочою групою буде підготовлена резолюція, в яку увійдуть всі пропозиції, запропоновані на форумі. Як влучно сформулював адвокат з Одеси **А. П. Перов**, це необхідно для кращої передбачуваності при взаємодії суддів, прокурорів та адвокатів, а також інших суб'єктів правовідносин.

Організатори заходу дякують доповідачам і гостям за плідну роботу, а також окремо Одеському окружному адміністративному суду — за виявлену гостинність.

Представительство интересов потерпевших — составная часть адвокатской профессии (20 октября 2018 года в Апелляционном суде Одесской области состоялся очередной семинар повышения квалификации адвокатов, организованный Комитетом по вопросам уголовного права и процесса Совета адвокатов Одесской области)

Необычность семинара заключалась в том, что, пожалуй, впервые он был посвящен вопросам оказания адвокатами представительства потерпевшим в уголовном деле.

В своем вступительном слове председатель Комитета по вопросам уголовного права и процесса Совета адвокатов Одесской области адвокат **Вячеслав Георгиевич Титов** сказал, что адвокаты не очень охотно берутся за такие дела, особенно при оказании бесплатной правовой помощи. Это связано с несколькими причинами, а именно:

1) как правило, оплата по такому договору меньше, чем у защитника, а работы может быть гораздо больше;

2) следователи практически игнорируют ходатайства адвоката (после обвинительных показаний потерпевшего следователя он уже не интересуется, а уж если дело возбуждено по факту, то потерпевший приобретает статус «врага» для следователя и зачастую даже ознакомления с материалами уголовного дела потерпевшему приходится добиваться через суд);

3) не все адвокаты, особенно начинающие, представляющие интересы потерпевших, знакомы с методами «борьбы» со следователями и прокурорами.

Поэтому целью семинара было ознакомить адвокатов с понятием, кто такой потерпевший, и методами достижения адвокатом тех задач, которые стоят перед ним при представлении интересов потерпевшего.

Как всегда, на семинаре присутствовали судьи:

— от первой инстанции — судья Малиновского районного суда Алексей Александрович Стариков;

— от апелляционной — судья, заместитель председателя Апелляционного суда Одесской области Александр Борисович Джулай.

Судьи познакомили слушателей семинара с проблемами, которые возникают при обращении адвокатов к следственным судьям на стадии досудебного расследования, в судах первой и апелляционной инстанции.

Дополнительно они ознакомили адвокатов и с другими проблемами, которые возникают при рассмотрении дел в апелляционной инстанции.

И, как всегда, была масса вопросов судьям по многим темам, как общие, так и по своему конкретному делу.

Особенно «доставалось» Александру Борисовичу — его, как со сцены, не отпускали «на бис».

Адвокат В. Г. Титов в своем докладе «Особливості представництва потерпілого на стадії досудового розслідування» сделал краткое введение в тему «Потерпевший», обратив внимание на то, что статья потерпевшим не всегда просто — вплоть до обращения к следственному судье. И набросал алгоритм действий адвоката, указав, что частая практика следователей — это игнорирование не только ходатайств адвокатов, но даже следственных судей.

Кстати, он посоветовал всем адвокатам, а особенно начинающим, пройти через горнило представительства потерпевшего, так как лучшей школы «молодого бойца» не найти.

А в докладе адвоката Андрея Николаевича Чебаненко, который назывался «Проблемні аспекти виконання ухвал слідчого суді», были предложены методы и последовательность действий адвоката для достижения результатов представительства. Естественно, жалобы следственным судьям и прокурорам, а также рекомендации строгого соблюдения сроков обжалования.

Комитет по вопросам уголовного права и процесса Совета адвокатов Одесской области

Через два роки футбольна бронза знову повернулася... до Бронза!

6 та 7 жовтня 2018 року на футзальному майданчику СКА в Одесі відбувся третій (щорічний) регіональний турнір із міні-футболу на Кубок голови РАОО серед футбольних збірних команд адвокатів Одеської області, судів та правоохоронних органів Одеси. Організатором цього турніру виступив Комітет із питань культури, туризму, спорту та соціальної підтримки адвокатів при РАОО (голова комітету — адвокат С. А. Адабаш).

Цього разу в турнірі взяла участь 12 футбольних команд: збірна адвокатів м. Одеси; збірна Управління Державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції в Одеській області; збірна Одеської митниці Державної фіскальної служби; збірна Управління Служби безпеки України в Одеській області; збірна Управління патрульної поліції у м. Одесі; об'єднана збірна господарських судів Одеської області; збірна адвокатів Київської області «EVRIS-КИЇВЩИНА»; збірна Приморського районного суду м. Одеси; збірна команда «ФЕМІДА» (яка складалась з суддів та працівників адміністративних судів м. Одеси та Одеської області); збірна Одеської місцевої прокуратури № 2; збірна Південного регіонального управління Державної прикордонної служби; збірна військової прокуратури Південного регіону України.

За результатами сліпого жеребкування учасники були поділені на 4 групи по 3 команди в кожній. Команди грали по круговій системі (кожен — із кожним).

У першому матчі проти збірної команди об'єднаної збірної господарських судів Одеської області команда одеських адвокатів зіграла у непередбачувану нічию — 3 : 3.

У другому матчі вирішувалась доля виходу із групи. Збірна команда адвокатів все ж таки змогла обіграти збірну команду військової прокуратури Південного регіону України з рахунком 3 : 2 та забезпечила собі вихід у 1/4 фіналу.

У чвертьфіналі на збірну команду адвокатів чекала збірна команда Приморського районного суду Одеси. Знову адвокати змогли забити три м'ячі, але й пропустили знову двічі. Ведучи по ходу із різницею у два м'ячі, суперник зміг відігратись. Завдяки насазі Комісара Олега (який знову відзначився двічі та забив вже в третій грі поспіль) адвокатам вдалось здобути важку перемогу та вийти у півфінал.

У півфіналі на збірну команду адвокатів чекав один із фаворитів турніру — команда Одеської митниці ДФС. Перший тайм проходив із мінімальною перевагою митників, але адвокати не поступались та відповідали на атаки суперника власними контратаками, чим змогли зрівняти рахунок. Однак митники під кінець першого тайму змогли знову вийти уперед. У другому таймі, пропустивши четвертий м'яч, команда пропустила п'ять м'ячів за 7 хвилин до кінця, тож рахунок став дуже великим: 8 : 2 на користь митників.

Матч за третє місце для збірної команди адвокатів м. Одеси влаштував ще одне випробування з сильним суперником — командою СБУ. Ця гра показала абсолютну злагожденість та високий рівень дисципліни у команді адвокатів. Упродовж майже всієї гри команда адвокатів контролювала події на полі. Після отримання червоної картки гравцем команди адвокатів у другому таймі команда УСБУ змогла забити один м'яч. Проте команді адвокатів вдалось втримати результат та здобути бронзу.

Фінал турніру показав напружену гру двох рівних по силі команд: академічної гри у виконанні збірної Одеської митниці Державної фіскальної служби та швидкої гри збірної Управління патрульної поліції у м. Одесі.

Митники виграли цей матч із мінімальним рахунком 1 : 0 та стали переможцями цього турніру.

Переможці і призери турніру були нагороджені кубками та пам'ятними медалями.

Вітаємо футбольну збірну команду адвокатів м. Одеси із бронзою у третьому (щорічному) регіональному турнірі з міні-футболу на Кубок голови РАОО!

Бажаємо футбольній збірній адвокатів Одеси подальших перемог на турнірах!

Андрей Николаевич Чебаненко,
адвокат

АДВОКАТ — ПРОФЕССИОНАЛ, А НЕ РЕМЕСЛЕННИК

Именно такой лейтмотив был присущ очередному семинару повышения квалификации адвокатов по вопросам новелл уголовного процессуального законодательства на стадии досудебного расследования, организованному Комитетом защиты профессиональных прав адвокатов и реализации гарантии адвокатской деятельности Совета адвокатов Одесской области, который состоялся 11 мая 2018 года в конференц-зале гостиницы «Александровская».

Открывая семинар и приветствуя его участников, председатель Совета адвокатов Одесской области И. Л. Бронз в ходе своего выступления с откровенной горечью в голосе сказал о том, что в настоящее время, к большому сожалению, в силу ряда причин современная украинская адвокатура оказалась искусственно разделенной на две части.

В частности, на профессионалов, т. е. адвокатов, постоянно работающих над повышением своего квалификационного уровня, и так называемых ремесленников, т. е. определенного количества случайных лиц, получивших свидетельство о праве на занятие адвокатской деятельностью и использующих его исключительно в своих меркантильных интересах в качестве своеобразной системы кормления, напрочь игнорируя при этом основную функцию адвоката — служение общественное.

Поскольку одной из форм повышения квалификации адвоката является посещение семинаров и участие в них, то выступающий выразил надежду на то, что и этот семинар в определенной мере послужит условием для постепенного увеличения числа первой части адвокатуры, т. е. адвокатов-профессионалов.

Затем слово было предоставлено председателю Комитета уголовного права и процесса Совета адвокатов Одесской области В. Г. Титову, который перед началом своего выступления предоставил возможность автору этих строк выступить с кратким сообщением о безвременной смерти коллеги адвоката О. Н. Шамановской и предложить собравшимся почтить ее память минутой молчания.

После этого сообщения все присутствующие встали, и на одну минуту в зале воцарилась тишина,

отдающая дань светлой памяти и уважения коллеге-адвокату О. Н. Шамановской, навсегда ушедшей от нас за черту вечности.

Работа семинара возобновилась, и, после краткого приветственного слова председателя Комитета уголовного права и процесса Совета адвокатов Одесской области В. Г. Титова, выступил один из организаторов семинара — председатель Комитета защиты профессиональных прав адвокатов и реализации гарантии адвокатской деятельности Совета адвокатов Одесской области А. А. Козлов, который ознакомил участников с составом выступающих и темами их выступлений.

Первым выступающим на семинаре оказался адвокат Д. В. Пономаренко, а темой его выступления были новеллы УПК, возможности и нюансы в практике применения.

Говоря о новеллах УПК, адвокат Д. В. Пономаренко начал свое выступление с анализа ч. 5 ст. 27 УПК, а именно с того, что во время судебного рассмотрения, а также в случаях, предусмотренных УПК, во время досудебного расследования обеспечивается полная фиксация судебного заседания и процессуальных действий с помощью звуко- и видеозаписывающих технических средств.

Поскольку темой семинара являлись новеллы уголовного законодательства на стадии досудебного расследования, то вполне логично, что в ходе дальнейшего выступления адвокат Д. В. Пономаренко во взаимосвязи с ч. 5 ст. 27 УПК проанализировал и ст. 107 УПК, в соответствии с которой решение о фиксации процессуального действия с помощью технических средств во время досудебного расследования принимает лицо, проводящее определенное процессуальное действие, но существенным является то, что по ходатайству участников процессуального действия применение технических средств фиксации является для проводящего это действие лица обязательным.

Не менее существенными новеллами ч. 1 ст. 107 УПК Украины являются те, что проведение обыска на основании определения следственного судьи подлежит обязательной фиксации с помощью звуко- и видеозаписывающих технических средств,

а сторона защиты имеет право беспрепятственной фиксации проведения обыска с помощью видеозаписи.

В ходе своего выступления докладчик также обратил внимание участников семинара и на то, что согласно ч. 4 ст. 27 УПК рассмотрение вопросов следственным судьей, за исключением решения вопросов о проведении негласных следственных (разыскных) действий, подлежит обязательной фиксации с помощью технических средств, а фиксация рассмотрения этих вопросов с помощью видеозаписи должна будет производиться с 1 января 2019 года.

Анализируя содержание ст. 107 УПК, докладчик обратил внимание участников семинара и на диспозицию ч. 6, которая предусматривает, что неприменение технических средств фиксации уголовного производства в тех случаях, когда она является обязательной, влечет за собой недействительность соответствующего процессуального действия и его результатов, за исключением случаев, когда стороны не возражают против признания такого процессуального действия и его результатов действительными.

Практическое значение приведенного положения является существенным по следующим основаниям:

1. Если процессуальное действие было произведено без обязательного по закону применения средств технической фиксации, то в силу ч. 2 ст. 89 УПК это влечет за собой обязанность адвоката заявить ходатайство о признании этого процессуального действия и его результатов недопустимым доказательством и об исключении его из объема доказательств, подлежащих исследованию в ходе судебного разбирательства.

2. Если сторона обвинения начнет настаивать на признании такого процессуального действия и его результатов действительными, то адвокат в таком случае обязан аргументированно возражать против этого, с учетом того обстоятельства, что диспозиция ч. 6 ст. 107 УПК предусматривает действительность процессуального действия и его результатов без обязательной по закону фиксации техническими средствами только лишь тогда, когда обе стороны, т. е. и защита, и обвинение, не возражают против этого.

Анализируя новеллы УПК, докладчик в ходе своего выступления остановился и на вопросах изменения предъявления уведомления о подозрении.

Дело в том, что согласно ст. 279 УПК в случае возникновения оснований для уведомления о новом подозрении либо изменения ранее предъявленного уведомления о подозрении следователь либо прокурор должны выполнить все действия, предусмотренные ст. 278 УПК.

В частности, диспозицией ч. 4 ст. 278 УПК предусмотрено, что дата и время уведомления

о подозрении, правовая квалификация уголовного правонарушения, в совершении которого подозревается лицо, с указанием конкретной статьи (части статьи) уголовного закона безотлагательно должны быть внесены следователем либо прокурором в Единый реестр досудебных расследований (ЕРДР).

Если же лицу было предъявлено измененное или новое уведомление о подозрении, а сведения об этом в ЕРДР внесены не были, то такое уведомление о подозрении является незаконным, а все полученные после него доказательства подлежат признанию недопустимыми.

Подходя к завершению выступления, докладчик также остановился и на новеллах УПК, касающихся сроков досудебного расследования.

Первая новелла состоит в том, что согласно ч. 1 ст. 219 УПК срок досудебного расследования исчисляется с момента внесения сведений об уголовном правонарушении в Единый реестр досудебных расследований (ЕРДР) до дня обращения в суд с обвинительным актом, ходатайством о применении принудительных мер медицинского или воспитательного характера, ходатайством об освобождении лица от уголовной ответственности или до дня принятия решения о прекращении уголовного производства.

Вторая новелла заключается в том, что ч. 3 ст. 219 УПК предусмотрено, что срок ознакомления сторон с материалами уголовного производства в порядке выполнения требований ст. 290 УПК в срок досудебного расследования не включается.

Третья новелла состоит в том, что в соответствии с ч. 5 ст. 294 УПК окончившийся срок досудебного расследования какому-либо восстановлению не подлежит.

Эти новеллы имеют большое практическое значение, состоящее в следующем.

В случае возврата судом обвинительного акта прокурору для устранения тех или иных недостатков, непродления в порядке ст. ст. 294—295 УПК сроков досудебного расследования из числа предусмотренных ст. 219 УПК для их устранения либо невозможности их продления адвокат обязан заявлять ходатайство о прекращении такого уголовного производства по основаниям ст. 284 УПК.

Следует отметить, что это выступление, иллюстрированное примерами из практики, носило форму непринужденного диалога с аудиторией.

По характеру задаваемых выступающему вопросов и высказанных реплик было видно, что значительное число участников семинара составляли адвокаты, работающие непродолжительное время и по этой причине не имеющие ни достаточных знаний, ни достаточных практических навыков в области защиты и представительства по уголовным

делам, но стремящиеся их обрести: что ж, тяжело в учении — легко в защите.

После окончания первого выступления был объявлен небольшой перерыв, во время которого коллеги обменивались мнениями по тем или иным вопросам, слушали советы более опытных коллег, т. е. в неформальной обстановке продолжался диалог единомышленников-профессионалов.

После перерыва слово для выступления было предоставлено адвокату В. И. Семенову на тему обыска на предприятии с учетом последних изменений в УПК.

Свое выступление докладчик начал с анализа положений ч. 1 ст. 107 УПК о том, что исполнение определения следственного судьи о проведении обыска в обязательном порядке фиксируется с помощью технических средств звуко- и видеозаписи, а стороне защиты предоставляется право беспрепятственного фиксирования проведения обыска с помощью видеозаписи.

Анализируя эти положения, докладчик обратил внимание участников семинара и на то, что согласно ч. 6 ст. 107 УПК неприменение при проведении обыска средств аудио- и звукозаписи влечет за собой недействительность результатов проведенного обыска.

Выступающий также обратил внимание и на то, что в соответствии с ч. 1 ст. 236 УПК следователь, прокурор, иное должностное лицо, принимающее участие в проведении обыска, независимо от стадии его проведения обязаны допустить на место его проведения защитника или адвоката, имеющего полномочия из числа предусмотренных ст. 50 УПК.

Поскольку и это выступление также носило характер диалога с аудиторией и иллюстрировалось примерами из практики, то думается, что участники семинара смогли усвоить определенный алгоритм действий адвоката в ходе проведения этого следственного действия, состоящий, прежде всего, в том, что адвокат должен сохранять выдержку, самообладание, терпение, корректно относиться как к лицам, проводящим обыск, так и к лицам, в нем участвующим, избегать как создания конфликтных ситуаций, так и участия в них, последовательно и методично фиксировать допущенные должностными лицами органов досудебного расследования и прибывшими с ними работниками оперативного сопровождения, силовиками отрядов спецназначения в ходе обыска

нарушения закона с тем, чтобы их правильно и четко в дальнейшем зафиксировать в виде замечаний в протоколе обыска.

После окончания этого выступления организаторы семинара предоставили слово прибывшему на него гостю — судье Малиновского районного суда г. Одессы А. А. Старикову, темой выступления которого были вопросы практического использования изменений в УПК.

В начале своего выступления судья А. А. Стариков коснулся как проблем проводимой судебной реформы, так и ее негативных последствий, выраженных, прежде всего, в том, что в результате резкого сокращения численного состава судей нагрузка на судей, которые остались работать, значительно увеличилась.

Иллюстрируя степень нагрузки действующих судей, в частности следственных, докладчик пояснил, что ему как следственному судье приходится практически ежедневно рассматривать до двух десятков различных ходатайств от органов досудебного расследования, что в определенной мере сказывается на качестве их рассмотрения.

Говоря о негативных последствиях судебной реформы, докладчик также упомянул и о формирующихся тенденциях в звене апелляционной инстанции, состоящих в том, что ошибки следственного судьи не должны влиять на результаты деятельности сторон в уголовном судопроизводстве, прежде всего стороны обвинения.

Выражая субъективное отрицательное отношение к таким тенденциям, докладчик последовательно излагал доводы о том, что увеличение нагрузки судьи никоим образом не может быть оправданием нарушений УПК, в частности предусмотренной обязательной фиксации судебного рассмотрения техническими средствами за исключением тех случаев, когда участники судебного процесса в судебном заседании отсутствуют.

Это выступление также проходило в форме диалога, но поскольку для тематики семинара было завершающим, то вследствие определенной усталости оно воспринималось участниками семинара с несколько пониженным вниманием.

После выступления судьи Малиновского районного суда г. Одессы А. А. Старикова организаторы семинара объявили о его окончании с приятным финалом — получением сертификатов коллегами, участвовавшими в нем.

Олександр Казарновський,
адвокат

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ, В ЯКИХ ЗАСТОСОВУВАЛИСЬ НСРД

(Закінчення. Початок у № 2 за 2018 р.)

Тактика захисту

Безумовно, з урахуванням викладеного постає питання про те, коли саме слід ставити питання про відсутність тих чи інших процесуальних документів і, відповідно, про недопустимість доказів винуватості особи, які надані стороною обвинувачення.

Оскільки ч. 1 ст. 47 КПК зобов'язує захисника використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого, то захисник не зобов'язаний підказувати стороні обвинувачення, що саме вони мають зробити та надати на підтвердження допустимості доказів винуватості особи.

Сторона обвинувачення самостійно визначає, які саме докази вона надає суду та яким саме чином вона виконує вимоги ст. 92 КПК в частині необхідності доказування допустимості доказів. Таким чином, питання про ненадання стороною обвинувачення процесуальних документів, на підставі яких здійснювались НСРД, у більшості випадків доцільно піднімати на етапі судових дебатів та апеляційного розгляду, саме тому, що після завершення судом першої інстанції стадії встановлення обставин та перевірки їх доказами і переходу до судових дебатів допущення відомостей, які містяться в цих процесуальних документах, в якості доказів вже стає неможливим внаслідок відповідної законодавчої заборони.

Відповідно до частини другої статті 290 КПК прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування,

які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання. Сторони кримінального провадження зобов'язані здійснювати відкриття одна одній додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду. Якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази (частини одинадцята, дванадцята статті 290 КПК).

Верховний Суд України в постановах від 16 березня 2017 року по справі № 5-364кк16, від 12 жовтня 2017 року по справі 5-237кк(15)17 вказав, що з виснаведених положень вбачається, що невідкриття матеріалів сторонами в порядку цієї статті є окремою підставою для визнання таких матеріалів недопустимими як докази. При цьому відкриттю, окрім протоколів, у яких зафіксовано хід та результати проведення певних дій, в обов'язковому порядку підлягають і матеріали, які є правовою підставою проведення таких дій (ухвали, постанови, клопотання), що забезпечить можливість перевірки стороною захисту та судом допустимості результатів таких дій як доказів.

Верховний Суд України зазначив, що «чинний КПК не містить заборони для сторін кримінального провадження представляти в суді матеріали, не відкриті одна одній. Заборона адресована суду, який, згідно з частиною дванадцятою статті 290 КПК, не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази. Надання стороною обвинувачення у суді матеріалів, до яких не було надано доступ стороні захисту, і долучення їх як доказів на стадіях судового

розгляду порушує право обвинуваченого на захист, оскільки змушує його захищатися від так званих нових доказів без надання достатніх можливостей і часу для їх спростування.

Отже, факт ознайомлення з матеріалами справи після закінчення розслідування не є достатнім для відстоювання стороною захисту своєї позиції у кримінальному процесуальному змаганні. За таких умов, коли стороні обвинувачення відомі всі докази, а сторона захисту не володіє інформацією про них до завершення розслідування, порушується баланс інтересів у кримінальному процесі.

Частина дванадцята статті 290 КПК фактично передбачає кримінальну процесуальну санкцію стосовно сторін кримінального провадження, яка реалізується в разі невиконання сторонами обов'язку щодо відкриття матеріалів, яка полягає в тому, що в майбутньому суд не має права допустити відомості як докази у невідкритих матеріалах. Так, невідкриття сторонами кримінального провадження одна одній матеріалів суттєво зменшує їх доказову базу, що, в свою чергу, може негативно вплинути на законність та обґрунтованість прийнятого судом рішення».

З урахуванням наведеної правової позиції Верховного Суду України в разі, якщо стороні захисту не було відкрито матеріали, які були у розпорядженні сторони обвинувачення на час виконання вимог ст. 290 КПК України, зокрема процесуальні документи, які стали підставою для здійснення НСРД, суд першої інстанції зобов'язаний визнати усі докази, які отримані внаслідок проведення НСРД, недопустимими. Як правило, такий висновок суду, по переважній більшості справ, тягне за собою виправдання обвинуваченого (закриття справи апеляційним судом). У той же час доцільніше, з урахуванням реалій судової практики, заявляти про це на стадії судових дебатів або після вступу у справу на стадії апеляційного провадження.

На необхідності надання доступу стороні захисту до матеріалів, які стосуються негласних слідчих (розшукових) дій, як гарантії справедливого судового розгляду, йдеться у рішенні Європейського суду «Едвардс і Льюїс проти Сполученого Королівства» від 27 жовтня 2004 року, в якому зазначено, що, відповідно до вимоги справедливості, передбаченої статтею 6 Конвенції, прокуратура мала ознайомити захист з усіма доказами у справі як на користь, так і проти обвинуваченого, і те, що у вказаній справі цього не було зроблено, призвело до недоліків судового розгляду.

Також, відповідно до принципу рівності сторін, сторона обвинувачення не вправі приховувати, не надавати обвинуваченому матеріали, що перебувають

у неї або доступні їй, які можуть допомогти обвинуваченому звільнитися від кримінальної відповідальності чи отримати менш суворий вирок. Це право (і, відповідно, обов'язок держави) було підтверджено у справі «Джасперс проти Сполученого Королівства» від 16 лютого 2000 року. Таке правило стосується й матеріалів, які можуть викликати сумнів щодо доказів, наданих обвинувачем.

Особливості захисту по справах, в яких НСРД здійснювались із застосуванням спеціальної апаратури

Існує ще один аспект в застосуванні НСРД, пов'язаний із здійсненням аудіо-, відеоконтролю особи (ст. 260 КПК), аудіо-, відеоконтролем місця (ст. 270 КПК) та інших НСРД, які здійснюються з використанням спеціальної апаратури.

Отримання фактичних даних за допомогою спеціальної апаратури можна віднести до «засобів... отримання фактичних даних». Відповідно до позиції Конституційного Суду України дотримання законності і в цьому аспекті є обов'язковим.

Відповідно до вимог частин 2 та 3 ст. 266 КПК України технічні засоби, що застосовувалися під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вирок суду. Носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому КПК України.

Відповідно до пункту 9 ч. 3 ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» № 1775-III від 01.06.2000 року, який був чинним до 28.06.2015 року, «розроблення, виготовлення спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації, торгівля спеціальними технічними засобами для зняття інформації з каналів зв'язку, іншими засобами негласного отримання інформації» були видами діяльності, зайняття якими потребувало наявності відповідної ліцензії.

Відповідно до пункту 23 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222-VIII, від 02.03.2015 року, який діє з 28.06.2015 року, підлягає ліцензуванню «діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (критерії належності та перелік технічних засобів негласного отримання інформації визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Служби безпеки України)».

АДВОКАТСЬКА ПРАКТИКА

Таким чином, оскільки відповідно до закону ліцензуванню підлягає розроблення, виготовлення та постачання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, використання спеціальної апаратури, яку розроблено, виготовлено або поставлено постачальником, який не має відповідної ліцензії, суперечить закону та має наслідком недопустимість доказів, отриманих за допомогою такої апаратури.

6 грудня 2017 року під час виступу у Верховній Раді України Генеральний прокурор України Ю. Луценко, зокрема, зазначив, що «наказ 16.11.12 року про затвердження інструкції про організацію проведення негласних слідчих дій та використання їх результатів в кримінальному провадженні, а також Постанова Кабміну від 22.09.16-го регулює те, що має робити будь-яка спецслужба із власними пристроями зняття інформації (в народі — «прослушка»). І поліція, як колись міліція, і інші правоохоронні підрозділи мають в установленому порядку спочатку отримати від СБУ дозвіл на придбання саме таких виробів, саме ліцензованого виробника, після цього їх придбати в установленому секретному порядку, а потім поставити на облік в СБУ. Такий порядок. Я не можу вам казати текст, бо він є секретним. Але передаю його норматив і тут, бачу, кивають головами ті, хто до цього мав певне відношення...

...Чітко вказано: державні замовники погоджують з СБУ основні тактико-технічні характеристики, які будуть розроблені або придбані ними, а також ставлять на облік в СБУ. І далі вони передаються цим замовникам для використання в оперативно-технічній... оперативно-розшуковій діяльності. Така норма закону, і вона має бути дотримана».

Текст цього виступу є наявним на 37-му аркуші стенограми 37-го засідання Верховної Ради України 6 грудня 2017 року. Стенограми засідання розміщено на офіційному сайті Верховної Ради України за адресою www.rada.gov.ua (безпосередня адреса посилення: <http://portal.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/6667.html>).

Таким чином, для встановлення належності та допустимості доказів, які надає суду сторона обвинувачення — відео- та звукозаписів негласних слідчих дій, — необхідно встановити не лише те, чи на ліцензованій апаратурі було зроблено записи, які сторона обвинувачення вважає доказами вини, а і те, чи було отримано від СБУ дозвіл на придбання саме тих виробів, які в подальшому було використано в кримінальному провадженні відносно конкретної особи, чи було дотримано вимоги нормативних актів при придбанні цих виробів та чи були ці вироби поставлені на облік в СБУ до того, як їх було використано в кримінальному провадженні відносно конкретної особи.

А рігори можна стверджувати, що переважна більшість спеціальної апаратури, яка використовується під час здійснення НСРД, є контрабандною, закуплена без відповідних дозволів та не стоїть на обліку.

Клопотання про дослідження цих обставин слід заявляти на етапі дослідження судом першої інстанції відповідних доказів шляхом заявлення клопотань про витребування відповідних даних з органів, які здійснювали НСРД в кримінальному провадженні, та з СБУ. При цьому відмова суду першої інстанції у витребуванні таких даних та їх дослідженні, з урахуванням вище викладених позицій ЄСПЛ, Конституційного Суду України та Верховного Суду, буде означати лише те, що в подальшому сторона обвинувачення не зможе надати вищестоячим судам докази на підтвердження цих обставин, що буде мати наслідком визнання доказів недопустимими. Доцільним також є, до заявлення відповідного клопотання в суді, направити до органу, який здійснював НСРД, та до СБУ адвокатський запит (відповідь буде про таємність відомостей або її не буде взагалі).

Викладений перелік обставин, на які слід звертати увагу при виконанні доручення на захист особи в кримінальному провадженні, в якому застосовувались НСРД, безумовно, не є вичерпним, але охоплює найбільш поширені випадки.

«Правда вообще бывает невероятнее вымысла, потому что вымысел всегда стремится быть правдоподобным, в то время как правда не связана этими путями. Она свободна, как птица...»

Семен Ария, адвокат
(из книги «Жизнь адвоката»)

Ірина Вікторівна Тодорич,
адвокат

ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВИХ ПЕНСІОНЕРІВ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Проте, на жаль, на практиці так буває далеко не завжди. Яскравим прикладом порушень конституційного принципу «діяти в межах закону» є дії органів Пенсійного фонду України, зокрема щодо незаконного перерахунку пенсій військовослужбовцям.

Такі порушення почалися не у 2018 році, а набагато раніше, ще з 2011 року, коли прийняли перший закон, яким були внесені зміни до статті 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 року № 2262 (далі — Закон № 2262) щодо самостійного зниження максимального розміру пенсії військовослужбовців, звільнених до 2011 року. Так, пунктом 8 розділу II Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», який набрав чинності з 01.10.2011 року, та пунктом 23 розділу II Закону України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні», який набрав чинності з 01.05.2014 року, до ч. 2 ст. 13 Закону № 2262 внесено зміни та цифра «90 %» замінена цифрою «80 %», а цифра «80 %» замінена цифрою «70 %», відповідно.

Проте саме у 2018 році порушення конституційного принципу «діяти в межах закону» досягло свого апогею, оскільки органи Пенсійного фонду України почали обкрадати військових пенсіонерів вже на 20 % від сум грошового забезпечення, незаконно знижуючи граничний розмір максимальної відсоткової ставки з 90 % до 70 %.

Так, положеннями статті 46 Конституції України передбачено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

У свою чергу в пункті 6 частини 1 статті 92 Конституції України зазначено, що основи соціального захисту, форми і види пенсійного забезпечення визначаються виключно законами України.

Згідно з частинами 1, 2 статті 63 Закону № 2262, перерахунок раніше призначених пенсій військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, та членам їх сімей у зв'язку із введенням в дію цього Закону проводиться за документами, що є у пенсійній справі, а також додатковими документами, поданими пенсіонерами на час перерахунку. Якщо пенсіонер згодом подасть додаткові документи, які дають право на подальше підвищення пенсії, то пенсія перераховується за нормами цього Закону. При цьому перерахунок проводиться за минулий час, але не більш як за 12 місяців з дня подання додаткових документів і не раніше ніж з дня введення в дію цього Закону.

Частиною 4 цієї статті визначено, що усі призначені за цим Законом пенсії підлягають перерахунку у зв'язку зі зміною розміру хоча б одного з видів грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за цим Законом, або у зв'язку із введенням для зазначених категорій осіб нових щомісячних додаткових видів грошового забезпечення (надбавок, доплат, підвищень) та премій у розмірах, встановлених законодавством. Перерахунок пенсій здійснюється на момент виникнення права на перерахунок пенсій

і проводиться у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, та у строки, передбачені частиною другою статті 51 цього Закону. У разі якщо внаслідок перерахунку пенсій, передбаченого цією частиною, розміри пенсій звільненим зі служби військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, є нижчими, зберігаються розміри раніше призначених пенсій.

Пунктом 1, 4 Порядку № 45, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 13.02.2008 року, визначено, що пенсії, призначені відповідно до Закону № 2262 у зв'язку з підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію згідно із Законом, перераховуються на умовах та в розмірах, передбачених Кабінетом Міністрів України. Перерахунок пенсії здійснюється на момент виникнення такого права і проводиться у строки, передбачені частинами другою і третьою статті 51 Закону. Якщо внаслідок перерахунку розмір зменшується, пенсія виплачується в раніше встановленому розмірі.

Згідно з пунктом «а» частини 1 статті 13 закону № 2262, пенсії за вислугу років призначаються в таких розмірах: особам офіцерського складу, прапорщикам і мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, які мають вислугу 20 років і більше (пункт «а» статті 12): за вислугу 20 років — 50 %, а звільненим у відставку за віком або за станом здоров'я — 55 % відповідних сум грошового забезпечення (стаття 43); за кожний рік вислуги понад 20 років — 3 % відповідних сум грошового забезпечення.

Відповідно до частини 2 статті 13 Закону № 2262 (в редакції, чинній до 01.10.2011 року) максимальний розмір пенсії, обчислений відповідно до цієї статті, не повинен перевищувати 90 % відповідних сум грошового забезпечення (стаття 43), а особам, які під час проходження служби брали участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС і віднесені в установленому законом порядку до категорії 1, — 100 %, до категорії 2 — 95 %.

Проте у моїй адвокатській практиці 90 відсотків військових пенсіонерів, які звертаються за правничою допомогою, вийшли на пенсію до 01.10.2011 року та мають право на максимальний її розмір, тобто 90 відсотків сум грошового забезпечення. Однак їх права незаконно порушують органи Пенсійного фонду України, самотійно знижуючи відсоток при перерахунку пенсій.

Законом України № 3668-VI від 08.07.2011 року до статті 43 Закону № 2262 внесено зміни, згідно з якими максимальний розмір пенсії (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткової пенсії, цільової

грошової допомоги, пенсії за особливі заслуги перед Україною, індексації та інших доплат до пенсії, встановлених законодавством, крім доплати до надбавок окремим категоріям осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною) не може перевищувати десяти прожиткових мінімумів, установлених для осіб, які втратили працездатність.

Проте треба звернути увагу, що внесені зміни до статей 13, 43 Закону № 2262 щодо розміру пенсії у відсотках та її максимального розміру стосуються виключно порядку призначення пенсії особам у разі реалізації ними права на первинне призначення пенсії за цим Законом, а не перерахунку вже призначеної пенсії. Процедура призначення та перерахунку пенсії різні за змістом і механізмом їх проведення.

Якщо на момент призначення пенсії конкретному військовослужбовцю зазначені зміни не були внесені до законодавства, що регулює порядок призначення пенсії, то в органів Пенсійного фонду України відсутні підстави для здійснення перерахунку пенсії даному військовослужбовцю на підставах, відмінних від тих, за яких даний військовослужбовець набув права на пенсію на момент її початкового призначення. Отже, при перерахунку пенсій військовослужбовцям має застосовуватися норма, яка визначає розмір пенсії у відсотках без обмеження її граничного розміру, що діяла на момент призначення такої пенсії.

Конкретний приклад із моєї практики: військовий пенсіонер Особа-1 вийшов на пенсію у листопаді 2005 року, згідно з наказом про звільнення у відставку та розрахунку на пенсію обласного військового комісаріату, має вислугу 37 років 01 місяць, отже пенсія повинна йому виплачуватись у максимальному розмірі — 90 відсотків сум грошового забезпечення. Проте у 2012 році Головне управління Пенсійного фонду України в Одеській області вперше порушило права Особа-1, зробивши перерахунок його пенсії на підставі Постанови Кабінету Міністрів України № 355 від 23.04.2012 року та виплативши пенсії із розрахунку 80 відсотків сум грошового забезпечення. Оскільки про своє порушене право Особа-1 дізналась лише у 2016 році, то до суду звернулась на початку 2017 року, в результаті чого Приморський районний суд м. Одеси виніс постанову, яку залишив у силі Одеський апеляційний адміністративний суд, про задоволення позовних вимог, визнав дії протиправними та зобов'язав Головне управління Пенсійного фонду України в Одеській області перерахувати та виплатити Особі-1 пенсії із розрахунку 90 відсотків сум грошового забезпечення (справа № 522/1555/17).

Однак після виграння судової справи у 2017 році «пригоди» мого клієнта — військового пенсіонера не закінчились. У 2018 році, незважаючи на судове

рішення, яке набрало законної сили, Головне управління Пенсійного фонду України в Одеській області вдруге порушило права Особи-1, самостійно знизивши максимальний розмір пенсії з 90 % до 70 % при черговому перерахунку пенсії відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 103 від 21.02.2018 року.

Дійсно, постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 103 «Про перерахунок пенсій особам, які звільнені з військової служби, та деяким іншим категоріям осіб» було затверджено перерахувати пенсії, призначені згідно із Законом № 2262 до 1 березня 2018 р. (крім пенсій, призначених згідно із Законом особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ (міліції) та поліцейським), з урахуванням розміру окладу за посадою, військовим (спеціальним) званням, відсоткової надбавки за вислугу років за відповідною або аналогічною посадою, яку особа займала на дату звільнення із служби (на дату відрядження для роботи до органів державної влади, органів місцевого самоврядування або до сформованих ними органів, на підприємства, в установи, організації, вищі навчальні заклади), що визначені станом на 1 березня 2018 р. відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 704 «Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб».

Органи Пенсійного фонду України, підходячи формально до перерахунку пенсій військовослужбовцям, які вийшли на пенсію до 01.10.2011 року, зробивши перерахунок призначених пенсій військовослужбовцям (у сторону економії бюджетних коштів), виходили нібито з положень статей 13, 43 Закону № 2262 щодо розміру пенсії у відсотках та її максимального розміру.

Однак, вирішуючи питання про застосування Закону № 2262 в часі, органам Пенсійного фонду України необхідно було виходити з того, що, згідно зі статтею 22 Конституції України, закріплені нею права і свободи не є вичерпними, вони гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законодавчих актів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Крім того, згідно зі статтями 22, 64 Конституції України, право на пенсійне забезпечення відповідних категорій громадян, встановлене законами України (в тому числі і Законом № 2262), є таким, що не підлягає звуженню та обмеженню.

Конституційний Суд України неодноразово розглядав питання, пов'язані з реалізацією права на соціальний захист, і сформулював правову позицію, згідно з якою Конституція України виокремлює певні категорії громадян України, що потребують

додаткових гарантій соціального захисту з боку держави. До них, зокрема, належать громадяни, які відповідно до статті 17 Конституції України перебувають на службі у військових формуваннях та правоохоронних органах держави, забезпечуючи суверенітет і територіальну цілісність України, її економічну та інформаційну безпеку, а саме — у Збройних Силах України, органах Служби безпеки України, міліції, прокуратури, охорони державного кордону України, податкової міліції. Управління державної охорони України, державної пожежної охорони, Державного департаменту України з питань виконання покарань тощо (рішення Конституційного Суду України від 6 липня 1999 року № 8-рп/99 у справі щодо права на пільги та від 20 березня 2002 року № 5-рп/2002 у справі щодо пільг, компенсацій і гарантій).

У зазначених рішеннях Конституційний Суд України вказав, що необхідність додаткових гарантій соціальної захищеності цієї категорії громадян, яка під час проходження служби, так і після її закінчення зумовлена насамперед тим, що служба у Збройних Силах України, інших військових формуваннях та правоохоронних органах держави пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, підвищеними вимогами до дисципліни, професійної придатності, фахових, фізичних, вольових та інших якостей. Це повинно компенсуватися наявністю підвищених гарантій соціальної захищеності, тобто комплексу організаційно-правових економічних заходів, спрямованих на забезпечення добробуту саме цієї категорії громадян як під час проходження служби, так і після її закінчення (Рішення № 5-рп/2002).

Виходячи із висловленого у рішеннях Конституційного Суду України розуміння сутності соціальних гарантій не може бути звужено шляхом внесення змін до законодавства.

Таким чином, при перерахунку пенсій військовослужбовцям має застосовуватися норма, яка визначає розмір пенсії у відсотках без обмеження її граничного розміру, що діяла на момент призначення такої пенсії.

Аналогічної правової позиції дотримується Верховний Суд України у постановках від 10.05.2016 р. по справі № 21-278a16, від 05.07.2016 р. по справі № 461/2167/14-а, від 06.07.2016 р. по справі № 2-а/638/70/15 та Верховний Суд у постановках від 03.04.2018 р. по справі № 175/1665/17, 24.04.2018 р. по справі 686/12623/17, а у відповідності до частини 5 статті 242 КАС України, при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин, суд враховує висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

Враховуючи практику Верховного Суду України та нового Верховного Суду, судами першої інстанції по всій Україні ухвалюються судові рішення

на користь військових пенсіонерів. Такими позитивними прикладами, зокрема, але не виключно, є рішення: Черкаського окружного адміністративного суду від 23.07.2018 року по справі № 823/2230/18, Житомирського окружного адміністративного суду від 02.08.2018 року по справі № 806/2957/18, Івано-Франківського окружного адміністративного суду від 02.08.2018 року по справі № 809/1154/18, Одеського окружного адміністративного суду від 03.08.2018 року по справі № 1540/3235/18, Одеського окружного адміністративного суду від 06.08.2018 року по справі № 815/2884/18 та інші.

Враховуючи позитивну судову практику та стійке бажання відновити своє порушене право на законний розмір пенсії, мій клієнт — військовий пенсіонер знову звернувся до суду за захистом своїх прав (справа № 1540/4206/18). Сподіваюсь, що коли дана стаття буде опублікована в журналі «Вісник одеської адвокатури» № 3, 2018, ми вже отримуємо позитивні судові рішення як в суді першої інстанції, так і в апеляції.

Висновок. Кожна людина самостійно вирішує, як їй поводитись: чи бути обізнаним про розмір своєї пенсії та перевіряти все до копійки, чи повністю довіряти державі та її органам. Багато пенсіонерів виростили ще у Радянському Союзі та навіть не уявляють, що державу та її органи можна та варто контролювати та відстоювати свої права у разі їх порушення. Я рекомендую всім військовим пенсіонерам, які вийшли на пенсію, зокрема до 01.10.2011 року, уважно прочитати цю статтю, після чого перевірити перерахунок своєї пенсії згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 103 від 21.02.2018 року і у разі встановлення порушень з боку органів Пенсійного фонду України щодо розміру пенсії збирати документи та звертатися за правничою допомогою до професійного адвоката, який зможе кваліфіковано захистити порушені права у суді. Зверніть увагу, пенсія — це регулярний платіж, отже, якщо не захистити свої права вчасно, держава буде продовжувати обкрадати вас щомісячно до тих пір, поки ви будите з цим погоджуватись.

Андрей Николаевич Чебаненко,

адвокат

УЧАСТИЕ ЗАЩИТНИКА НА ДОСУДЕБНОМ РАССЛЕДОВАНИИ: ПРИНЯТИЕ ПОРУЧЕНИЯ И НАЧАЛО РАБОТЫ ПО ДЕЛУ

От автора. Данная тема была предметом выступления автора этих строк на семинаре повышения квалификации адвокатов, состоявшемся 23 июня 2018 года в конференц-зале Апелляционного суда Одесской области. После этого выступления от ряда молодых коллег-адвокатов автору поступили предложения о его публикации. Идя навстречу этому пожеланию молодых коллег и в порядке обмена опытом защиты, автор полагает возможным выступить с этой статьей.

Адвокат может принимать участие в защите подозреваемого по уголовному производству на стадии досудебного расследования при наличии одного из двух оснований:

а) заключенного договора об оказании правовой помощи как с самим подозреваемым, так и с лицами, представляющими его интересы (родственниками, иными лицами);

б) поручения органа, уполномоченного на оказание бесплатной вторичной правовой помощи.

Эти основания предусмотрены п. 2 ч. 1 ст. 50 УПК Украины.

Приступая к работе по делу, адвокат должен различать такие понятия, как позиция защиты и линия защиты.

Позиция защиты по делу — это позиция вашего клиента вне зависимости от того, согласны ли вы с ней как адвокат или нет.

Линия защиты — это совокупность применяемых вами как адвокатом законных приемов и методов защиты клиента, обеспечивающих его позицию защиты.

Адвокату следует всегда помнить о том, что он никогда и ни при каких обстоятельствах не должен давать клиенту каких-либо советов, консультаций и разъяснений, предварительно не ознакомившись с материалами уголовного производства.

Поэтому на данной стадии главная задача адвоката состоит в принятии всех необходимых мер, направленных на ознакомление с материалами уголовного производства, и последующей выработке вместе с клиентом линии его защиты.

Следует отметить, что принятие поручения о защите подозреваемого по уголовному производству на стадии досудебного расследования по поручению регионального центра по оказанию бесплатной вторичной правовой помощи имеет определенные особенности, которые состоят в следующем: поручение об оказании бесплатной вторичной правовой помощи адвокат получает, как правило, тогда, когда клиент уже задержан в порядке ст. 208 УПК Украины, следователь готовит уведомление о подозрении, ходатайство об избрании меры пресечения и т. п.

Поэтому при таких обстоятельствах, учитывая крайне сжатые сроки (в течение одного часа с момента получения поручения) прибытия к клиенту, адвокат объективно может лишь предъявить следователю документы о своих полномочиях защитника, а именно: удостоверенную ксерокопию свидетельства о праве на занятие адвокатской деятельностью, ордер установленного образца с приобщенным к нему поручением регионального центра Одесской области на оказание бесплатной вторичной правовой помощи клиенту, ознакомиться с предоставленными следователем копиями процессуальных документов, получить первое конфиденциальное свидание с клиентом с составлением установленной формы протокола, а затем принять участие в первоначальных следственных действиях, а также в судебном заседании по вопросу избрания клиенту меры пресечения.

Таким образом, уже в начале участия по такому делу адвокат располагает определенным объемом информации и определенными материалами как относительно самого события преступления, так и о степени причастности к нему клиента, однако этот объем информации впоследствии может оказаться недостаточным.

Поэтому в целях избежания ошибок при определении линии защиты адвокат после окончания участия в первоначальных следственных действиях должен все же заявить следователю письменное ходатайство в порядке ст. 221 УПК Украины об ознакомлении с материалами уголовного производства и ознакомиться

с предоставленными материалами с тем, чтобы окончательно выработать с клиентом линию его защиты.

Итак, после заключения договора о защите подозреваемого по уголовному производству на стадии досудебного расследования и получения имеющейся у клиента либо представляющих его интересы лиц информации как о самом событии уголовного правонарушения, так и о правовой позиции клиента по делу адвокат обязан, прежде всего, подготовить на имя следователя, которому поручено проведение досудебного расследования конкретного уголовного производства, ходатайство в порядке ст. 221 УПК Украины о приобщении к уголовному производству документов, подтверждающих его полномочия защитника, и о предоставлении возможности ознакомления с материалами уголовного производства с тем, чтобы в дальнейшем осуществлять квалифицированную защиту.

Поскольку в пп. 1, 2 ч. 1 ст. 50 УПК Украины изложено несколько документов, подтверждающих полномочия защитника, а именно:

— свидетельство о праве на занятие адвокатской деятельностью;

— ордер;

— договор с защитником или поручение органа, уполномоченного на оказание бесплатной вторичной правовой помощи;

то такое разнообразие вызывает на практике неоднозначное толкование и в определенной мере служит предпосылкой для тех или иных манипуляций этой нормой закона со стороны следователей.

Для избежания подобных манипуляций со стороны следователей с самого начала работы по делу большинство опытных коллег прилагают к заявленному ходатайству либо предоставляют следователю по прибытии по поручению регионального центра по оказанию бесплатной вторичной правовой помощи для участия в защите подозреваемого одновременно три документа, подтверждающих полномочия защитника:

— удостоверенную ксерокопию свидетельства о праве на занятие адвокатской деятельностью;

— ордер установленного образца;

— договор оказания правовой помощи в сокращенном варианте или поручение регионального центра по оказанию бесплатной вторичной правовой помощи.

Если же защита подозреваемого осуществляется на основании поручения регионального центра по оказанию бесплатной вторичной правовой помощи и такие документы ранее предоставлялись адвокатом следователю, то ссылка на них должна быть в заявленном ходатайстве в порядке ст. 221 УПК Украины о предоставлении возможности ознакомления с материалами уголовного производства.

Подготовленное на имя следователя ходатайство в порядке ст. 221 УПК Украины о приобщении к уголовному производству документов, подтверждающих полномочия защитника, и о предоставлении возможности ознакомления с материалами уголовного производства рекомендуется подавать через канцелярию органа досудебного расследования и вот почему.

В соответствии с ч. 1 ст. 220 УПК Украины вышеуказанное ходатайство следователь обязан рассмотреть в срок не более трех дней со дня его поступления и при наличии соответствующих оснований удовлетворить его.

Согласно ч. 2 ст. 220 УПК Украины о полном или частичном отказе в удовлетворении ходатайства следователь обязан составить мотивированное постановление, копию которого вручить адвокату, а при невозможности вручения по объективным причинам — выслать по почте.

При этом следует иметь в виду, что какие-либо иные письменные ответы следователя по результатам заявленного ходатайства процессуальным рассмотрением ходатайства как таковым не являются.

Возникает вопрос: как быть адвокату в том случае, если он подал подготовленное им ходатайство в порядке ст. 221 УПК Украины о приобщении к уголовному производству документов, подтверждающих его полномочия защитника, и о предоставлении возможности ознакомления с материалами уголовного производства через канцелярию органа досудебного расследования, а следователь никакого постановления по нему не вынес, никакой копии постановления адвокату не вручил, а равно и никаких материалов уголовного производства для ознакомления не предоставил?

Очевидно, что в этом случае имеет место бездействие со стороны следователя, процессуальной формой реагирования на которое является подача адвокатом жалобы в порядке п. 1 ч. 1 ст. 303 УПК Украины следственному судье об обязанности следователя рассмотреть заявленное адвокатом ходатайство.

В соответствии с ч. 1 ст. 304 УПК Украины адвокат может подать такую жалобу следственному судье в течение десятидневного срока, который в этом случае исчисляется с того дня, когда следователь должен был процессуально рассмотреть заявленное ходатайство.

Проще говоря, к дате регистрации ходатайства в канцелярии органа досудебного расследования прибавляется еще два дня и от последней даты исчисляется десятидневный срок на подачу такой жалобы.

При подаче ходатайства в порядке ст. 221 УПК Украины о приобщении к уголовному производству документов, подтверждающих его полномочия защитника, и о предоставлении возможности ознакомления

с материалами уголовного производства через канцелярию органа досудебного расследования адвокату необходимо иметь в виду следующее:

1. В соответствии с ч. 7 ст. 115 УПК Украины, если окончание исчисляемого днями или месяцами процессуального срока приходится на нерабочий день, то последним днем срока считается следующий рабочий день, за исключением сроков содержания под стражей и нахождения в медицинском учреждении во время проведения стационарной судебной психиатрической экспертизы.

2. Согласно ч. 1 ст. 116 УПК Украины процессуальный срок не считается пропущенным, если до его окончания жалоба или другой процессуальный документ сданы на почту либо переданы лицу, уполномоченному на принятие таких документов, например в соответствующую канцелярию.

Итак, процессуально реагируя на бездействие следователя, адвокат подал жалобу в порядке п. 1 ч. 1 ст. 303 УПК Украины следственному судье, который по результатам рассмотрения ее удовлетворил и постановил определение об обязанности следователя рассмотреть заявленное адвокатом ходатайство в порядке ст. 221 УПК Украины.

Поскольку главная цель адвоката на начальной стадии работы по делу состоит в ознакомлении с материалами уголовного производства, то после получения копии определения следственного судьи об удовлетворении поданной жалобы рекомендуется обратиться к следователю с письменным заявлением в порядке ч. 4 ст. 46 УПК Украины о принятии мер к исполнению этого определения с приобщением его копии.

Если же после этого следователем определение следственного судьи не исполнит, заявленное ходатайство в предусмотренном УПК Украины порядке и сроки не рассмотрит, материалов уголовного производства для ознакомления не предоставит, то в его действиях образуются состав уголовного правонарушения, предусмотренного ч. 2 ст. 382 УК Украины, т. е. умышленное неисполнение определения суда, совершенное должностным лицом.

Поэтому в таком случае адвокату рекомендуется обратиться с письменным заявлением в порядке ст. 214 УПК Украины в адрес прокурора Одесской области о внесении соответствующих сведений в Единый реестр досудебных расследований (ЕРДР) по ч. 2 ст. 382 УК Украины и поручении проведения досудебного расследования, но уже другому следователю.

Когда такие сведения будут внесены в ЕРДР и досудебное расследование уголовного производства по ч. 2 ст. 382 УК Украины будет проводить другой следователь, то адвокат сможет порекомендовать

клиенту обратиться к этому следователю с заявлением в порядке ст. 55 УПК Украины о привлечении в качестве потерпевшего по ч. 2 ст. 382 УК Украины с выдачей памятки о правах и обязанностях потерпевшего.

Процессуальные последствия всех этих действий адвоката состоят в следующем:

1. При участии в проведении тех или иных следственных действий на стадии досудебного расследования у адвоката возникает полное право заявлять с занесением в протокол соответствующего следственного действия о нарушении права на защиту своего клиента, выраженного в непредоставлении стороне защиты в порядке ст. 221 УПК Украины материалов уголовного производства для ознакомления, и о невозможности в связи с этим надлежащей защиты клиента.

2. При выполнении требований ст. 290 УПК Украины адвокат открывает все эти материалы стороне обвинения путем внесения в протокол выполнения требований ст. 290 УПК Украины сведений о наличии имеющихся определений следственного судьи с приобщением копий этих определений и выписок из ЕРДР по ч. 2 ст. 382 УК Украины к материалам уголовного производства.

Это необходимо для того, чтобы в последующем адвокат мог сослаться на нарушение права на защиту своего клиента в ходе судебного рассмотрения дела, ходатайствуя перед судом о признании тех или иных доказательств недопустимыми с последующим их исключением из объема подлежащих исследованию доказательств обвинения.

Определенные проблемы возникают между адвокатом и отдельными следователями при предоставлении материалов уголовного производства для ознакомления в порядке выполнения требований ст. 221 УПК Украины.

В соответствии с диспозицией ч. 1 ст. 221 УПК Украины следователь обязан предоставить материалы уголовного производства стороне защиты для ознакомления, за исключением материалов о применении мер безопасности для лиц, принимающих участие в уголовном производстве, и материалов, ознакомление с которыми на стадии досудебного расследования может повредить его проведению.

Если непредставление для ознакомления материалов о применении меры безопасности для лиц, принимающих участие в уголовном производстве, как правило, особых проблем не влечет, то объем материалов уголовного производства, ознакомление с которыми на стадии досудебного расследования может повредить его проведению, определяется следователем субъективно и может влечь определенные злоупотребления.

Но не следует забывать о том, что непредоставленные адвокату для ознакомления материалы уголовного производства на начальной стадии досудебного расследования следователь вынужден будет в последующем предоставить для ознакомления в порядке выполнения требований ст. 290 УПК Украины.

Знакомясь с предоставленными следователем материалами уголовного производства, адвокату следует всегда помнить о том, что здесь мелочей не бывает, а поэтому нужно обращать внимание на дату, место, время составления того или иного процессуального документа, анализировать изученные процессуальные документы в их совокупности.

Если в предоставленных для изучения процессуальных документах имеются ссылки на какие-либо иные материалы, в частности акты проверок, ревизий, заключения тех или иных экспертиз, то необходимо заявить следователю аргументированное письменное ходатайство в порядке ст. 221 УПК Украины о предоставлении и этих документов для ознакомления, поскольку изучение определенного объема предоставленных для ознакомления материалов уголовного производства на начальном этапе работы адвоката будет способствовать правильному определению линии защиты клиента на всей стадии досудебного расследования.

В подтверждение этих доводов автор этих строк может привести следующий пример из собственной практики.

Уже сравнительно далеко в 2001 году автору в порядке замены одного из заболевших адвокатов было выдано поручение Одесской областной коллегией адвокатов в порядке ст. 47 действовавшего тогда УПК Украины 1960 года на защиту клиента — содержащегося в СИЗО лица без определенного места жительства по уголовному делу об умышленном убийстве.

При первом свидании клиент признавал себя полностью виновным, говоря о том, что в ходе драки он нанес потерпевшему несколько проникающих ножевых ранений.

Поскольку среди предоставленных следователем для ознакомления материалов уголовного производства в одном из процессуальных документов имелась ссылка на заключение судебно-медицинской экспертизы трупа, следователю было заявлено аргументированное письменное ходатайство в порядке ст. 48 УПК Украины 1960 года о предоставлении и этого заключения для ознакомления.

Изучая заключение судебно-медицинского эксперта о результатах судебно-медицинской экспертизы трупа потерпевшего, автор этих строк обратил внимание на то, что на теле трупа никаких проникающих ножевых ранений экспертом обнаружено не было, а имелось четыре огнестрельных ранения,

два из которых сквозные, остальные два — слепые, из тела трупа были извлечены две пули калибра 9 мм.

При воспроизведении обстановки и обстоятельств события (в настоящее время — следственный эксперимент) с участием следователя, понятых, работников конвойной службы и автора этих строк клиент повел участников воспроизведения к месту, совершенно противоположному от места происшествия, с использованием макета ножа и манекена показал, как он наносил потерпевшему ножевые ранения.

По окончании этого следственного действия автор этих строк задал клиенту один-единственный вопрос: «Кто стрелял из пистолета?»

Этот вопрос несколько обескуражил клиента.

Поочередно посмотрев на следователя, понятых, конвоиров и защитника, клиент ответил, что он инвалид, в армии не служил, стрелять из пистолета не умеет и видел, как потерпевшего во время драки застрелил из пистолета сотрудник милиции, согласившись показать место, где это было совершено.

Эти показания клиента были занесены следователем в протокол воспроизведения обстановки и обстоятельств события.

По окончании этого следственного действия автор этих строк вынужден был заявить следователю письменное аргументированное ходатайство о назначении и проведении судебно-баллистической экспертизы по идентификации табельного оружия, из которого были выпущены в потерпевшего две пули калибра 9 мм, которое было удовлетворено.

Как впоследствии выяснилось, умышленное убийство потерпевшего в действительности совершил один из сотрудников милиции, который, находясь вместе с сослуживцем в состоянии алкогольного опьянения, затеял драку с потерпевшим, в ходе которой застрелил его из табельного оружия — пистолета системы Макарова.

Невольным очевидцем всех этих событий стал случайно оказавшийся поблизости клиент.

Конечный результат защиты сложился для клиента благоприятно: следователь по согласованию с прокурором оказался вынужденным вынести постановление о прекращении уголовного дела против клиента по реабилитирующим основаниям и об освобождении его из-под стражи.

В заключение следует отметить, что адвокат от представителей других профессий отличается, прежде всего, тем, что он — профессионал, а не ремесленник.

Поэтому вполне уместными и актуальными в нынешнее время являются слова одного из наших опытейших коллег, к сожалению, ныне покойного, адвоката Я. Б. Борисова о том, что адвокат — это человек, которому можно доверить судьбу другого человека.

Дмитро Алфеев,
адвокат, адвокатське бюро «Паляничко
та партнери»

ЗАКОН ПРО ТОВАРИСТВА ТА ТДВ: ЩО НОВОГО?

Червень 2018 року ознаменувався набранням чинності Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Що ж приготував новий Закон та які зміни чекати бізнесу і до чого варто бути готовим юристам? Ці та ряд інших питань розглянемо в даній статті.

Введено поняття корпоративних договорів. Відповідно до ч. 1 ст. 7 Закону договір, за яким учасники товариства зобов'язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (далі — корпоративний договір), є безвідплатним і вчиняється в письмовій формі.

Загалом поняття «корпоративний договір» запозичено із закордонного досвіду щодо домовленостей між учасниками/акціонерами, іншими словами, «shareholder agreements» або корпоративний договір.

Корпоративний договір може передбачати умови або порядок визначення умов, на яких учасник має право або зобов'язаний купити або продати частку у статутному капіталі (її частину), а також визначати випадки, коли таке право або обов'язок виникає. Зміст корпоративного договору є конфіденційним і не підлягає розкриттю.

Ще одним нововведенням є договір про створення товариства. Якщо товариство створюється кількома особами та існує потреба у визначенні взаємовідносин між ними щодо створення товариства, умов здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розміру часток учасників та розміру статутного капіталу, строків та порядку внесення вкладів, то можна укласти договір про створення товариства у письмовій формі. Такий договір діє до дня державної реєстрації товариства, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті зобов'язання.

Безвідклична довіреність. З метою реалізації поняття та інституту корпоративного договору введено

поняття та законодавчо передбачається можливість наділення довіреності новим статусом «безвідкличності». Така довіреність буде підлягати в обов'язковому порядку нотаріальному посвідченню. Проте варто розуміти, що у випадку порушення інтересів однієї зі сторін договору єдиним засобом правового захисту залишається суд.

Відсутня необхідність вказувати інформацію про розмір статутного капіталу, учасників та місцезнаходження в статуті. Законодавець зменшив вимоги до змісту статуту та визначив лише три пункти, які обов'язково мають бути у статуті: повне та скорочене (за наявності) найменування товариства; органи управління товариством, їхня компетенція, порядок прийняття ними рішень; порядок вступу до товариства та виходу з нього.

До статуту після набрання чинності Законом не потрібно буде вносити інформацію про учасників товариства та розмір часток, що їм належить, а відтак, не потрібно буде змінювати статут у разі зміни складу учасників та/або розміру їхніх часток. Отже, виникає потенційний ризик неправомірної зміни учасників товариства. Натомість на товариство лягає відповідальність підтримувати цю інформацію в Єдиному державному реєстрі в актуальному стані. З цією метою вносяться зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань».

Відсутній ліміт кількості учасників в товаристві. У новому законі відсутні обмеження щодо максимальної кількості учасників товариства.

Передбачається утворення наглядової ради товариства. Наглядова рада в межах компетенції, визначеної статутом товариства, контролює та регулює діяльність виконавчого органу товариства. Зокрема, до компетенції наглядової ради може бути

віднесено обрання одноосібного виконавчого органу товариства або членів колегіального виконавчого органу товариства (всіх чи окремо, одного або декількох з них), зупинення та припинення їхніх повноважень, встановлення розміру винагороди членам виконавчого органу товариства. Порядок діяльності наглядової ради, її компетенція, кількість членів і порядок їх обрання, у тому числі незалежних членів наглядової ради, розмір винагороди членів наглядової ради, а також порядок обрання та припинення їхніх повноважень визначаються статутом товариства.

Відповідно до ч. 1 ст. 42 Закону, на вимогу учасника чи учасників, яким сукупно належить десять і більше відсотків статутного капіталу товариства, проводиться аудиторська перевірка фінансово-господарської діяльності товариства із залученням незалежного професійного аудитора (аудиторської фірми), не пов'язаного (не пов'язаної) майновими інтересами з товариством, посадовими особами товариства чи з його учасниками.

Закон містить визначення «посадових осіб товариства», «конфлікту інтересів», а також що визначається «значним правочином» або «правочином щодо якого є заінтересованість».

Згідно з ч. 1 ст. 43 Закону, посадовими особами товариства є члени виконавчого органу, наглядової ради, а також інші особи, передбачені статутом товариства. Відповідно до ч. 3 ст. 43 Закону, конфліктом інтересів є конфлікт між обов'язком посадової особи діяти добросовісно і розумно в інтересах товариства в цілому та приватними інтересами посадової особи або її афілійованих осіб.

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 45 Закону, рішення про надання згоди на вчинення правочину, якщо вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 50 відсотків вартості чистих активів товариства станом на кінець попереднього кварталу, приймаються виключно загальними зборами учасників. Тобто такий правочин вважається значним правочином.

Дивіденди. Виплата дивідендів здійснюється за рахунок чистого прибутку товариства особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів, пропорційно до розміру їхніх часток. Товариство не має права виплачувати дивіденди в таких випадках:

- виплачувати дивіденди учаснику, який повністю або частково не вніс свій вклад;
- приймати рішення про виплату дивідендів або виплачувати дивіденди, якщо товариство не здійснило розрахунків з учасниками товариства у зв'язку із припиненням їх участі у товаристві або з правонаступниками учасників товариства;

— якщо майна товариства недостатньо для задоволення вимог кредиторів або буде недостатньо внаслідок прийняття рішення про виплату дивідендів чи здійснення виплати.

Встановлено перелік документів, які товариство зобов'язане зберігати. Чергове нововведення, яке стосується визначення переліку документів, які товариство зобов'язане зберігати. Товариство зобов'язане зберігати такі документи (підлягають зберіганню протягом всього строку діяльності товариства, крім документів бухгалтерського обліку, строки зберігання яких визначаються відповідно до законодавства):

- протокол зборів засновників товариства (рішення одноосібного засновника);
- статут товариства та зміни до статуту;
- протоколи загальних зборів учасників;
- документи товариства, що регулюють діяльність органів товариства, та зміни до них;
- положення про філії (представництва) товариства у разі їх створення (відкриття);
- протоколи засідань наглядової ради товариства та колегіального виконавчого органу товариства, накази і розпорядження виконавчого органу товариства;
- аудиторські висновки та результати надання інших аудиторських послуг;
- річну фінансову звітність;
- документи звітності, що подаються відповідним державним органам;
- документи, пов'язані з випуском емісійних цінних паперів;
- інші документи, передбачені законодавством, статутом товариства, рішеннями загальних зборів учасників, наглядової ради та виконавчого органу товариства;
- документи, що підтверджують права товариства на майно;
- документи бухгалтерського обліку.

Відповідальність за зберігання документів товариства покладається на виконавчий орган товариства та на головного бухгалтера (у разі призначення) щодо документів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Запроваджено нові механізми проведення зборів. Чергові нововведення стосуються можливості заочного голосування, тобто можливості брати участь у загальних зборах учасників шляхом надання свого волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного у письмовій формі.

Інший вид — це опитування. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосували всі учасники товариства. Якщо інше не встановлено статутом товариства, датою прийняття рішення

вважається останній день строку, протягом якого учасники мали надіслати свої відповіді ініціатору письмового рішення.

Статутом товариства можуть передбачатися і інші способи проведення загальних зборів учасників, не заборонені законом, а саме телеконференції, відеоконференції чи із застосуванням інших засобів електронних комунікацій, але за умови, що кожен з учасників може одночасно з усіма іншими учасниками брати участь в обговоренні та голосуванні з питань, винесених на розгляд загальних зборів.

Змінено строк для внесення учасниками вкладів при створенні ТОВ. При створенні нового ТОВ обов'язки відносно формування статутного капіталу в учасників залишилися аналогічні із нормами діючих нормативно-правових актів, окрім строку. В новому законі він визначений в 6 місяців з дати державної реєстрації, якщо інше не встановлено статутом (сьогодні цей строк складає 1 рік). Є також інші зміни, на які варто звернути увагу, а саме: а) скасування заборони на конвертацію заборгованості у частку в статутному капіталі; б) можливість збільшення статутного капіталу товариства не лише за рахунок додаткових внесків учасників (як зараз), але й за рахунок нерозподіленого прибутку.

Переважне право на здійснення додаткових вкладів залишено за учасниками, при цьому треті особи зможуть здійснювати додаткові вклади лише після реалізації учасниками свого переважного права. Також встановлено строки для внесення учасниками своїх додаткових вкладів — в розмірі 1 рік для учасників та 6 місяців для третіх осіб (раніше строки повинні були визначатись у рішенні зборів). Додатково Законом передбачена можливість укладення договору між товариством та учасником та/або третьою особою про внесення додаткового вкладу.

Щодо зменшення статутного капіталу — Закон зменшує строк, протягом якого до товариства можуть звернутись кредитори, яких було повідомлено про зменшення капіталу. Із набранням чинності Законом такий строк становитиме 30 днів (наразі законодавство прямо не визначає такий строк, але передбачає, що рішення про зменшення статутного капіталу набирає чинності через 3 місяці з дати державної реєстрації саме з метою захисту інтересів кредиторів).

Інший підхід (механізм) до внесення вкладу у негрошовій формі. Для того щоб внести вклад, законом передбачено, що він повинен мати грошову оцінку, яка затверджується одноставним рішенням загальних зборів учасників, на яких присутні та/або взяли участь всі учасники товариства. При створенні товариства зробити оцінку вкладів можуть на основі рішення засновників про створення товариства.

Нова процедура виходу учасника з товариства. Новелою Закону «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» стало позбавлення права на вихід з товариства учасника ТОВ, який володіє часткою у розмірі 50 % або більше. Визнавши право учасника на вихід з товариства фундаментальним правом, яке забезпечує захист прав та інтересів учасника, автори Закону вирішили, що воно стосується не всіх. З позиції ефективності це достатньо сумнівний законодавчий хід, адже очевидно, якщо міноритарні учасники не нададуть своєї згоди на вихід учасника з часткою 50 % і більше, то останній заблокує діяльність компанії або виключить зі складу товариства тих учасників, які не надали згоди.

Окрім того, змінено та більш детально врегульовано процедуру спадкування частки учасника. Так, частка переходить до спадкоємця або правонаступника без згоди учасників товариства. Якщо така частка становить менше ніж 50 %, а спадкоємець (правонаступник) у встановлений строк не подав заяву про вступ до товариства, учасники можуть прийняти рішення про виключення учасника. В іншому випадку, якщо частка становить 50 % і більше, товариство може прийняти рішення, пов'язані з ліквідацією.

Варто зауважити, що положення Закону, який регламентує таке виключення учасника або ліквідацію товариства, набирає чинності через 1 рік з дня опублікування, а саме 17.06.2019 р.

Таким чином, перелічені вище норми — це ще не повний список нововведень, запроваджених Законом «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Але слід зазначити, що протягом одного року з дня набрання чинності Законом, тобто до червня 2019 року, положення статуту товариства, які не відповідають новому Закону, є чинними. Однак, з огляду на практику, активні дії щодо внесення змін потрібно здійснювати вже зараз.

«...Отсвет поступков каждого ложится на профессию в целом: от каждого из нас зависит репутация и положение адвокатуры в обществе»

Семен Ария, адвокат
(из книги «Жизнь адвоката»)

Дмитро Пономаренко,

адвокат

КОРОТКО ПРО СУТНІСТЬ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Людам притаманно надавати будь-якій діяльності визначення конкретної мети цієї діяльності та проміжних завдань на шляху до її досягнення. Однак при здійсненні поставлених завдань та досягненні визначених цілей завжди виникає питання: «Чи є законним і етичним досягнення мети тими чи іншими засобами?»

Особливу увагу завжди привертала проблема співвідношення мети та засобів у діяльності адвоката. Для адвокатури моральна оцінка важливіша, ніж для багатьох державних органів. І є неприйнятним досягнення мети будь-якими засобами. Допустимо діяти лише в правових межах.

Так, якщо авторитет державних органів спирається на владні повноваження і підтримку всього державного апарату, то авторитет адвокатури має одну опору — суспільну довіру, яку досить важко набуту і легко втратити, особливо у такій конфліктній сфері, як робота адвоката в суді. Видатний адвокат Федір Никифорович Плевако сказав: «За прокурором стоїть закон, а за адвокатом — людина зі своєю долею, зі своїми сподіваннями, і ця людина піднімається на адвоката, шукає у нього захисту, і дуже страшно посковзнутися з такою ношею». Участь у вирішенні правових конфліктів вимагає від адвоката дотримання певних морально-етичних вимог.

Найбільш загальним принципом роботи адвоката, безсумнівно, є правило, встановлене для лікаря — не зашкодь. Захищаючи права своїх клієнтів та відстоюючи інтереси правосуддя, адвокати повинні сприяти захисту прав людини і основоположних свобод, визнаних правом, і в усіх випадках діяти незалежно та добросовісно, відповідно до закону та визнаних норм і професійної етики.

Адвокат застосовує лише ті засоби захисту, які відповідають закону і найкраще сприяють правосуддю, зміцненню законності та охороні прав особистості. Застосування захистом аморальних та протизаконних засобів не можна виправдати жодними добрими цілями. Адвокату заборонено приймати доручення, якщо

результат, якого бажає клієнт, або засоби його досягнення, на яких клієнт наполягає, є протиправними. При цьому адвокат повинен повідомити клієнта про неприпустимість застосування протиправних засобів і вказати на можливі законні шляхи досягнення такого самого або подібного результату. Якщо клієнт наполягає на використанні протиправних засобів, адвокат має відмовитись від укладання з таким клієнтом угоди. Якщо клієнт вчиняє дії, що стосуються суті доручення, і вони порушують чинне законодавство, відмовляється припинити такі незаконні дії, незважаючи на роз'яснення адвоката, або якщо він використовує правову допомогу адвоката, для полегшення вчинення злочину, адвокат достроково розриває угоду з таким клієнтом.

Слід зазначити, що інколи під час прийняття адвокатом доручення клієнта та його виконання способи досягнення інтересів, які пропонує клієнт, можуть суперечити адвокатській етиці. Наприклад, спонукати свідків до надання завідомо неправдивих свідчень або використовувати свої особисті зв'язки для прямого чи опосередкованого впливу на суд.

Дійсно, з боку клієнта головне — досягти бажаного результату, а способи його досягнення для нього не завжди є важливими.

Незадоволення клієнта у процесі надання допомоги також може бути викликане діями адвоката, які клієнт вважає невідповідними або неправильними. Це можливо як в результаті дій клієнта, так і з інших причин, що не залежать від адвоката. Зокрема, в результаті недостатньої відвертості клієнта під час викладення обставин справи та неповідомлення адвокату інформації, яка має важливе значення для виконання доручення. Також це можливо, якщо адвокат не поставить клієнту уточнювальних запитань, а клієнт не надасть значення певній інформації через необізнаність з юридичними нюансами.

В практиці адвоката трапляються випадки цілеспрямованого приховування клієнтом важливої інформації, її нерозкриття або неповідомлення про певні обставини

чи існування деяких документів (наприклад, підписаної клієнтом угоди). Це може відбуватися у зв'язку з розумінням клієнтом того, що така інформація не йде на користь справи, а також бажанням для адвоката створити уявлення про легку виграшність справи. Як наслідок, адвокат неправильно оцінює складність справи, не може спрогнозувати дії іншої сторони та розробити дієву тактику захисту.

У разі недосягнення адвокатом позитивного результату виникає загальне розчарування клієнта, хоча вини адвоката в цьому немає. Тому раджу при зверненні до адвоката якомога відвертіше надавати повну інформацію, що має значення для надання кваліфікованої допомоги.

Безсумнівно, адвокат не має права робити будь-які неправильні, хибні, такі, що перекручують дійсність, твердження. Адвокату категорично заборонено спонукати свідків до дачі неправдивих свідчень, вдаватися до протизаконних методів тиску на протилежну сторону чи свідків, використовувати особисті зв'язки для впливу на суд або інший орган. Водночас він не може ігнорувати жодний доказ, що ставить під сумнів висунуте обвинувачення, в т. ч. такий, як заперечення підсудним своєї вини. Адвокат-захисник повинен керуватися у своїй діяльності правилом, що сумніви в доведеності обвинувачення, що не могли бути усунені, тлумачаться на користь обвинуваченого. І навіть коли зібрані докази вини здаються дуже переконливими, розумне, принципове та мужнє заперечення адвокатом обвинувачення з тих підстав, що сумнів у доведеності вини не виключається, не може розцінюватись інакше, як виконання ним професійного й морального обов'язку.

У всіх випадках пріоритетне значення має не законність інтересу обвинуваченого, а законність засобів його захисту. А тому адвокат повинен володіти професійними знаннями, бути чесним, помірним у засобах, незалежним у переконаннях. Як сказав видатний юрист А. Ф. Коні, «він не слуга свого клієнта і не пособник йому втекти від заслуженої кари правосуддя. Він друг, радник, людина». В той же час, як для лікаря в практичній діяльності не може бути поганих і хороших людей, заслужених і незаслужених хвороб, а є хворі, страждання, які слід полегшити, так і для адвоката немає чистих і брудних, справедливих і несправедливих справ — є лише привід протиставити доводам прокурора всю силу й витонченість своїх доводів виключно в інтересах клієнта.

Отже, пам'ятайте, що адвокат є незалежним від свого клієнта. Вказане положення має сенс, по-перше, оскільки неупередженість адвоката напряму впливає на виваженість рішень, які він приймає. Будь-яка людина має почуття. Якщо адвокат буде сприймати справу крізь призму своїх почуттів та вподобань, це призведе до неправильного сприйняття фактів та може нашкочити справі.

По-друге, адвокат приймає рішення щодо способу та методів ведення справи після її початку без втручання

з боку клієнта, оскільки останній, не маючи достатньої юридичної підготовки, своїми вимогами може звести нанівець старання адвоката та всю розроблену ним тактику.

Заборона ототожнення адвоката з клієнтом — важлива гарантія адвокатської діяльності. Проте, залишаючись актуальною на сьогодні, вона зазвичай ігнорується чи взагалі є невідомою суспільству.

Навіть з подій, що трапляються в нашій державі, можна навести дуже багато прикладів, коли порушується зазначена гарантія адвокатської діяльності: адвокатам погрожують розправою за надання допомоги у конкретних справах, паплюжать їх честь та гідність в Інтернеті. В таких ситуаціях відбувається пряме ототожнення адвоката з клієнтом.

Окрім цього, достатньо популярною сьогодні стала практика правоохоронних органів вчиняти протиправні дії щодо захисників з метою позбавити клієнта належного кваліфікованого захисту, який може надати саме його адвокат. Наприклад, формально розпочати кримінальне провадження щодо адвоката та проводити незаконні обшуки, дозвіл на які, на жаль, надають слідчі судді, не беручи до уваги формальність провадження.

Таке ототожнення адвоката з клієнтом не лише є неприпустимим, але й свідчить про низький рівень правосвідомості суспільства в цій сфері.

Суспільство не має засуджувати адвоката за те, що він вибудовує правовий захист для обвинуваченої особи. Від якісної роботи адвоката напряму залежить якість розвитку відносин в юридичній сфері та забезпечення прав усіх громадян, а також розвиток України як держави, в якій людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Пам'ятайте:

1. Адвокат не виправдовує, адвокат захищає, тобто стежить за дотриманням прав і законодавчо закріплених гарантій прав і свобод особи. У свій час багато людей було засуджено до смертної кари, а як виявилось в подальшому, вони не скоювали злочинів, хоча всі вважали, що вина очевидна.

2. Захищати навіть винну особу не є аморальним або грішним з позиції релігії. Оскільки навіть у Біблії написано про Страшний Суд, а не про автоматичний розподіл місця перебування і покарання.

3. Не всі люди, які вчинили злочини, підлягають кримінальній відповідальності (неосудні особи), і в деяких випадках, як і у вказаному прикладі, участь адвоката є обов'язковою в силу закону і незалежно від бажання підозрюваного / обвинуваченого.

4. І про совість: у адвоката, як і у лікаря, вона професійна, і совість адвоката буде нечиста тільки в тому випадку, якщо адвокат не здійснював захист усіма законними способами, а саме так закріплено у присязі адвоката!

Юрій Олександрович Розенбойм,
*адвокат, адвокатська компанія
«Полонський і Партнери»*

СУДОВІ СПОРИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖПРОДСПОЖИВСЛУЖБИ: КОРИСНІ АРГУМЕНТИ

Протягом 2016—2018 років зростає кількість судових спорів щодо оскарження суб'єктами господарської діяльності (СГД) рішень (постанов) органів Держпродспоживслужби про накладення штрафних санкцій. Так, за даними Єдиного державного реєстру судових рішень (режим відкритого доступу), якщо в 2016 році Одеським апеляційним адміністративним судом (ОААС) була розглянута одна така справа, то в 2017 році — 5, в 2018 році — 9 справ та ще 4 справи призначені до розгляду станом на 24 вересня 2018 року. За результатами апеляційного розгляду ОААС здебільшого ухвалює рішення не на користь СГД (в 11 справах з вказаних вище). У випадку ухвалення рішення на користь СГД ОААС посилається на встановлений факт протиправності проведення самої перевірки (справа № 815/391/16), а частіше — на те, що СГД, стосовно якого прийнята постанова про накладення штрафу, не є особою, яка ввела продукцію в обіг, та не може вважатись такою, що ввела продукцію в обіг (справи № 815/4420/17, № 815/6375/17, № 815/4129/17).

Водночас у ході надання правової допомоги СГД у справах щодо оскарження постанови органу Держпродспоживслужби про накладення на клієнта штрафних санкцій був виявлений ще один, достатньо універсальний механізм захисту інтересів СГД у подібних справах. Так, органом Держпродспоживслужби була прийнята постанова про накладення на СГД штрафу за «розповсюдження продукції, на якій відсутній знак відповідності технічним регламентам, якщо його нанесення на продукцію передбачено технічним регламентом на відповідний вид продукції» (п. 1 ч. 3 ст. 44 ЗУ «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»).

Стисла хронологія подій (фабула справи) була такою.

На підставі акта перевірки СГД органом Держпродспоживслужби були прийняті розпорядчі документи у вигляді рішень про вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів до усунення невідповідностей законодавству України товарів у строк до 23 грудня 2017 року. Водночас вже 14 листопада 2017 року до СГД були застосовані штрафні санкції за правопорушення, вказані у цих рішеннях, та прийняті відповідні постанови про накладення штрафних санкцій. У подальшому за клопотанням СГД йому були продовжені строки усунення невідповідностей товарів законодавству України (із прийняттям відповідних рішень про це) та після усунення вказаних невідповідностей органом Держпродспоживслужби були прийняті рішення про скасування раніше прийнятих рішень про вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів. При цьому раніше винесена постанова про накладення штрафних санкцій скасована не була, що зумовило звернення СГД до адміністративного суду.

При оскарженні вказаної постанови була застосована наступна стратегія.

З 1 січня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» щодо лібералізації системи державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 3 листопада 2016 року.

Цим законом було доповнено статтю 7 ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» частиною 11 наступного змісту: «у разі виконання в повному обсязі та у встановлений строк припису, розпорядження, рішення, іншого розпорядчого документа про усунення порушень, виявлених під час здійснення заходу нагляду (контролю), фінансові та адміністративні санкції,

заходи реагування до суб'єкта господарювання, його посадових осіб не застосовуються».

Таким чином, орган Держпродспоживслужби, надавши СГД термін на усунення невідповідностей законодавству України товарів до 23 грудня 2017 року, не вправі був застосовувати до нього штрафні санкції 14 листопада 2017 року, тобто до закінчення цього терміну та за ці ж самі порушення, на усунення яких наданий термін.

Заперечуючи проти вказаної правової позиції, орган Держпродспоживслужби навів такі аргументи.

На думку представника цього органу, поняття «державний нагляд (контроль)», передбачене ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», не є тотожним поняттю «державний ринковий нагляд», передбаченому ЗУ «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», а отже — *нібито* положення першого закону не розповсюджують свою дію на правовідносини щодо накладення штрафних санкцій згідно з другим законом. З посиланням на це представник органу Держпродспоживслужби просив не застосовувати по справі ч. 11 ст. ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

Водночас аналіз двох наведених вище законів дозволив це твердження спростувати. Так, ч. 2 ст. 7 ЗУ «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» передбачає, що: суб'єкти господарювання під час здійснення ринкового нагляду та контролю продукції користуються іншими правами, визначеними цим Законом, Законом України «Про загальну безпечність нехарчової продукції», іншими нормативно-правовими актами (у тому числі технічними регламентами), а в межах здійснення ринкового нагляду — також правами, визначеними Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

Далі, відповідно до ч. 5 ст. 10 ЗУ «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», повноваження та порядок діяльності органів ринкового нагляду, права та обов'язки їх посадових осіб, які здійснюють ринковий нагляд, встановлюються цим Законом, законами України «Про загальну безпечність нехарчової продукції», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та іншими законами України.

І нарешті, згідно з п. 4 розділу IX «Прикінцеві положення» ЗУ «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції», положення абзацу другою частини четвертої статті 4, абзаців першого — четвертого і восьмого частини другої статті 5, абзацу п'ятого статті 10, частини четвертої статті 17, абзацу п'ятого підпункту 2 пункту 2

і пункту 3 статті 22 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» при вжитті заходів ринкового нагляду не застосовуються. Отже, виходячи з цього, інші норми ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (в т. ч. — ч. 11 ст. 7) при вжитті заходів ринкового нагляду застосовуються.

При застосуванні вказаної вище правової позиції у іншій подібній справі органом Держпродспоживслужби були наведені два «нових» аргументи на її спростування.

Так, було зроблене посилання на те, що частина 4 статті 44 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» визначає застосування окремого виду штрафних санкцій — саме за невиконання припису за негайне усунення порушень. Вбачається, що такий довід є неспроможним, оскільки сам факт прийняття рішення про вжиття обмежувальних (корегувальних) заходів до усунення невідповідностей законодавству України товарів у відповідний строк унеможлиблює накладення штрафних санкцій за ті самі порушення, що й у цьому рішенні — до спливу встановленого терміну. Протилежний висновок суперечитиме дослівному тлумаченню ч. 11 ст. 7 ЗУ «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», яка не передбачає винятків із правила про неможливість накладення санкцій у зв'язку з допущеними порушеннями у випадку, якщо СГД був спочатку наданий строк для усунення цих же самих порушень.

Також у даному випадку доречним буде послатися й на принцип «пріоритету норми з найбільш сприятливим для особи тлумаченням». Правовим підґрунтям цього принципу може бути рішення ЄСПЛ у справі «Шокін проти України», в якому ЄСПЛ зазначив, що національне законодавство держави має бути чітким

АДВОКАТСЬКА ПРАКТИКА

та узгодженим, а також національні органи мають дотримуватися вимог законодавства щодо застосування підходу, який був би найбільш сприятливим для заявника. Додатково у рішенні від 3 квітня 2008 року у справі «Корецький та інші проти України» зазначено, що закон має бути сформульований з достатньою чіткістю. Щоб положення національного закону відповідали цим вимогам, він має гарантувати засіб юридичного захисту від свавільного втручання органів державної влади у права особи. Закон має достатньо чітко визначати межі дискреції суб'єкта влади та порядок її реалізації.

Вказаний принцип також застосовувався у рішеннях Вищого адміністративного суду України, який при цьому зазначав, що «принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості та однозначності правових норм, зокрема, передбачуваності (прогнозованості) законодавчої політики в соціальній сфері та стабільності правових норм як відсутності частого внесення змін до нормативно-правових актів. Тож правова визначеність вимагає, щоб правові норми були чіткими й точними, спрямованими на те, щоб забезпечити постійну прогнозованість ситуацій та правовідносин, що виникають. Відповідно до вимог принципу правової визначеності правозастосовчий орган у випадку неточності, недостатньої чіткості, суперечливості норм позитивного права має тлумачити норму на користь невідданого суб'єкта (якщо однією зі сторін спору є представник держави або органу місцевого самоврядування), адже якщо держава нездатна забезпечити видання зрозумілих правил, то саме вона і повинна розплачуватися за свої прорахунки. Це так зване правило пріоритету норми за найбільш сприятливим для особи тлумаченням». «Правозастосовчий орган у випадку неточності, недостатньої чіткості, суперечливості норм позитивного права має тлумачити норму на користь невідданого суб'єкта (якщо однією зі сторін спору є представник держави або органу місцевого самоврядування), адже якщо держава нездатна забезпечити

видання зрозумілих правил, то саме вона і повинна відповідати за недоліки своєї законодавчої діяльності відповідно до правила пріоритету норми за найбільш сприятливим для особи тлумаченням» (ухвали ВАСУ у справі № 826/1162/16 від 31 серпня 2016 року, від 08 червня 2017 року у справі № 826/22323/15). Незважаючи на те, що в рішеннях Верховного Суду застосування цього принципу наразі не виявлено, вбачається, що підстав для відмови (відходу) від нього нема.

Також орган Держпродспоживслужби, заперечуючи проти вказаної у цій статті стратегії, зазначав, що нібито в разі застосування ч. 11 ст. 7 ЗУ «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» матиме місце звільнення правопорушника від відповідальності, що є неприпустимим. Вбачається, що такий довід є помилковим, адже вказана норма права лише встановлює обов'язкову вимогу до механізму притягнення СГД до відповідальності. Інакше кажучи, орган Держпродспоживслужби не позбавлений можливості притягти правопорушника до відповідальності у вигляді сплати штрафних санкцій, а лише зобов'язаний при цьому дотримуватися імперативних вимог вказаної вище правової норми.

Підсумовуючи викладене, зазначу, що вказана у статті стратегія буде корисною у спорах з органами Держпродспоживслужби щодо незаконності накладення штрафних санкцій за порушення вимог «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції».

Корисність цієї стратегії обумовлена й тим, що розмір штрафних санкцій у таких справах зазвичай дозволяє Верховному Суду відмовляти у відкритті касаційного провадження з посиланням на те, що такі справи є справами «незначної складності» в розумінні вимог п. 20 ст. 4, ч. 6 ст. 12, п. 2 ч. 5 ст. 328 КАС України. Отже, можливість доведення адвокатом своєї правоти у таких справах скоріше за все обмежиться першими двома інстанціями.

«Репутации адвоката будет способствовать и чуткость к переживаниям коллег. Клиент отказался от услуг коллеги и перешел к вам. Для коллеги это удар по самолюбию. Будет этичным хотя бы позвонить ему и переговорить. Он оценит такую деликатность».

Семен Ария, адвокат
(из книги «Жизнь адвоката»)

Геннадій В'ячеславович Племениченко,
адвокат

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ПІД ЧАС ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ДЕРЖАВНИХ РЕЄСТРАТОРІВ ПРО РЕЄСТРАЦІЮ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

На теперішній час в Україні реєстрація права власності на нерухоме майно проводиться акредитованими суб'єктами державної реєстрації та/або нотаріусами відповідно до положень Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» № 1952-IV від 01.07.2004 року з відповідними змінами та Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, який затверджений Постановою КМУ № 1127 від 25 грудня 2015 року з відповідними змінами (далі — Порядок № 1127).

З урахуванням великої кількості акредитованих суб'єктів реєстрації на практиці є можливість зустріти недобросовісних державних реєстраторів, які вносять відомості до реєстру чи то з порушенням Порядку № 1127, чи на підставі недійсних документів.

У зв'язку з цим на теперішній час є актуальним питання щодо скасування рішень державних реєстраторів про реєстрацію права власності в судовому порядку.

Під час такого оскарження необхідно вірно визначитися з юрисдикцією такої категорії справи, а саме: адміністративною або цивільною.

Актуальність визначення юрисдикції неможливо недооцінити у зв'язку з тим, що при зверненні до суду з порушенням такої юрисдикції є можливість пропустити строки звернення до суду або строки позовної давності (особливо у справах адміністративної юрисдикції).

Крім того, за практикою Європейського суду з прав людини (наприклад, рішення у справі «Сокурєнко і Стригун проти України») суд, який розглянув справу, не віднесено до його юрисдикції, не може вважатися «судом, встановленим законом», у розумінні частини першої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950

року, яка гарантує право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Втім Верховний Суд виносив постанови, в яких рішення державних реєстраторів були оскаржені як в порядку адміністративного, так і цивільного судочинства.

Цивільна юрисдикція

До компетенції адміністративних судів належать спори фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень, предметом яких є перевірка законності рішень, дій чи бездіяльності такого суб'єкта, прийнятих або вчинених ним при здійсненні владних управлінських функцій.

Наведене узгоджується з положеннями статей 2, 4, 19 чинного Кодексу адміністративного судочинства України, які закріплюють завдання адміністративного судочинства, визначення понять публічно-правового спору та суб'єкта владних повноважень, а також межі юрисдикції адміністративних судів.

Разом з тим Верховний Суд вказує на неправильність поширення юрисдикції адміністративних судів на той чи інший спір тільки тому, що відповідачем у справі є суб'єкт владних повноважень, а предметом перегляду — його акт індивідуальної дії. Визначальною ознакою справи адміністративної юрисдикції є суть (зміст, характер) спору. Публічно-правовий спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, є спором між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин.

Приватно-правові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового особистого інтересу учасника. Спір має приватноправовий характер, якщо

він обумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу, як правило майнового, конкретного суб'єкта, що підлягає захисту у спосіб, передбачений законодавством для сфери приватноправових відносин.

Із врахуванням вищевказаних обставин Верховний Суд в Постанові ВП ВС від 17.04.2018 року по справі № 815/6956/15 (№в ЄДРСР 73500749) вказує на те, що «спірні правовідносини виникли між учасниками справи (здебільшого між позивачем та третьою особою) у зв'язку з невиконанням договірних зобов'язань і реалізацією прав іпотекодержателя на предмет іпотеки — квартири позивача, а отже, існує спір про право, що виключає можливість розгляду цієї справи за правилами адміністративного судочинства. Такий спір має вирішуватися судами за правилами Цивільного процесуального кодексу України».

Аналогічна позиція викладена в Постанові ВП ВС від 25.04.2018 року по справі № 336/2177/17 (№в ЄДРСР 73727734), відповідно до якої в разі наявності спору про право (а саме у зв'язку з укладенням додаткових угод до договорів оренди земельних ділянок, зокрема в частині розміру орендної плати та строку дії вказаних договорів) оскарження реєстраційних дій державного реєстратора розглядається саме за правилами Цивільного процесуального кодексу України, а не за правилами адміністративного судочинства.

Такі ж самі позиції викладені в Постанові ВП ВС від 06.06.2018 року по справі № 810/2421/16 (№в ЄДРСР 74688062), Постанові ВП ВС від 06.06.2018 року по справі № 826/26536/15 (№в ЄДРСР 74687976), Постанові ВП ВС від 04.09.2018 року по справі № 907/574/16 (№в ЄДРСР 76441983).

Крім того, аналогічні правові позиції були викладені ще Верховним Судом України в ухвалах від 31 січня 2017 року № 21-1237а16 та від 20 вересня 2017 року № 814/3454/14.

Таким чином, доходимо висновку, що у разі наявності будь-якого спору приватноправового характеру (визнання договору купівлі-продажу/дарування недійсним, надання реєстратору підроблених документів та інше) спір щодо скасування рішення про державну реєстрацію права власності має розглядатися в порядку цивільного судочинства.

Адміністративна юрисдикція

Порядок державної реєстрації та документи, які необхідні для такої реєстрації, встановлюються в Порядку державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, який затверджений Постановою КМУ від 25 грудня 2015 року № 1127 з відповідними змінами.

В постанові ВП ВС від 04.04.2018 року по справі № 826/9928/15 (№в ЄДРСР 73219835) висловлена позиція, відповідно до якої якщо «позовна заява не містить доводів стосовно невиконання умов цивільно-правової угоди і питання про визнання права на предмет іпотеки позивачем перед судом не порушувалося, свої вимоги позивач цими обставинами не обґрунтовував, то у цій справі дослідженню підлягають виключно владні, управлінські рішення та дії приватного нотаріуса, який у межах спірних правовідносин діє як суб'єкт владних повноважень. З огляду на викладене, Велика Палата Верховного Суду вважає помилковим висновок суду апеляційної інстанції про те, що спір у цій справі не є публічно-правовим та не належить до юрисдикції адміністративних судів. Апеляційний суд належним чином не визначив характер спору, суб'єктний склад правовідносин, предмет та підстави заявлених вимог, унаслідок чого дійшов помилкового висновку щодо належності спору до юрисдикції цивільного суду».

Аналогічна позиція викладена в Постанові ВП ВС від 04.04.2018 року по справі № 817/567/16 (№в ЄДРСР 73408852), де зазначається, що «у справі дослідженню підлягають виключно владні, управлінські рішення та дії приватного нотаріуса, який у межах спірних правовідносин діє як спеціальний суб'єкт, на якого покладаються функції державного реєстратора прав на нерухоме майно відповідно до Закону № 1952-IV».

Постанова ВП ВС від 13.06.2018 року по справі № 803/1125/17 (№в ЄДРСР 74838888) акцентує увагу на тому, що «позовна заява не містить вимог щодо виконання цивільно-правових угод, як помилково вважали суди першої та апеляційної інстанцій, натомість позивач просить визнати протиправним та скасувати рішення приватного нотаріуса та запис, вчинений приватним нотаріусом».

Таким чином, можливо дійти висновку, що у випадку, якщо позивач просить скасувати рішення державного реєстратора у зв'язку з порушенням ним норм Порядку № 1127 (ненадання всього пакета документів, реєстрація без документів, які передбачені Порядком), то такі справи мають публічно-правовий характер і розглядаються в порядку адміністративного судочинства.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна вказати, що в разі наявності будь-якого спору приватноправового характеру (визнання договору купівлі-продажу/дарування недійсним, надання реєстратору підроблених документів та інше) спір щодо скасування рішення про державну реєстрацію права власності має розглядатися в порядку цивільного судочинства, а в разі оскарження рішення реєстратора

у зв'язку з порушенням ним Порядку № 1127 (ненадання всього пакета документів, реєстрація без документів, які передбачені Порядком) такі справи мають публічно-правовий характер і розглядаються в порядку адміністративного судочинства.

Враховуючи вказане, маємо надію, що Верховний Суд все ж таки буде дотримуватися чіткої правової позиції щодо розмежування цивільної та адміністративної юрисдикції, на відміну від Верховного Суду України.

Відповідно до постанови ВСУ від 11.04.2017 року по справі № 21-3632а16, ТОВ «Авіс Фінанс» звернулося до суду з вимогами щодо скасування реєстрації у зв'язку з ненаданням завіреної в установленому порядку письмової вимоги, надання якої передбачено положенням Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». У зв'язку з такими обставинами ВСУ дійшов висновку, що такий спір не є публічно-правовим, а впливає з договірних відносин і має вирішуватися судами за правилами Цивільного процесуального кодексу України, а не в порядку адміністративного судочинства.

Водночас згідно з постановою ВСУ від 12.04.2017 року по справі № 21-1180а16 позивач послався на те, що державний реєстратор порушив порядок здійснення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та безпідставно прийняв рішення

про державну реєстрацію права власності на вищезазначене майно за банком, оскільки останній не надав документів, які мали бути надані відповідно до Закону України від 1 липня 2004 року № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень». Вказана справа розглядалася за правилами адміністративного судочинства, і ВСУ залишив у силі рішення судів нижчих інстанцій, підтвердивши обґрунтованість розгляду справи в порядку саме адміністративного судочинства.

Таким чином, з різницею в один день ВСУ прийняв два рішення у справах з аналогічними обставинами (ненадання всіх документів для державної реєстрації), однак одна з таких справ за логікою ВСУ підлягає

розгляду в порядку господарського (цивільного), а інша в порядку адміністративного судочинства.

Маємо надію, що Верховний Суд буде дотримуватися однієї правової позиції, а правило «правової визначеності» втілюватиметься на практиці, і при цьому доля справи не буде залежати від того, на яку саме колегію суддів вона розписана.

В той же час в ЄДРСР міститься доволі багато ухвал про прийняття до розгляду ВП ВС справ

щодо скасування рішень державних реєстраторів з метою визначення юрисдикції спорів, тому незабаром можна очікувати нових постанов ВП ВС, які будуть по-іншому вирішувати питання, викладені в даній статті.

«Самовнушение, в отличие от убеждения, входит в поле сознания не с парадного входа, а с заднего крыльца, минуя сторожа-критику, поэтому всякое самовнушение, будь оно положительным или отрицательным, всесильно».

«Если образование дает нам человека с эрудицией, то воспитание создает интеллигентную и деятельную личность».

*Владимир Михайлович Бехтерев (1857—1927),
психиатр, невролог*

Ганна Георгіївна Душкова,
стажер адвоката М. З. Чудновського

ЩОДО ПРАВОВИХ ПІДСТАВ ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ ПО ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Тісне співробітництво держав у сфері надання взаємної правової допомоги у сфері міжнародного цивільного процесу у сучасних умовах багато у чому сприяє збереженню господарських зв'язків та розширенню усіх напрямків зовнішньоекономічного співробітництва між підприємствами різних держав. Важливою складовою правової взаємодії в цьому аспекті є визнання та виконання іноземних судових рішень. Тому дослідження правових підстав цього інституту та питань і можливостей його реалізації в Україні й досі викликає теоретичний та практичний інтерес.

Як відомо, у жодній державі іноземні судові рішення не мають безпосередньої виконавчої сили. Для їх примусового виконання потрібне відповідне розпорядження компетентного органу цієї країни — як правило, суду. За загальним правилом, для виконання судових рішень вони повинні бути представлені в компетентний суд, який у певній формі приймає одне з двох рішень: визнати і привести судові рішення до виконання або відмовити у визнанні та приведенні його до виконання.

У різних країнах діють різні порядки приведення до виконання іноземних судових рішень, але всі вони можуть бути зведені до чотирьох основних моделей:

1) депонування чи реєстрація рішення в суді або іншому компетентному органі, після чого воно може бути виконане як рішення місцевого суду;

2) виконання судового рішення безпосередньо, без його депонування чи реєстрації (але для цього може бути потрібен дозвіл суду на виконання);

3) звернення до суду із проханням про визнання та виконання рішення (екзекватура);

4) пред'явлення в суд позову на підставі судового рішення як свідчення наявності боргового зобов'язання, що підлягає судовому захисту. До цього

способу вдаються тільки за відсутності можливості застосувати жоден інший спосіб [1].

В Україні на практиці застосовується третя з вказаних моделей, тобто екзекватура. У широкому значенні термін «екзекватування» — це процедура, здебільшого судова, що полягає у наданні судовому рішенню виконавчої сили, тобто здатності бути приведеним до виконання із застосуванням, у разі потреби, примусових заходів з боку державних органів стосовно зобов'язаної особи чи її майна. За системи екзекватування компетентна інстанція після розгляду в спрощеному провадженні дійсності рішення і без судового розгляду за участю сторін, як правило, видає виконавчий документ про виконання на прохання зацікавленої сторони [1].

Постанова суду про визнання і виконання іноземного судового рішення в різних країнах має різні форми. Так, в Україні та Росії суд вносить ухвалу, на підставі якої видається виконавчий лист, а у США, наприклад, суд підтверджує арбітражне рішення, що потім підлягає виконанню як судові рішення [4].

Щодо особливостей (умов), яких необхідно дотриматись для визнання та виконання іноземних судових рішень в Україні, то треба відзначити, що до 2010 року на території України визнати та виконати рішення іноземного суду можна було тільки за умови наявності укладеного міжнародного договору між Україною та відповідною державою. Через це значно ускладнювався процес визнання та виконання іноземних судових рішень, тому що такі договори щодо допомоги в цивільних та господарських справах було укладено здебільшого із державами СНД, Прибалтики, Східної Європи та деякими країнами Азії. Відсутні були взаємні зобов'язання щодо виконання рішень із більшістю держав Європейського Союзу та США.

Однак 21 січня 2010 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань міжнародного приватного права» № 1837-VI [2], яким було запроваджено принцип взаємності під час визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні. Безпосередньо спрямовані на реалізацію принципу взаємності запроваджені положення до всіх процесуальних кодексів України щодо виконання судових доручень іноземних судів в Україні та звернення українських судів із судовими дорученнями до іноземного суду.

Так, відповідно до нової редакції ч. 1 ст. 462 Цивільного процесуального кодексу України (*далі — ЦПК України*) рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності [3, ст. 462].

Згідно з ч. 2 ст. 462 ЦПК України вважається, що принцип взаємності існує, якщо тільки не доведено інше [3, ст. 462]. Інакше кажучи, принцип взаємності означає, що рішення суду певної держави повинно визнаватися та виконуватись в Україні, якщо тільки не існує доказів того, що рішення українських судів не визнаються та не можуть бути виконані на території такої держави.

Підсумовуючи все вищевикладене, можна сказати, що більшість держав з розвинутою ринковою економікою давно вже перейняли у свої правові системи принцип взаємності, оскільки без цього принципу, насправді, важко собі уявити належний правовий захист суб'єктів господарсько-правових відносин в умовах глобалізованої економіки.

Тому введення принципу взаємності в ст. 462 ЦПК України є позитивним кроком до забезпечення можливості визнання та виконання рішень українських судів на території інших держав та навпаки.

Література

1. Брунцева Е. В. Международный коммерческий арбитраж : учебн. пособие для юрид. вузов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://rghost.ru/53121139>. — Название с экрана.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо врегулювання питань міжнародного приватного права. Закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1837-17?lang=ru> — Назва з екрана.

3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> — Назва з екрана.

4. Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: Теоретичні та прикладні аспекти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/books/letter/142/%DE>. — Назва з екрана.

А. Ницевич,

*LMAA, IBA, The Nautical Institute, партнёр,
Международная юридическая служба
Interlegal*

А. Чеботаренко,

*консультант,
Международная юридическая
служба Interlegal*

ПРАВО НА ИСК: ИСКОВАЯ ДАВНОСТЬ И ПРЕКРАЩЕНИЕ ОБЯЗАТЕЛЬСТВА

В наших планах уже давно было исследование вопросов, связанных с исковой давностью. И как это часто бывает, был необходим некий повод для реализации этого плана. Вот этим поводом стала дискуссия вокруг законопроекта № 5411 от 16.11.2016. Этим законопроектом предполагается создание нового основания прекращения обязательств — истечение срока исковой давности. Давайте же детально разберемся в такой идее, а также ее реализации в упомянутом законопроекте.

Право на иск

Когда правоотношения развиваются гладко, то есть в рамках, определенных правовой системой, тогда и проблем не возникает. Хотя проблема может быть только воображаемой. Тем не менее она может привести к возникновению вполне реального спора. Современная правовая система — довольно сложная система норм, отношений и практики, в частности и особенности, судебной или иной практики применения права, например арбитражной. И значительная часть этой системы предназначена для урегулирования споров и защиты прав.

На случай возникновения проблем в цивилизованном обществе, организованном при помощи государства, уже давно сложились институты, посредством которых эти проблемы разрешаются. Важнейшим из этих институтов является государственный суд. Конечно, имеются и другие государственные и общественные институты, призванные защищать право. Так, в последнее время, особенно в международной торговле, все более значительную роль играет коммерческий арбитраж, представляющий собой организацию юрисдикции на общественных началах. Нельзя сбрасывать со счетов и административные способы защиты от правонарушений. Разумеется, именно судебная защита, как правило, в итоге имеет наиболее существенное значение.

В догосударственный период защита имущественных интересов осуществлялась собственными силами и средствами потерпевшего, который мог привлечь на помощь родственников и друзей. Победивший в сватке считался правым, поскольку «боги дали ему силы для победы в борьбе за справедливость». Однако довольно скоро государство все больше и больше

принимает на себя защиту прав и интересов. Такой процесс хорошо прослеживается на примере древнеримского гражданского процесса: легисакционного, формулярного и экстраординарного. Само название древнейшей формы римского процесса отражает порицание насилия и переход к законным действиям (*legis actiones*) в противовес частной расправе. Тогда и сформировалось понятие иска как требования, обращенного к суду, о предоставлении защиты нарушенного права.

Как легисакционный, так же позднее и формулярный процесс, характеризовался двумя стадиями: в первой стадии определялось наличие правового спора (*ius*), а во второй стадии производилось рассмотрение дела по существу судьей (*judicium*). Только с появлением в государстве признаков абсолютизма возникает новый процесс, название которого отражает шок гражданского общества в связи с тем, что процесс разрешения спора строится в одну стадию. Такой процесс получил название чрезвычайного, из ряда вон выходящего, экстраординарного (*extra ordinem*).

Эта историческая справка позволяет показать, что единое право на иск сочетает в себе два основных элемента: право обратиться в суд и право на получение в суде защиты нарушенных прав по существу. В современной концепции эти элементы воспринимаются как право на иск в процессуальном смысле и право на иск в материальном смысле.

Фактор времени и исковая давность

Фактор времени имеет в гражданском материальном праве и процессе очень большое значение. С истечением определенного времени может быть связано возникновение прав, погашение (прекращение, исчезновение) прав, превращение факта в право (приобретательная давность). В гражданском праве и процессе среди правовых категорий времени, пожалуй, наиболее видную роль играет исковая давность. Эта категория довольно нова, в отличие от упомянутой приобретательной давности. Приобретательная давность известна со времен древнейшего римского частного права как срок, истечение которого погашает не только право на защиту, но и само материальное право.

Принципиально позиция была такая: пока существует право, существует и право на его защиту в суде — право на иск. Только в 424 году император Феодосий II вводит специальные сроки для погашения права на иск, как правило, продолжительностью 30 лет. Наличие в правовой норме столь длительного срока породило вопрос о начале его течения. Общим мнением стало то, что началом течения срока исковой давности является момент возникновения права на иск. И это вполне логично, ведь именно право на иск погашается течением исковой давности. Спорное материальное право продолжает существовать. Просто оно лишается исковой защиты, а обязательство становится «натуральным».

Вообще-то, с вещными правами проблем меньше, в особенности, с правом собственности, которое теоретически длится вечно. Сложнее с обязательствами, поскольку они считаются временными правоотношениями по своей природе. Что такое обязательство? В современном мире этот вопрос имеет особую важность, так как вся сфера производства, оборота и распределения строится посредством обязательств. Обязательство, таким образом, довольно универсальная форма правовых отношений, поскольку ними регулируются не только отношения, развивающиеся «гладко», но и правоотношения, которые возникают в результате правонарушений — деликтов. И кроме деликтов имеются другие внедоговорные отношения, которые древние римляне подразделяли на квазиделикты и квазиконтракты. В любом случае содержанием обязательства является право одной стороны обязательства (кредитора) требовать и обязанность другой стороны (должника) исполнить это требование. Естественно, именно такая конструкция обязательства как правового отношения выглядит наиболее универсальной. Именно она позволяет отделить вещные иски (*action in rem*) от исков личных (*action in personam*). В то же время трудно отказаться от такого признака обязательства, как право кредитора требовать исполнения обязанности должника в принудительном порядке, в особенности, когда мы исследуем право на иск. Да и, видимо, не удастся найти других натуральных обязательств в современной правовой доктрине, кроме обязательств, по которым истек срок исковой давности. Пожалуй, такой признак должен быть признан существенным в сфере торговой деятельности, как говорят у нас в Украине, — хозяйственной.

Прекращение обязательств

Не вдаваясь в теорию обязательств, тем не менее нельзя обойти вниманием в плане настоящего краткого исследования вопрос об их судьбе. О возникновении обязательств уже вкратце упоминалось. Они возникают из юридических фактов, которые можно подразделить на сделки — правомерные факты и деликты — факты неправомерные. Кроме того, обязательства возникают

на основании квазиделиктов и квазиконтрактов. Наиболее актуальным основанием являются многосторонние, в особенности двусторонние, сделки — договоры. Поэтому обязательства подразделяются на договорные и внедоговорные. Возникшее обязательство ведет к образованию долга в любом случае.

Обязательство рассчитано на его реализацию, то есть прекращение, соответственно, погашение долга. Важнейшим основанием прекращения обязательства является его исполнение. Кроме того, обязательства прекращаются передачей отступного должником кредитору, зачетом, договоренностью сторон (новация), прощением долга, совпадением должника и кредитора в одном лице, невозможностью исполнения, смертью физического лица, а также ликвидацией юридического лица. Во всех этих случаях происходит погашение долга. Список этих оснований исчерпывающим не является. Стороны в договоре могут предусмотреть и другие основания прекращения обязательств, при наступлении которых долг также считается погашенным.

В принципе, почему бы и не быть среди этих оснований и такому обстоятельству, как истечение срока исковой давности? Конечно, это внесет существенные изменения в довольно фундаментальные отношения. Например, если должник исполняет обязательство, по которому истек срок исковой давности, то исполненное возврату не подлежит (ч. 1 ст. 267 ГКУ). Принятие упомянутого обстоятельства в качестве основания для прекращения обязательств изменит эту норму, поскольку коль скоро обязательство прекратилось с истечением срока исковой давности, значит погашен и долг. Таким образом, исполнение можно считать ошибочным и требовать возврата исполненного по правилам института неосновательного обогащения.

Заключение

Время идет, а решение по упомянутому законопроекту парламентом все еще не принято. За время, прошедшее с момента подачи этого законопроекта в Верховную Раду Украины, изменились многие обстоятельства, на которые ссылались его инициаторы, так что вряд ли он по-прежнему актуален. Конечно, инициаторы не обратили внимание на то, что ч. 1 ст. 267 ГКУ противоречит идее законопроекта. В то же время принятие законопроекта в принципе возможно. Естественно, столь кардинальное реформирование частноправовой сферы должно быть хорошо продуманным и взвешенным. Ведь класс натуральных обязательств в результате окажется практически пустым. Однако концепция натурального обязательства уже довольно давно устарела, следовательно, в результате признания такого основания прекращения обязательства, как истечение срока исковой давности, укрепит действие представления об обязательстве как о правоотношении, которое снабжено исковой защитой, что явно в духе времени.

Альберт Езеров,
адвокат

Дмитрий Терлецкий,
адвокат

ПРАВО НА КОНСТИТУЦИОННУЮ ЖАЛОБУ: ФОРМИРОВАНИЕ ПРАКТИКИ

Согласно ч. 4 ст. 55 и ст. 151¹ Конституции в редакции 2016 г., в Украине внедрен институт нормативной (частичной) конституционной жалобы, при которой проверка на соответствие Конституции в случае нарушения конституционных прав личности подлежит исключительно закон, положенный в основу принятия судебного решения, тогда как последнее не может быть предметом конституционного контроля. Принципиальное значение для надлежащей реализации лицом права на конституционную жалобу среди положений Закона Украины «О Конституционном Суде Украины» (далее — Закон), которым урегулирован институт конституционной жалобы, имеют предписания ст. ст. 55, 56, 77.

Определено два содержательных условия практической реализации права на конституционную жалобу: 1) объектом проверки на соответствие Конституции Украины является исключительно закон Украины, который применен в конечном судебном решении по делу заявителя; 2) проверка на соответствие Конституции Украины может быть инициирована только в случае исчерпания всех других национальных средств правовой защиты.

В данном случае объектом конституционной жалобы выступает конституционность закона (или отдельных его положений), который применен в итоговом судебном решении по делу заявителя и который действует, кроме случая, указанного в ч. 2 ст. 8 Закона. В целях защиты и восстановления прав лица Суд рассматривает вопрос о соответствии Конституции (конституционности) закона (его отдельных положений), который утратил силу, но продолжает применяться к правоотношениям, возникшим во время его действия.

Природа конституционного контроля раскрывается именно в его предмете, поэтому важно при реализации права на конституционную жалобу правильно определять ее предмет. Предмет конституционной жалобы составляют конкретные положения закона Украины, которые необходимо проверить на соответствие Конституции, сопоставив их с конкретными положениями Конституции, на соответствие которым предстоит проверить закон Украины (п. 5 ч. 2 ст. 55 Закона). Продуктом такого сопоставления станет решение Суда о (не)конституционности конкретных положений закона Украины, что приведет к соответствующим правовым последствиям не только

для субъекта обращения с конституционной жалобой, а для всех субъектов права в Украине.

При этом законодатель расширил конституционное предписание о приемлемости конституционных жалоб, обязав истцов обосновать в конституционной жалобе свои утверждения о неконституционности закона (его отдельных положений), обязательно указав, которое из гарантированных Конституцией прав человека, по мнению субъекта права на конституционную жалобу, претерпело нарушения в результате применения закона (п. 6 ч. 2 ст. 55 Закона).

Поскольку предметом конституционной жалобы является конституционность именно закона, а не судебного решения, в котором этот закон был применен, то по результатам рассмотрения конституционной жалобы наступают правовые последствия прежде всего именно для закона (он теряет юридическую силу в случае признания его не соответствующим Конституции), а не для судебного решения. КСУ не вправе ни отменить, ни изменить, ни направить на пересмотр судебное решение. Однако, осуществляя конституционный контроль, КСУ занимается интерпретационной деятельностью, поскольку невозможно определить сущность акта, не истолковав его. И если Суд, рассматривая дело по конституционной жалобе, признал закон Украины (его положение) соответствующим Конституции Украины, но одновременно обнаружил, что суд применил закон (его положение), истолковав его способом, не соответствующим Конституции, то КСУ указывает на это в резолютивной части решения (ч. 3 ст. 89 Закона). Вместе с тем, к сожалению, законодательством не предусмотрено никаких правовых последствий такого указания для судебного решения и не содержится возможности восстановления нарушенных таким толкованием акта прав человека. Однако, в силу отсутствия практики по этому вопросу, учеными (М.В. Савчин) высказывается также мнение и о том, что «положения статьи 151¹ Конституции относительно понимания понятия «примененный в итоговом судебном решении... закон» с точки зрения верховенства права и уважения к правам человека можно толковать также и через призму актов правоприменения. То есть КСУ может проверять, на конституционных ли основаниях принимался сам правоприменительный акт, основанный на сомнительных положениях закона.

К субъектам права на конституционную жалобу согласно Конституции относятся лица, которые считают, что примененный в конечном судебном решении в их деле закон Украины противоречит Конституции. Профильный Закон исключил из данного перечня лиц юридических лиц публичного права — органы государственной власти и местного самоуправления, созданные ими предприятия,

учреждения и организации. Следовательно, право на конституционную жалобу принадлежит физическим лицам (гражданам, лицам без гражданства, иностранцам) и юридическим лицам частного права.

В ст. 56 Закона установлено требование личной подписи физическим лицом конституционной жалобы и требование подписания жалобы юридическим лицом «уполномоченным на это лицом, полномочия которого должны быть подтверждены учредительными документами этого юридического лица и актом о назначении (избрании) на должность уполномоченного лица». Такие требования резко отличаются от других отраслевых процессуальных норм и неоправданно нивелируют институт представительства, но должны быть учтены, в частности адвокатами, при подаче жалобы, поскольку прямо обуславливают ее приемлемость. Адвокат, которого субъект права на конституционную жалобу — физическое лицо уполномочило представлять интересы в КСУ, может подписать конституционную жалобу от его имени только в случае, если последний по состоянию здоровья или физическим недостаткам не в состоянии сделать это лично. В таком случае к конституционной жалобе должны быть приложены документы, подтверждающие указанные обстоятельства (Определение по делу № 3-166/2018 (875/18) 2-й коллегии судей 1-го сената КСУ от 06.04.2018 № 43-2(I)/2018).

Анализ правоприменительной практики коллегий КСУ позволяет выделить типичные ошибки со стороны субъектов права на конституционную жалобу, которые признаются нарушением требований о приемлемости жалобы и служат основанием для отказа в открытии конституционного производства. Наряду с формальными, имеют место и содержательные ошибки, подтверждающие пока еще имеющее место непонимание субъектами права на конституционную жалобу ее сущностных характеристик.

Субъекты права на конституционную жалобу довольно часто ошибаются при определении конкретных положений закона Украины, которые предстоит проверить на соответствие Конституции, и конкретных положений Конституции, на соответствие которым предстоит проверить закон (п. 5 ч. 2 ст. 55 Закона). Положения закона Украины, которые предстоит проверить на соответствие Конституции, должны быть указаны максимально четко и конкретно. Недопустимо отождествление соответствующей нормы закона и статьи, в которой ее закреплено (Определение по делу № 3-35/2018 (1424/17) 2-й коллегии судей 1-го сената КСУ от 05.04.2018 № 32-2(I)/2018), или указания нормы закона, которая не была применена в конечном судебном решении по делу субъекта права на конституционную жалобу

(Определение по делу № 3-98/2018 (4525/17) 2-й коллегии судей 1-го сената КСУ от 06.04.2018 № 44-2 (I)/2018). Последняя оговорка особенно важна, если в значении окончательного судебного решения по делу выступает, например, определение об отказе в открытии кассационного производства по делу.

Так же конкретно в конституционной жалобе должны быть определены положения Конституции, на соответствие которым предстоит проверить положения закона. Неприемлемо цитирование различных положений Конституции безотносительно к соответствующим положениям закона, без раскрытия их содержательного противоречия (Определение по делу № 3-203/2018 (2170/18) 1-й коллегии судей 2-го сената КСУ от 22.05.2018 № 174-1(I)/2018).

Более сложной задачей является обоснование утверждений о неконституционности закона Украины (его отдельных положений) с указанием того, какое из гарантированных Конституцией прав человека, по мнению субъекта права на конституционную жалобу, претерпело нарушения вследствие применения закона (п. 6 ч. 2 ст. 55 Закона).

Обосновывая утверждение о неконституционности, необходимо учитывать, что приведение только содержания положений законов Украины, других нормативно-правовых актов, цитирование предписаний Конституции Украины, юридических позиций КСУ и решений ЕСПЧ без аргументации несоответствия Конституции оспариваемых положений закона не является обоснованием утверждений относительно их неконституционности (Определение по делу № 2-29/2015 КСУ от 08.07.2015 № 29-у/2015), в том числе в понимании п. 6 ч. 2 ст. 55 Закона.

Исходя из практики КСУ (Определение по делу № 2-36/2004 КСУ от 13.04.2004 № 32-у/2004), предположения субъектов права на конституционную жалобу также не могут считаться аргументами в подтверждение неконституционности положений закона.

Предоставляя обоснования утверждений о несоответствии положений закона Украины Конституции Украины, нужно помнить, что ненадлежащее законодательное урегулирование или его отсутствие не может быть основанием для открытия конституционного производства по делу (Определение по делу № 2-17/2002 КСУ от 21.03.2002 № 9-у/2002), а заполнение пробелов в нормативно-правовых актах, принятие законов, внесение в них изменений и дополнений, согласование их положений между собой является прерогативой ВРУ и не относится к полномочиям КСУ (Определение по делу № 2-13/2007 КСУ от 15.02.2007 № 15-у/2007).

В основу обоснования неконституционности положений закона не могут быть положены утверждения

относительно разногласий в судебной практике, поскольку решение вопросов применения судами законов также не относится к полномочиям органа конституционной юрисдикции (Определение по делу № 2-11/2010 КСУ от 31.03.2010 № 15-у/2010).

Наконец, в соответствии с п. 6 ч. 2 ст. 55 Закона, в конституционной жалобе должно быть указано, какое из гарантированных Конституцией прав человека, по мнению субъекта права на конституционную жалобу, претерпело нарушения в результате применения положений закона. Следует заметить, что это требование прямо не вытекает из положений статьи 151¹ Конституции и может толковаться как ограничение права человека на конституционную жалобу. К тому же при этом возможно применение неконституционного положения закона Украины в итоговом решении, что не нарушило прав субъекта права на конституционную жалобу.

Отметим также, что соблюдение этого требования юридическими лицами может потребовать дополнительной аргументации, поскольку речь идет о нарушении гарантированного Конституцией Украины права человека. Естественно, раздел II «Права, свободы и обязанности человека и гражданина» Конституции закрепляет конституционные права, свободы и обязанности прежде всего человека и гражданина и их гарантии. Об этом свидетельствует как название этого раздела, так и системный анализ содержания его статей и ч. 2 ст. 3 Конституции.

Гражданский кодекс, определяя гражданской правоспособностью, закрепляет общее правило, согласно которому юридическое лицо способно иметь такие же гражданские права и обязанности, как и физическое лицо, кроме тех, которые по своей природе могут принадлежать только человеку (ч. 1 ст. 91).

Учитывая Решение КСУ по делу об обратном действии во времени законов и других нормативно-правовых актов, неоспоримым аргументом об относимости права человека, гарантированного Конституцией, юридическому лицу выступает прямое указание об этом в законе или другом нормативно-правовом акте.

Анализируя практические аспекты осуществления права на конституционную жалобу, нельзя обойти вниманием два принципиально важных момента, которые, представляется, не были должным образом урегулированы ни Законом, ни Регламентом КСУ (далее — Регламент).

Так, во-первых, по общему правилу в соответствии с ч. 2 ст. 75 Закона срок конституционного производства по делам по конституционным жалобам не должен превышать шесть месяцев. Как исключение, сенаты или Большая палата КСУ могут

признать конституционное производство по делу безотлагательным, и тогда срок производства не может превышать одного календарного месяца.

Однако субъекты права на конституционную жалобу в соответствии с Законом не вправе ходатайствовать перед КСУ о признании конституционного производства по их делу безотлагательным.

Во-вторых, при рассмотрении конституционной жалобы Большая палата КСУ в соответствии со ст. 78 Закона по собственной инициативе может издать обеспечительный приказ для обеспечения конституционной жалобы. Обеспечительный приказ является исполнительным документом, который выдается в исключительных случаях с целью предотвратить необратимые последствия, которые могут наступить в связи с выполнением итогового судебного решения. Однако субъекты права на конституционную жалобу в соответствии с Законом также не вправе ходатайствовать перед КСУ об издании по их делу обеспечительного приказа.

Привлекает внимание, что Большая палата КСУ в соответствии с ч. 1 ст. 68 Закона наделена полномочиями рассматривать дела по конституционным жалобам только после открытия конституционного производства исключительно в случае отказа сенатов КСУ от рассмотрения дела по усмотрению Палаты КСУ.

Сенаты КСУ могут отказаться от рассмотрения дела в любое время до вынесения своего решения, если возникает необходимость в толковании Конституции или если решение рассматриваемого вопроса

может привести к несовместимости с юридическими позициями, предварительно постановленными Конституционным Судом.

Иначе говоря, и время, и орган КСУ, который решает вопрос о сроках конституционного производства и принятия мер обеспечения различны: сенаты КСУ сразу после открытия конституционного производства по делу (п. 6 § 45 Регламента) и Большая палата Конституционного Суда Украины после и в случае отказа сенатов КСУ от рассмотрения дела по ее усмотрению (ч. 1 ст. 78 Закона).

Согласно ч. 3 ст. 78 Закона способом обеспечения конституционной жалобы является установление временного запрета совершать определенное действие, которое может быть адресовано согласно ч. 2 п. 46 Регламента только органу или должностному лицу. При этом, как было отмечено, принятие мер обеспечения конституционной жалобы возможно лишь в исключительных случаях, которые не указаны ни в Законе, ни в Регламенте и еще должны быть определены практикой Палаты КСУ.

Таким образом, несомненно, введение в Украине института конституционной жалобы окажет прогрессивное значение для полноты и эффективности обеспечения верховенства Конституции Украины органом конституционной юрисдикции, обогатит судебную практику и арсенал механизмов защиты прав человека. В то же время в аспекте защиты конституционных прав путем подачи конституционной жалобы законодательное регулирование нуждается в некоторой корректировке.

«В лабиринте известных фактов легко потеряться без плана».

«Разговор и слова нужны, но они только начало, вся суть жизни в делах, в умении перехода от слова к делу, в их согласовании».

«Нет без явно усиленного трудолюбия ни талантов, ни гениев».

«Все дается только труду. Все — труду людскому, таков лозунг истории».

*Дмитрий Иванович Менделеев (1834—1907 гг.),
ученый-химик, педагог, общественный деятель*

Максим Карпенко,
адвокат,
юрист юридической фирмы «АНК»

Елена Коч,
помощник адвоката,
юрист юридической фирмы «АНК»

СУДЕБНОЕ ДЕЛО № 916/1253/15-Г О ПРИЗНАНИИ НЕЗАКОННЫМ ВЫВОДА АКТИВОВ БАНКА-БАНКРОТА

15 августа 2018 года Хозяйственным судом Одесской области было принято решение по делу Имэксбанка против Компаний ДАСТИ и ФРЕГАТ, которое может стать серьезным прецедентом для формирования судебной практики по делам о незаконном выводе активов банками перед банкротством¹.

Исходя из фабулы дела, за несколько месяцев до признания Имэксбанка неплатежеспособным его владельцы передали права требования по 21131 кредитному договору на общую сумму 307 953 215,96 грн. компании ФРЕГАТ по договору об уступке права требования от 21.11.2014 г., а Компания ФРЕГАТ обязалась выплатить Имэксбанку вознаграждение в размере 28 260 000 грн., то есть **в 10 раз меньше суммы** по кредитным договорам.

Через месяц после заключения договора об уступке прав требования, 26.12.2014 г., Имэксбанк заключил

договор о замене стороны в обязательстве, а именно, права нового кредитора — компании ФРЕГАТ перешли компании ДАСТИ.

При этом указанная сумма вознаграждения фактически не была передана банку. Компании ФРЕГАТ и ДАСТИ одновременно являлись кредиторами Имэксбанка, так произошел обмен требований отдельных кредиторов на ликвидные активы банка, что стало основанием утверждать о не обоснованном предоставлении преимущества отдельным кредиторам.

В начале 2015 года Фонд гарантирования вкладов физических лиц ввел временную администрацию (ФГВЛ) в Имэксбанк и 27 мая 2015 года начал процедуру ликвидации.

24.03.2015 г. Имэксбанк под руководством временной администрации подал иск против компаний ДАСТИ и ФРЕГАТ *о признании недействительными договоров об уступке права требования и замены стороны в обязательстве, а также применении последствий недействительности, которые заключаются*

---

¹ Решение Хозяйственного суда Одесской области от 15.08.2018 г. по делу № 916/1253/15-г <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76025254>

в признании Имэксбанка законным собственником прав требований по кредитным договором, отчужденным по ничтожному договору в пользу компаний ДАСТИ и ФРЕГАТ с требованием обязать компании вернуть Имэксбанку оригиналы кредитных договоров и иные переданные документы.

Компания ДАСТИ, в свою очередь, подала встречный иск о признании спорных договоров действительными и признании права собственности на имущественные права, а именно: на право требования исполнения должниками (физическими лицами) денежных обязательств по договорам кредита.

Также компания ДАСТИ просила суд применить меры по обеспечению встречного иска, на основании чего суд запретил ИМЭКСБАНКУ и любым другим лицам до момента решения дела по сути совершать любые действия, которые касаются предмета спора, имущественных прав компаний ДАСТИ и ФРЕГАТ по спорным договорам и кредитным договорам, требования по которым были переданы в том числе, но не исключительно запрещено:

- распространять информацию любым способом, в т. ч. в Интернете, СМИ, относительно недействительности/ничтожности указанных договоров;
- вести переписку с физическими лицами — должниками относительно предъявления к ним требований об исполнении кредитных обязательств;
- требовать от физических лиц — должников выполнения обязательства по кредитным договорам;
- уступать право требования по спорным имущественным правам в пользу каких-либо лиц;
- получать от физических лиц — должников платежи в счет исполнения уступленных кредитных обязательств.

Примечательно, что в аналогичных требованиях об обеспечении иска Имэксбанка судом было отказано на основании не доказанности необходимости их применения.

Оценивая действительность проведенных сделок по уступке прав требования и замены стороны в обязательстве, суд принял во внимание, что приобретение кредитного портфеля компаниями ФРЕГАТ и ДАСТИ выходило за пределы их хозяйственной деятельности и не соответствовало их уставным

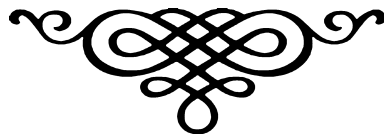
целям, исходя из того, что у компаний не были зарегистрированы соответствующие виды деятельности — коды КВЕД и компании не имели банковской лицензии, штата работников надлежащей квалификации, банковского программного обеспечения.

Суд пришел к выводу, что указанные сделки являются мнимыми, то есть совершенными для сокрытия другой сделки, а именно факторинга (финансирования под уступку права денежного требования), который мог быть осуществлен исключительно финансовым учреждением, имеющим лицензию согласно ст. 1079 Гражданского кодекса Украины. В то время как компании ФРЕГАТ и ДАСТИ были созданы в форме обществ с ограниченной ответственностью и не являлись финансовыми учреждениями, то есть формально в силу закона не могли выступать кредиторами по уступленным требованиям.

Наличие указных формальных оснований послужило решающим фактором для признания судом недействительными договора об уступке права требования и договора о замене стороны в обязательстве.

Вместе с тем суд отказал в части требований о возврате банку средств, полученных от заемщиков, исходя из того, что предмет спорных договоров не включал получение денежных средств и банк не ставил вопрос о выяснении фактического размера таких сумм. Суд указал, что «истец выбрал совсем другой способ защиты нарушенного права, чем тот, что положен в основу иска». Однако стоит отметить, что на сегодняшний день в судебной практике прослеживается тенденция: неправильно выбранный способ защиты не должен быть основанием для отказа в исковых требованиях. При этом в этом же деле суд пришел к выводу, что эффективным способом защиты в таком случае будет возложение на компании ДАСТИ и ФРЕГАТ обязательства вернуть банку по акту приема-передачи оригиналы кредитных договоров и иные документы, полученные на основании ничтожных сделок.

Восстановление прав Имэксбанка как кредитора может обеспечить удовлетворение требований кредиторов банка за счет полученных средств, а решение суда может служить весомым прецедентом при решении аналогичных дел.

Віталій Іванович Іванов,
адвокат

СТРОКИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ

Оскільки запобіжний захід реалізується до підозрюваного, обвинуваченого ще до набрання обвинувальним вироком законної сили, то питання щодо обґрунтованого застосування домашнього арешту набуває особливого значення як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Поява домашнього арешту в системі запобіжних заходів у кримінальному провадженні України зумовила підвищений науковий інтерес до питань про поняття та сутність самого домашнього арешту, порядок обрання, застосування домашнього арешту та контроль за його виконанням.

Відповідно до ст. 8 КПК України кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, згідно з яким людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави та який застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

КПК України чітко встановлює строк можливого застосування домашнього арешту 2 місяці. У разі необхідності строк тримання особи під домашнім арештом може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому законодавством. При цьому сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців, що повинно стимулювати правоохоронні органи в стислі строки завершити досудове розслідування. Після закінчення цього строку ухвала про застосування домашнього арешту припиняє свою дію і запобіжний захід вважається скасованим згідно з ч. 6 ст. 181 КПК України. Хотілось би зазначити, що, на жаль, законодавцем чітко не прописана процедура автоматичного скасування

такого заходу, що може створити певні проблеми на практиці.

Згідно зі статтею 185 КПК України, якщо після подання клопотання про застосування запобіжного заходу слідчому, прокурору стали відомі інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу, він зобов'язаний доповнити або змінити клопотання, або замінити його новим клопотанням.

Так хотілось би навести приклад. Ще 18 грудня 2014 року сторона обвинувачення звернулась до суду з клопотанням, про застосування запобіжного заходу моему підзахисному у вигляді домашнього арешту на 60 днів з моменту ухвалення рішення.

Після довгої промови прокурора з проханням застосувати запобіжний захід саме на 60 днів мною, стороною захисту, було сказано лише декілька слів на захист підзахисного, а саме, що, на думку прокурора, треба застосувати запобіжний захід на два місяця, однак у матеріалах клопотання прокурора відсутні відомості щодо продовження строку досудового розслідування більш ніж два місяця з моменту пред'явлення підозри про скоєння злочину, термін спливає, залишилось лише 10 днів, тому незрозуміло яких 60 днів?

Суд погодився і застосував запобіжний захід не на 60, а лише на 10 днів (зразок: копія ухвали Малиновського районного суду м. Одеси, що набрала законної сили).

У зв'язку з чим при застосуванні запобіжних заходів треба бути дуже уважними щодо самих строків, їх застосування та звертати особливо увагу на те, коли саме закінчується строк досудового розслідування.

Також 30 грудня 2016 року Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (інформаційний лист — № 9-3167/0/4-16)

зазначив вжиття заходів загального характеру, зумовлених порушенням ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод з урахуванням рішення Європейського суду з прав людини.

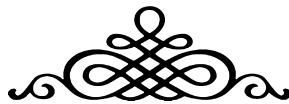
Крім того, при направленні обвинувального акта до суду запобіжний захід щодо обвинуваченого є незмінним у межах строку, визначеного ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування, якщо згідно з вимогами гл.18 КПК вид запобіжного заходу передбачає обов'язок слідчого судді визначити термін його дії.

Тому, вирішуючи питання про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту в певний період доби відносно підозрюваного, слідчий суддя враховує вимоги п. п. 3 і 4 ст. 5 Конвенції

про захист прав людини та практику Європейського суду з прав людини, згідно з якими обмеження права особи на свободу і особисту недоторканність можливе лише в передбачених законом випадках за встановленою процедурою.

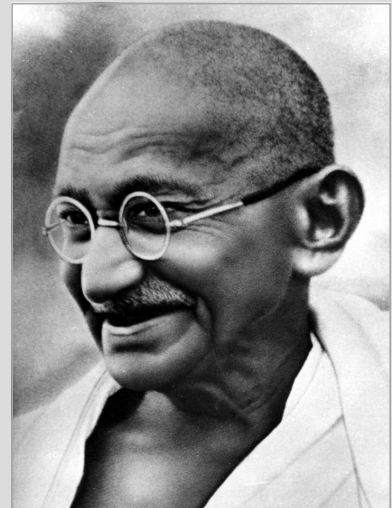
Застосування домашнього арешту передбачає доволі відчутне втручання у приватне життя особи шляхом покладення на неї за рішенням суду заборон та обмежень.

Із цих підстав за оцінками Європейського суду з прав людини домашній арешт розглядається в тій самій площині, що й тримання особи під вартою, оскільки він пов'язаний з позбавленням свободи, виходячи з розуміння положень Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод.

«Свобода ничего не стоит, если она не включает в себя свободу ошибаться».

Махатма Ганди

АДВОКАТСЬКА ПРАКТИКА

(Ухвала друкується як продовження статті Віталія Іванова
«Строки застосування запобіжних заходів домашнього арешту»)

Справа № 521/22053/14-к
Номер провадження: 1-кк/521/2913/14

УХВАЛА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

18 грудня 2014 року

м. Одеса

Слідчий суддя Малиновського районного суду м. Одеси Старіков О.О., при секретарі Тимчій А.М., за участю прокурора Газієв А.Е., захисника Іванова В.І., підозрюваного Луценко І.Л., розглянувши у відкритому судовому засіданні в м. Одесі клопотання сторони обвинувачення про зміну обрання запобіжного заходу з застави на домашній арешт у відношенні:

Луценко Ігоря Леонідовича; 04.06.1970 року народження; уродженця с. Врадіївка, Миколаївської області; громадянина України; працюючого на посаді охоронця ОМП; що мешкає за адресою: м. Одеса, вул. М. Малиновського, 16, кв.43

підозрюваного у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч.4 ст. 296 КК України, -

ВСТАНОВИВ:

З матеріалів кримінального провадження вбачається, що Луценко І.Л. підозрюється у скоєнні кримінального правопорушення, яке передбачено ч.4 ст. 296 КК України, за кримінальним провадженням за №1201416047000749, а саме в тому, що він 26.08.2014 року, приблизно о 14 годині, знаходячись за адресою: м. Одеса, вул. М. Малиновського, 16, із застосуванням предмета, спеціально пристосованого для нанесення тілесних ушкоджень, зовні схожого на ніж, пошкодив автомобіль марки «БМВ», ВН 4838 АХ, що належить Дудник О.О., автомобіль марки «Мітсубісі», ВН 6657 ЕМ, що належить Незгоді А.А. та автомобіль марки «Тойота», 745-71 АВ, що належить Лисому П.В., про що йому повідомлено про підозру 29.10.2014 року.

24 листопада 2014 року у відношенні Луценко І.Л. обрано запобіжний захід у вигляді застави в сумі 50 000 гривень.

Сторона обвинувачення звернулася до суду з клопотанням, про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту цілодобово у відношенні Луценко І.Л. на 60 днів з моменту ухвалення рішення, мотивуючи клопотання тим, що він може незаконно впливати на потерпілого та свідків, вчинити інше кримінальне правопорушення, ухилитися від органів досудового розслідування та суду, а також тим, що Луценко І.Л. не сплатив заставу.

Прокурор підтримав клопотання слідчого.

Луценко І.Л. та його захисник просили відмовити в задоволенні клопотання.

Вивчивши клопотання та матеріали які обґрунтовують доводи клопотання, вислухавши думку прокурора, захисника та підозрюваного, слідчий суддя вважає, що клопотання підлягає частковому задоволенню з наступних підстав.

Виходячи з матеріалів справи та пояснень сторін Луценко І.Л. не виконав ухвалу слідчого судді щодо обрання запобіжного заходу у вигляді застави протягом п'яти днів, таким чином слідчий суддя вважає, що запобіжний захід у вигляді застави, або менш тяжкий запобіжний захід, не може запобігти доведеним під час судового засідання та встановленим раніше слідчим суддею ризикам.

*1534*6467970*1*1*

Проте, застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту цілодобово строком на 60 днів виходить за межі повноваження слідчого судді, так як у матеріалах клопотання відсутні відомості щодо продовження строку досудового розслідування більш ніж 29.12.2014 року (два місяця з моменту пред'явлення підозри про скоєння злочину).

Метою застосування запобіжного заходу підозрюваному Луценко І.Л. є: запобігання спробам незаконно впливати на потерпілих та свідків, переховуватись від органів досудового розслідування та суду.

Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри, на даному етапі, у вчиненні Луценко І.Л. кримінального правопорушення, передбаченого ч.4 ст. 296 КК України, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді вважати, що підозрюваний може незаконно впливати на потерпілих та свідків, переховуватись від органів досудового розслідування та суду.

При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя також враховує, інші обставини передбачені ст. 178 КПК України, а саме тяжкість покарання, що загрожує Луценко І.Л. у разі визнання винуватим; вік та стан здоров'я підозрюваного; міцність соціальних зв'язків в місці постійного проживання підозрюваного, а саме те, що він одружений; наявність у підозрюваного постійного місця роботи; майновий стан підозрюваного; відсутність судимостей у підозрюваного; розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється.

Керуючись ст.ст. 132, 176, 177, 178, 181, 182, 193, 194, 196, 205 КПК України, слідчий суддя, -

У Х В А Л И В:

Застосувати до підозрюваного Луценко Ігоря Леонідовича, запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, з заборонаю підозрюваній залишати житло за адресою м. Одеса, вул. М. Малиновського, 16, кв.43– цілодобово.

Зобов'язати Луценко Ігоря Леонідовича невідкладно прибути до місця мешкання за адресою: м. Одеса, вул. М. Малиновського, 16, кв.43.

Покласти на підозрюваного Луценко Ігоря Леонідовича обов'язки строком до 29.12.2014 року, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України:

1) прибувати за кожною вимогою до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду;

Роз'яснити підозрюваному, що у разі невиконання покладених на нього обов'язків до нього може бути застосований більш жорсткий запобіжний захід і на нього може бути накладено грошове стягнення.

Контроль за поведінкою підозрюваного /обвинуваченого/, який перебуває під домашнім арештом покласти на співробітників Малиновського РВ ОМУ ГУМВС України в Одеській області.

Строк дії ухвали слідчого судді становить одинадцять днів і обчислюється з моменту ухвалення рішення. Ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту припиняє свою дію 29.12.2014 року.

Ухвала слідчого судді щодо застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту підлягає негайному виконанню після її оголошення.

Апеляційна скарга, на ухвалу слідчого судді, може бути подана протягом п'яти днів з дня її оголошення.

Подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді зупиняє набрання нею законної сили, але не зупиняє її виконання.

Слідчий суддя:

О.О. Старіков

Юрій Григоренко,

адвокат, арбітражний керуючий партнер адвокатського об'єднання ALGIZ, керівник групи з громадських та міжнародних зв'язків Комітету захисту прав адвокатів та реалізації гарантій адвокатської діяльності Ради адвокатів Одеської області

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ

Інвестування в Україні здійснюється в різноманітних формах, передбачених законодавством. Помітне місце серед них посідає інвестиційна діяльність через інститути спільного інвестування (ІСІ) — пайові та корпоративні інвестиційні фонди. Дані утворення є доволі специфічними, відповідно у своїй діяльності вони керуються спеціальним законодавством, мають відповідати ряду конкретних вимог та постійно контролюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі — НКЦПФР, Комісія).

Основні положення стосовно інвестиційних фондів викладені в Законі України «Про інститути спільного інвестування» (далі — Закон про ІСІ). На сьогодні вони існують в двох формах: пайовий інвестиційний фонд (ПІФ) та корпоративний інвестиційний фонд (КІФ). Оскільки кожному з цих фондів присвячений окремий розділ Закону про ІСІ, відзначимо лише, що КІФ є юридичною особою, більш самостійний та складніший в адмініструванні, а ПІФ натомість не наділений статусом юридичної особи, тісно прив'язаний до компанії з управління активами, однак його створення і супровід є менш затратними в плані зусиль і часу. Також ІСІ поділяються на різні типи, види, класи, однак в даній статті ми розглянемо той із них, який дає найбільше можливостей — венчурний інвестиційний фонд. Згідно з даними Української асоціації інвестиційного бізнесу станом на 31.03.2017 року із 1180 інститутів спільного інвестування 1043 є саме венчурними ІСІ.

Управління діяльністю інвестиційних фондів здійснюють компанії з управління активами — ліцензовані Комісією учасника фондового ринку. Реєстрація та управління фондом доволі кропіткий процес, однак усі зусилля на створення та адміністрування діяльності ІСІ сторицею винагороджуються унікальними перевагами в плані оподаткування. Податковим кодексом України передбачено, що будь-які доходи від діяльності інституту спільного інвестування звільняються від оподаткування податком на прибуток. Тобто в той час як більшість юридичних осіб на загальній системі оподаткування повинні оподатковувати свій прибуток за ставкою 18 %, прибуток інвестиційного фонду від оподаткування звільнений.

Такий податковий режим чимось нагадує податок на розподілений прибуток, оскільки якщо отримані доходи фонду залишаються в обороті і не виплачуються інвесторам, то ніяких податків сплачувати не потрібно. Оподаткуванню підлягає тільки розподіл прибутку ІСІ, тобто виплата дивідендів.

З дивідендами від інститутів спільного інвестування пов'язана наступна особливість. Для інвесторів — юридичних осіб особливих вигод вони не принесуть. Останні отримають дохід, включають його до складу фінансового результату, оподаткують прибуток по ставці 18 % і лише після цього зможуть виплатити дивіденди фізичним особам-засновникам з оподаткуванням у 6,5 % 5 % податку на доходи фізичних осіб та 1,5 % військового збору. Натомість фізичні особи-інвестори з 2017 року отримали прийнятний бонус: якщо раніше ставка ПДФО на дивіденди від ІСІ становила 18 %, то з 2017 року вона складає лише 9 %. Це означає, що фізична особа-інвестор інвестиційного фонду може отримати дохід від діяльності ІСІ із загальним податковим навантаженням всього 10,5 % (9 % ПДФО та 1,5 % військового збору). Крім того, якщо інвестор не бажає отримати дивіденди в поточному періоді, то виплату дивідендів і, відповідно, сплату податку можна відтермінувати до будь-якого зручного моменту, а акумульовані кошти ІСІ використовувати для подальших інвестицій.

Вищенаведені переваги вже самі по собі достатні для привід для інвесторів відкрити інвестиційний фонд та почати здійснювати господарську діяльність через нього. Однак навіть ті, у кого уже налагоджені бізнес-процеси та які не бажають міняти структуру свого бізнесу, можуть суттєво оптимізувати податкове навантаження на нього через використання ІСІ. Для цього існує чимало інструментів, розглянемо основні з них.

Позика

Венчурні інвестиційні фонди мають право надавати процентну позику юридичним особам, у яких вони володіють не менш ніж 10 % статутного капіталу. Це одна

із відмінностей, яка вирізняє венчурні фонди від усіх інших, яким надання позик заборонено. Таким чином підприємство, що генерує дохід (далі — операційна компанія), внаслідок виплати ІСІ суми позики та відсотків по ній нараховуватиме свої витрати, які згідно з правилами бухгалтерського обліку зменшуватимуть фінансовий результат до оподаткування. Крім того, Податковий кодекс не містить жодних обмежень щодо включення до витрат сплачених відсотків ІСІ. А податкові наслідки з ПДВ по операціях з надання позики не виникають.

Результат — операційна компанія зменшує розмір прибутку та суму сплаченого податку на прибуток відповідно, а інвестиційний фонд отримує дохід, який до моменту виплати дивідендів взагалі не підлягає оподаткуванню. Якщо ж дивіденди виплачуються, то загальне податкове навантаження складає всього 10,5 % — приблизно вдвічі менше, ніж при виплаті дивідендів операційною компанією своїм власникам напряму.

Таким чином на сьогодні використання інститутів спільного інвестування в якості джерела залучення коштів і акумулювання доходів є набагато вигіднішим, ніж використання пов'язаних осіб-нерезидентів, які зіштовхуються з чималою кількістю проблем при аналогічній схемі правовідносин (не всі відсотки можуть включатися до витрат згідно з нормами Податкового кодексу, у певних випадках необхідно буде готувати документацію щодо трансфертного ціноутворення, жорсткий банківський контроль та багато іншого).

Роялті

Кількість об'єктів права інтелектуальної власності (далі — ІР) зростає з року в рік — винаходи, корисні моделі, ноу-хау, торгові марки та ін. Більшість із цих об'єктів реєструються безпосередньо на фізичних осіб, які є їхніми авторами, або ж на компанії, які спільними зусиллями згенерували той чи інший продукт. Така ситуація не приносить особливої вигоди власникам, оскільки після укладання ліцензійних договорів ліцензіати виплачують роялті, які оподатковуються в залежності від того, ким є власник — юридичною чи фізичною особою, однак розмір податку в обох випадках становить близько 20 %.

Натомість якщо інвестиційний фонд буде власником ІР, то отримані ним роялті оподатковуватимуться за вдвічі меншою ставкою — 10,5 % і лише у випадку виплати дивідендів.

Як і виплата процентів за позикою, виплата роялті не є об'єктом оподаткування ПДВ.

Оренда основних засобів

Ще один спосіб оптимізувати податкове навантаження — придбання інвестиційним фондом нерухомого майна, машин, обладнання, транспорту та здача його в оренду операційній компанії. Відповідно операційна компанія буде здійснювати орендні платежі ІСІ, що призведе до збільшення його витрат, зменшення фінансового результату до оподаткування, зменшення податку на прибуток та акумулювання доходу на інвестиційному фонді.

Слід пам'ятати, що надання майна в оренду є об'єктом оподаткування податком на додану вартість. По суті навантаження з ПДВ перекладається із операційної компанії на інвестиційний фонд, а в загальному по групі збільшення податкового навантаження не відбувається.

Створення (придбання) нерухомості за інвестиційними договорами

Своєю популярністю інститути спільного інвестування здебільшого завдячують сфері будівництва. Більшість з них первинно створювалися для зведення конкретних комплексів або об'єктів нерухомості. Далі ІСІ залучали від фізичних осіб-покупців кошти для зведення житла за інвестиційними договорами, наймали забудовника і розпочинали роботи. Найбільшим плюсом в даному випадку знову ж таки виступало те, що кошти з покупців можна було зібрати вже сьогодні, а будівлю зводити кілька місяців чи років, при цьому податок на прибуток не сплачувався в силу звільнення по прямій нормі Податкового кодексу. Також згаданий вище інвестиційний договір повинен був допомогти відтермінувати сплату ПДВ, оскільки перше постачання відбувалось при передачі забудовником об'єктів інвестування фонду.

Тобто використання ІСІ в будівництві дозволяло перенести сплату практично усіх податкових платежів до закінчення зведення нерухомості.

Після введення об'єкта в експлуатацію профінансовані квартири/приміщення переоформлялися на їхніх власників, а решта об'єктів, що залишилися у власності інвестиційного фонду, або продавалися з порівняно меншим податковим навантаженням, або здавалися в оренду.

На сьогоднішній момент чимало з існуючих ІСІ продовжують користуватися описаним варіантом з інвестиційними договорами, хоча мусимо констатувати, що НКЦПФР має до них негативне ставлення, тому поступово відбувається перехід до інших форм придбання нерухомості, наприклад з використанням ф'ючерсних контрактів, облігацій та ін. Незважаючи на це, ІСІ й далі посідають одну з лідируючих позицій у сфері будівництва.

Висновки

Наведені вище способи використання інститутів спільного інвестування в якості інструмента оптимізації податкового навантаження є універсальними. Вони можуть застосовуватися для широкого спектра господарської діяльності. Однак для кожного сегмента бізнесу можна підібрати й індивідуальні механізми, які будуть притаманні саме йому, а створення венчурного фонду дозволяє досягти необхідної гнучкості.

Крім того, використання інвестиційних фондів є абсолютно прозорим і законним методом оптимізації оподаткування, а за правильного юридичного супроводу ризику податкових донарахувань чи блокування банківських переказів зводяться до мінімуму. Податкові преференції для фізичних осіб-інвесторів компенсують всі затрати на створення та управління фонду та відкривають нові можливості для ведення бізнесу.

Г. Л. Грігорова,

*к. ю. н., помічник адвоката
АО «АК Чудновський і партнери»*

М. З. Чудновський,

*адвокат, президент
АО «АК Чудновський і партнери»*

РОЗДУМИ ЩОДО ІНСТИТУТУ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Питання ювенальної юстиції в Україні, незважаючи на незгасаючий інтерес до неї, залишається вкрай дискусійним. Суперечливими на сьогодні залишаються позиції представників громадськості, політиків, науковців; вкрай радикальну позицію займає більшість представників церкви. Відповідаючи на питання «Що таке ювенальна юстиція?», підтримуємо вкрай просту тезу, сформовану Уповноваженим Президента України з прав дитини М. Кулебою: «Що таке ювенальна юстиція... Це діти у кримінальному процесі, захист дітей. Це ювенальний прокурор, ювенальний суддя, ювенальний слідчий».

А тому, відходячи від необґрунтованих міфів щодо негативного характеру юстиції щодо дітей, пропонуємо розглянути її у контексті формування системи спеціалізованих органів та інститутів юридичної відповідальності неповнолітніх.

Відповідно до існуючих моделей ювенальної юстиції, взаємодія із неповнолітнім у конфлікті із законом може відбуватися у рамках юрисдикційного та неюрисдикційного (адміністративного) механізму. У рамках неюрисдикційного механізму

застосування відповідальності можливе у досудовому (медіативному), позасудовому (у разі прийняття судом рішення про передачу справи неповнолітнього іншим суб'єктам застосування відповідальності) або комбінованому (поєднання судового, адміністративного та громадського втручання у процес реалізації роботи із неповнолітнім) розгляді справи. Останній, на нашу думку, є найбільш оптимальним, адже за умови вчинення неповнолітнім правопорушення із певним ступенем шкідливості виключення суду із механізму застосування відповідальності буде суперечити положенням ст. 124 Конституції України [1, с. 128].

Підтримуючи широкий підхід до розуміння системи органів та інститутів, що взаємодіють з дитиною у конфлікті із законом, ювенальну юстицію слід розуміти як систему державних, муніципальних та громадських, судових, правоохоронних та правозахисних органів, установ та організацій, що на основі права та за допомогою медико-соціальних і психолого-педагогічних методик здійснюють правосуддя щодо дітей, профілактику та попередження правопорушень дітей та проти дітей, ресоціалізацію

дітей у конфлікті з законом, а також захист прав, свобод та інтересів дітей у складній життєвій ситуації [2, с. 354].

Базові принципи ювенальної юстиції сформовано у Мінімальних стандартних правилах ООН відправи правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила»), Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, та Типовому законі ООН щодо правосуддя стосовно неповнолітніх. Цими документами визначено та роз'яснено необхідність дотримання найкращих інтересів дитини у процесі прийняття будь-яких процесуальних рішень та необхідність слідування принципам співрозмірності та застосування ізоляції лише у крайніх випадках при обранні заходу відповідальності для неповнолітнього. Базуючись на перелічених міжнародних актах, на національному рівні було розроблено і схвалено Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні. Відзначаючи прогресивний характер норм Концепції слід акцентувати увагу на їх декларативному характері та відсутності багатьох механізмів для їх реалізації.

Чинне законодавство із питань дитячого правосуддя та ювенальної превенції включає нормативно-правові акти, що приймалися у різних соціально-політичних умовах та не завжди узгоджуються за своїм змістом. До них, зокрема, відносяться: Кримінальний процесуальний кодекс України, закони України «Про охорону дитинства», «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про пробацію» тощо. Досі такими, що не втратили силу, є фактично мертві норми положень про громадських вихователів неповнолітніх та про судових вихователів. Визначаючи у цілому позитивний характер інституту вихователів для неповнолітніх у конфлікті із законом, відзначаючи, що згідно з інформацією Єдиного державного реєстру судових рішень відповідні індивідуально-правові акти щодо призначення неповнолітньому громадського або судового вихователя у судовій практиці відсутні.

Найбільш нагальним у процесі реформування юстиції для неповнолітніх залишається питання створення належного інституту кримінальної відповідальності неповнолітніх. Чинні Кримінальний кодекс, Кримінальний процесуальний кодекс певною мірою обмежують можливість застосування до неповнолітнього превентивних та корекційних заходів відповідальності, які б враховували індивідуальні характеристики неповнолітнього та вчиненого правопорушення. Потреби практики демонструють необхідність розширення видів покарань, які можуть застосовуватись до неповнолітнього (альтернативні

санкції), та деталізації процедури притягнення неповнолітнього до відповідальності.

Як результат відповідної реформи пропонується закріплення на законодавчому рівні поняття корекційної (індивідуальної) програми у процесі притягнення неповнолітнього до відповідальності як альтернативи існуючим кримінально-виконавчим механізмам. Корекційною програмою має стати комплекс освітніх, виховних, соціальних, правових, медичних та психологічних дій, що спрямовані на подолання умов вчинення конкретним неповнолітнім певного правопорушення та недопущення скоєння ним правопорушуваних дій у майбутньому. Вбачається, що застосування до неповнолітнього корекційної програми має бути підставою для закриття провадження у кримінальній справі та звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності.

Поряд із створенням умов щодо перевиховання та протидії стигматизації неповнолітнього правопорушника шляхом застосування до нього корекційних програм, як заходу відповідальності, реформування інституту ювенальної юстиції має впливати і на механізми досудового слідства. Реформою кримінально-процесуального законодавства було закріплено порядок ініціювання та укладення угоди про примирення на стадії досудового розслідування. Укладення відповідної угоди між потерпілим та обвинуваченим результує у направлення до суду обвинувального акта із угодою для примирення для винесення на їх підставі вироку. Вважаємо, що подальше розширення інституту примирення сторін у кримінальному провадженні за участю неповнолітніх має бути узгоджене із нормами прийнятого за основу проекту Закону України «Про медіацію» (звісно ж у разі набуття останнім статусу закону). Зокрема, додаткового дослідження потребує положення чинного кримінально-процесуального законодавства щодо обов'язкового постановлення обвинувального вироку на підставі затвердженої угоди про примирення та його співвіднесення із принципом недопущення стигматизації неповнолітнього. Вбачається, що у разі досягнення між потерпілим та неповнолітнім правопорушником згоди щодо умов примирної угоди недоречним є покладення на неповнолітнього тягара судимості.

Нормативне закріплення порядку виконання покарань щодо неповнолітніх взагалі «розкидано» по різних нормативних актах. Частина 2 ст. 50 ККУ метою покарання визначає не тільки кару, а й вправлення засуджених і запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами. Натомість кримінально-виконавче законодавство метою та завданнями виконання покарання визначає

виправлення та ресоціалізацію засудженого як взаємодоповнюючі процеси. Наявна розбіжність у законодавчому визначенні мети застосування до особи (у тому числі неповнолітнього) покарання зумовлює недоліки у процесуальному регулюванні цього питання.

Законом України «Про охорону дитинства» встановлюється, що неповнолітні правопорушники, які потребують особливих умов виховання, в порядку, встановленому законом, направляються до загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації. Таких закладів на території України залишилось три (одна школа та два училища), а враховуючи їх сумнівну репутацію щодо дотримання прав дітей, вже неодноразово висловлювались пропозиції щодо їх ліквідації у цілому. Поряд із школами та училищами соціальної реабілітації до системи спеціальних закладів виконання покарання для неповнолітніх віднесено виховні колонії, спеціальний статус яких законодавством майже не визначений. Кримінально-виконавчий кодекс встановлює ряд особливостей відбування покарання неповнолітніми у виховних колоніях, що включає накладення на них стягнень, характер яких вочевидь йде у розріз із міжнародними стандартами поведіння із неповнолітніми правопорушниками (зокрема, у якості стягнення може бути застосовано скасування поліпшених умов тримання, передбачених статтею 143 Кодексу; поміщення в дисциплінарний ізолятор на строк до п'яти діб з виведенням чи без виведення на навчання або роботу).

Прийняття Закону України «Про пробацію» дало змогу говорити про започаткування державних механізмів відповідальності неповнолітніх, заснованих на успішній зарубіжній практиці ювенальної юстиції. Закон визначає пробацію як систему наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до Закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. У системі органів пробації наразі створено сектори ювенальної пробації як відокремлені підрозділи, що підпорядковуються міжрегіональному управлінню з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції України. До основних функцій секторів ювенальної пробації відноситься: підготовка досудових доповідей щодо неповнолітніх

обвинувачених відповідно до ухвали суду; виконання кримінальних покарань щодо неповнолітніх у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт; здійснення нагляду за неповнолітніми особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням; реалізація пробаційних програм щодо неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням; проведення соціально-виховної роботи із неповнолітніми засудженими, до яких застосовано пробацію; виконання адміністративних стягнень у вигляді виправних робіт та громадських робіт щодо неповнолітніх осіб; визначення спільно з органами місцевого самоврядування видів громадських робіт та переліку об'єктів, на яких вони виконуються неповнолітніми особами; сприяння залученню неповнолітніх засуджених до навчання та здобуттю ними повної загальної середньої освіти тощо. Вбачається, що повноваження сектора ювенальної пробації необґрунтовано обмежені досудовою та наглядовою пробацією та виключають участь відповідного сектора у здійсненні пенетелярної пробації. До останньої відповідно до спеціального закону віднесено сприяння у: визначенні місця проживання після звільнення; влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених; госпіталізації до закладів охорони здоров'я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги; працевлаштуванні працездатних осіб. Включення цих повноважень до діяльності сектора ювенальної превенції має логічно завершити спрямованість цього інституту на ресоціалізацію неповнолітнього правопорушника.

Підсумовуючи, слід відмітити, що тенденції реформування ювенальної юстиції в Україні та інституту юридичної відповідальності неповнолітніх як його складової частини носять на сьогодні достатньо прогресивний характер. Зокрема, своє законодавче оформлення знаходять принципи некарального впливу та індивідуалізації покарання. Вважаємо, що завершення формування національної моделі ювенальної юстиції в Україні має охопити: створення у системі органів державної влади єдиного координаційного центру з питань ювенальної політики; спеціалізацію кадрів на регіональному рівні в усіх органах, що опікуються правами дитини; законодавче визначення порядку взаємодії інститутів громадянського суспільства з державними органами для забезпечення оперативності інститутів ювенальної юстиції.

Список використаних джерел

1. Грігорова Г. Л. Концепція ювенальної відповідальності в українському праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Грігорова Ганна Леонідівна. — О., 2017. — 197 с.

2. Крестовська Н. М. Ювенальне право України : генезис та сучасний стан : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Крестовська Наталя Миколаївна. — О., 2008. — 468 с.

С. А. Саинчин,
адвокат, участник АТО

ОДИН ДЕНЬ ИЗ ЖИЗНИ «КИБОРГОВ», ЗАЩИТНИКОВ ДОНЕЦКОГО АЭРОПОРТА

**(памяти нашего коллеги, адвоката
из Днепра, и нашего земляка-героя
из Одесской области)**

28 сентября 2014 года. Это был один из самых тяжелых дней обороны ДАПа. Под командованием полковника 3-го полка спецназа Александра Т. (позывной «Редут») в зданиях нового и старого терминалов оборонялся небольшой сводный отряд воинов 3-го полка спецназа, роты 93-й механизированной бригады и «Правого сектора». Огневую поддержку, доставку снабжения, без которого оборона была невозможна, обеспечивала 4-я батальонно-тактическая группа 93-й бригады под командованием майора Евгения Межевикина (позывной «Адам»). Противник продолжал атаки, несмотря на потери. Благодаря численному превосходству за три недели ожесточенных боев российские наемники смогли занять многие административные здания в аэропорту. Украинская оборона сжималась, но без боя ни одной позиции не оставляли. Чтобы оборонять аэропорт в таких условиях, были необходимы куда более крупные силы и было необходимо взять под контроль фланги — поселок Спартак и пригороды Донецка. Таких сил не было. Защитники аэропорта с самого начала сражались в невыгодной тактической обстановке. Донецкий аэропорт держали благодаря мастерству и мужеству горстки воинов.

Противник не только штурмовал здания, но и пытался отрезать аэропорт от села Пески. В результате Минского «перемирия» украинским войскам было запрещено проведение активных наступательных действий в районе Донецка, поэтому противник сумел занять выгодные позиции для наблюдения и обстрела, не опасаясь контратак.

Бои кипели каждый день, без передышки. Подкрепления были невелики, многие отказывались ехать в терминал, потому что риск был очень велик.

Проводки машин в терминал или из терминала стали боевыми операциями, каждая машина

находилась под обстрелом. Противник хорошо просматривал подступы к Пескам. Если бы подкрепление не пришло, то оборона ДАПа не продлилась бы долго — нехватка подготовленных и мотивированных бойцов была основной проблемой.

28 сентября военное командование смогло, наконец, обеспечить долгожданную замену. В аэропорт были направлены подразделения 79-й аэромобильной и 93-й механизированной бригад. Непосредственно в аэропорт заходило сводное подразделение бригады. Если бы этот резерв не был направлен, то оборона не смогла бы продлиться долго.

Российское командование сделало все возможное, чтобы сорвать прибытие десантников. Десантники еще не успели прийти на помощь, как утром противник крупными силами при поддержке танков атаковал позицию «Бокс» — терминал С аэропорта.

«Бокс» позволял контролировать территорию между новым и старым терминалом — этот тот самый дом, с которого потом российский актер М. Пореченков стрелял по украинским воинам перед телекамерами.

Около 20 наших бойцов в терминале С были отрезаны противником, и долго им было не продержаться. Стало ясно, что противник ударом с разных сторон решил захватить терминал — центр обороны. Окруженных надо было срочно спасать. Нужна была контратака и свежие силы, которые пошли бы в это пекло.

По позициям терминала в течение всего дня постоянно били артиллерия и минометы. Было очевидно, что враг собирается штурмовать и захватить два основных здания, находящихся под нашим контролем, — новый и старый терминалы.

Из воспоминаний заместителя по работе с личным составом 5-й роты 93-й механизированной

ЗАХИСНИКИ УКРАЇНИ

На фото: развороченный БТР-80 79-й аэромобильной бригады лейтенанта Алексея Тыщика. Это в нем погибло 9 десантников: лейтенант Алексей Тыщик, главный сержант — командир отделения Сергей Златьев, солдаты Александр Пивоваров, Анатолий Хроненко, Денис Билый. Еще четверых бойцов в БТРе опознать не удалось... Как видим, их расстреляли в упор. Сзади слева от БТР мы видим БМП-2К капитана Сергея Колодия. Он погиб со своей машиной на несколько часов раньше. А за БМП — остов танка Т-72 российских наемников, который расстрелял обе наши боевые машины. В танковой дуэли его уничтожил Т-64 майора Евгения Межевикина — позывной «Адам», который спас от гибели наш второй БТР. Как мы видим, дистанция боя была pistolетной — практически в упор. Все три машины между собой на расстоянии 250—300 метров. БМП-2 подбили, когда ей совсем немного осталось, чтобы укрыться в новом терминале. А БТР вспыхнул сразу на выезде

бригады (позывной «Доцент»): «Все дни боевики долбили со стороны склада ГСМ — это произошло после того, как мы были вынуждены оставить опорный пункт «Енот». Выкатывались танки и били по терминалу С — опорный пункт «Бокс». 28 сентября с самого утра начались попытки штурмовать с разных направлений всю линию обороны. До этого перед терминалом С еще была позиция «Правое сектора», в одном из зданий впереди. Но накануне 27-го ее также пришлось оставить — танки расстреливали их в упор. Противник перехватывал нашу связь и на нашей волне рассказывал, что помощи ждать нет смысла, сдавайтесь и т. д. Ощущалось 28-го, что штурм очень основательный. Кольцо зажималось. У пацанов начались вполне понятные вопросы. Ко мне прибежал один парень, кричит: «Слышишь, слышишь!» — а рация предлагает сдаться. Я ему ответил, что мы о нем думаем. Тут пошла команда: «Танки «Бокс» атакуют!» Оттуда ребята доложили, что пехота за танками идет. От «Редута» пошла команда Колодию: «Рубеж», бери «бэху» и отсекай пехоту, а танк по танкам работать будет». Серега или не слышал, или по рации не было ответа, не знаю... «Доцент», найди где «Рубеж» — ему на выезд!». Я нашел Сергея в его комнате. Он сказал:

«Слышу, иду». Он в «бэху» сел на место механика, Гудаченко Александр был наводчиком, а фельдшер Прудич Сергей сел на место командира. И «бэха» ушла. Я тогда стоял на посту «Броня», на выходе с нового терминала в сторону старого. «Бэха» пошла по прямой, по взлетке... Потом начала заднюю давить. От ангара, что за старым терминалом, вышел танк Т-72. БМП вела бой до конца — отстреливалась сначала из 30-мм пушки, а потом из пулемета. И вот они уже почти вернулись — но перед самым новым терминалом на моих глазах машина получила прямое попадание в лоб. Сразу вспыхнул моторный отсек. Чудом Гудаченко и Прудич спаслись и покинули вспыхнувшую машину. Александра порезало осколками страшно, они дошли до санчасти. А БМП с моим ротным пылала перед терминалом...

Во время движения машин со стороны «Бокса» прямо на взлетную полосу выскочили два российских Т-72. Противнику удалось добиться внезапности — ранее никогда танки врага не выезжали открыто прямо на взлетку и не действовали так дерзко. Первый же снаряд прошел нашу БМП. Капитан Сергей Колодий пал смертью храбрых — он погиб мгновенно...

Наш танк успел выстрелить, но у него был осколочно-фугасный снаряд в стволе. Он попал в танк

противника, но броня была не пробита. Второй вражеский танк подбил нашу боевую машину. Погиб солдат 17-й танковой, механик-водитель Денис Соколовский: кумулятивный снаряд прожег броню точно по месту механика-водителя...

На помощь товарищам прямо во время боя днем в аэропорт зашла колонна десантников 79-й бригады. Враг был скован боем, и колонна зашла без потерь. С ним в новый терминал зашел и танк майора Межевкина. Противник усилил артобстрел наших позиций. Колонна 79-й прибыла примерно в 13 часов, их встречал старший начальник по новому терминалу. Наши войны должны были всю технику загонять в новый терминал, но тут от командира поступил приказ — два БТРа отправить на старый терминал. Из воспоминаний участника событий: «Я встретил своего друга — однокурсника по Днепропетровскому университету Лешу Тыщика. Радость была искренняя. Пообнимались, минут 10—15 поговорили... И тут старший командир 79-й, который завел колонну, дал приказ Алексею вести БТРы на терминал. Я это услышал и предложил: «Давай пару человек дам в проводники и перебежками пройдете, а как стемнеет, технику туда заведем». Леша ответил: «Нет, приказано идти сразу». Мы с Лехой распрощались, договорившись еще увидеться. Они загрузились в две

машины, но что-то мешкали с выездом... А как только пошли, я тут же увидел танк на взлетной полосе и тут же крик «Редута» по рации: «Танк на взлетке!» Т-72 остановился и начал наводиться на наши машины, две из которых стояли на входе в новый терминал... Но тут первый БТР, в котором был Леша, выкатился прямо на танк. Они рванули и были уже перед самым старым терминалом, но танк прицелился по ним. Выстрел — и Лешин БТР загорелся... Второй выстрел — по второму БТРу, но танк промазал — снаряд ударил в носовую часть, машина из строя не вышла, отделались несколькими ранеными. Танк начал наводиться на второй БТР, чтобы добить. Майор Межевкин выкатился на своем танке, начал дуэль в упор на короткой дистанции и вторым снарядом взорвал Т-72. По Т-72 начали бить из всех стволов. Там никто не выжил...»

Благодаря подходу резерва и огневой поддержке БМП Колодия наших окруженных бойцов в терминале С удалось спасти — у них потерь не было, они отошли из опорного пункта. Противник был отбит от нового терминала. Наша артиллерия открыла огонь, и район сосредоточения противника был накрыт огнем — больше атак из «Бокса» наемники не предпринимали и в терминале закрепиться не смогли.

Алексей ТЫЩИК — 30 лет. Адвокат из Днепропетровска. Добровольно призвался в армию после начала войны. Отец Алексея, Александр Иванович, глава юридической компании. Мама, Ирина Валентиновна, была судьей Апелляционного суда Днепропетровска. Трудно представить, но Ирина Тыщик была честным и принципиальным судьей. И также принципиально она воспитала своего сына. С первой волной Алексей попал в АТО в составе 25-й воздушно-десантной бригады. Он всегда вызывался добровольцем и не уклонялся от боевых заданий.

Его первой операцией стала 47-дневная оборона Краматорского аэропорта. Толкового и бесстрашного мобилизованного офицера командир обороны Краматорского аэропорта полковник Сергей Кривонос и сделал своим помощником. Он принимал участие во многих боевых столкновениях. Затем в составе 25-й бригады воевал во многих горячих точках АТО, не раз вступал в бой, отличился в боях за Дебальцево и Шахтерск. Его хотели перевести как квалифицированного юриста в военную прокуратуру, но Алексей перевелся командиром взвода в 79-ю аэромобильную бригаду и выбрал другую карьеру — он пошел в головном БТРе в Донецкий аэропорт...

Мама Алексея, конечно, легко могла бы спрятать сына от войны. Ведь и причины есть — он же квалифицированный специалист, зачем ему воевать в штурмовом подразделении? Алексей обожал свою маленькую дочь, обожал свою маму, с которой они жили душа в душу, но переводиться в тыл он не стал...

После гибели сына его мать Ирина 30 сентября 2014-го покончила с собой.

.....

Главный сержант — командир отделения **Сергей ЗЛАТЬЕВ** — 23 года. Проживал в селе Ленино Фрунзенского района Одесской области. Осталась семья, двое детей, младшей дочери на момент гибели отца исполнилось два месяца.

Редакция «ВЕСТНИКА» в следующих номерах будет публиковать истории о наших защитниках, об их

фронтовых буднях, жизни после войны, иногда — о последних минутах...

Г. Мошак,

*д-р юрид. наук, професор, зав. кафедри цивільного
і трудового права Одеського національного
морського університету, представник
Німецького конгресу профілактики в Україні*

НІМЕЦЬКИЙ КОНГРЕС ПРОФІЛАКТИКИ ТА МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ АДВОКАТІВ

Ринок праці у більшості країн світу достатньо насичений юристами. В Україні на одну зареєстровану вакансію юриста приходиться 11 претендентів¹. У Німеччині рівень безробіття юристів у 2011 р. склав 2,2 відсотка. У січні 2014 р. там працювало 163 690 адвокатів, котрі влаштовані у більш ніж 54 000 відповідних фірм². Згідно з даними Німецького об'єднання адвокатів (DAV), ринок праці щорічно поповнюється 3000 нових зареєстрованих адвокатів. Багато адвокатів бояться майбутнього з огляду на тенденцію посилення конкурентного тиску. За неофіційними даними, приблизно одна третина німецьких адвокатів отримує від держави соціальну допомогу. У Швейцарії через рік після закінчення у 2010 р. університету у м. Люцерн 5,7 відсотка юристів були безробітними³.

Однією з можливостей розширення адвокатської діяльності є участь у роботі науково-практичних організацій. Вона не потребує особливих витрат часу чи коштів, однак відкриває перспективу виникнення відносин з новими клієнтами, іноземними колегами та працівниками правоохоронних органів, здійснення реклами власної діяльності серед попередньо визначеного кола осіб. Для українських адвокатів однією з таких науково-практичних організацій може стати Німецький конгрес профілактики⁴, який відбувається

щорічно у різних містах ФРН. Робочі мови — німецька та англійська.

23-й Конгрес відбувся 11—12 червня 2018 р. у м. Дрездені, в якому взяли участь понад 3000 учасників та гостей. Велика кількість присутніх була пов'язана не лише з присутністю федерального міністра сім'ї та федерального міністра юстиції. На додаток до професійної аудиторії та учасників профілактики на Конгресі були громадяни Дрездена та численні представники різних професій. Серед них — 200 іноземних учасників із 54 держав. Відбулися 147 експозицій та 5 спеціальних виставок, 4 інфомобілі, було здійснено 88 доповідей та 44 коротких виступи (проект-споти). Відбулося 20 стендових презентацій, 10 п'єс на профілактичні теми, 12 супровідних заходів та один Дитячий університет. Значна кількість адвокатів — звичне явище для конгресів.

Потенційні можливості Німецького конгресу запобігання злочинності для адвокатів в Україні не досліджувалися. Вивчення діяльності найбільшого в Європі щорічного зібрання — Німецького конгресу запобігання злочинності («Deutscher Präventionstag», скорочено «DPT»), а також подібної практики в Україні обґрунтовує наступні висновки.

«DPT» є некомерційним товариством з обмеженою відповідальністю з місцезнаходженням у м. Ганновері. Належить до найбільших в Європі міжнародних конгресів, що спеціалізуються на запобіганні злочинності та суміжним відхиленням поведінки. Конгрес засновано у 1995 р. Німецьким фондом запобігання злочинності та сприяння особам, що вчинили злочинні діяння («DVS»). Комерційним директором Конгресу і «DVS» є Е. Маркс (E. Marks). Президент Конгресу — відомий кримінолог, професор Тюбінгенського університету (до 2011 р. — директор Інституту кримінології зазначеного вузу) Х.-Ю. Кернер (Hans-Jürgen Kerner).

Серед організацій зі схожими функціями Конгрес виділяється масштабом і різноманітністю методів

¹ <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2432578-v-ukraini-na-odnu-vakansiu-urista-pretenduu-11-osib.html>

² Die juristische Arbeitswelt in Zahlen. — file:///C:/Users/user/Desktop/DPT%2024/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%96%D0%BB%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D1%96%20%D0%B0%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8/arbeitslose%20juristen/Die%20juristische%20Arbeitswelt%20in%20Zahlen.html

³ Arbeitslose Juristen: Am meisten in Basel und Zürich. — <https://www.plaedoyer.ch/artikel/d/arbeitslose-juristen-am-meisten-in-basel-und-zuerich/>

⁴ <http://www.praeventionstag.de/nano.cms/international>

роботи, залученням провідних фахівців усіх континентів, розгалуженістю функцій і структур. Інші організації, зокрема Німецьке кримінологічне товариство (KrimG), Товариство наукової міждисциплінарної кримінології (GiWk), відрізняє від Конгресу менший масштаб діяльності, скромніше висвітлення у ЗМІ, нижчий представницький рівень осіб, під патронатом яких відбуваються заходи. Структура Конгресу відображає основні напрями його діяльності. Це щорічні засідання (конгреси), щоденні новини, документація, медiateка, Інститут, пошуковий портал. За понад 20 років Конгрес організував проведення у різних містах 23 засідань, у яких брали участь у якості доповідачів чи відвідувачів 50 000 зацікавлених осіб. Починаючи з липня 2011 р. Конгрес щоденно публікує на сайті новини про події, документи, дослідження у галузі запобігання злочинності та реалізації відповідної політики. 1600 новин Конгрес надіслав його 5000 читачам персонально засобами електронної пошти, RSS, Twitter, Facebook. Функція пошуку тексту на сайті Конгресу допомагає швидко знаходити в архіві усі раніше опубліковані новини. Документація Конгресу містить інформацію про 2700 доповідачів; 1000 доповідей (в онлайн-режимі), декларації Конгресу, звіти з кількісно-якісними оцінками проведених засідань та публікації учасників на паперових носіях. З 1997 по 2015 р. Конгрес оприлюднив у видавництві «Forum Verlag Godesberg» 23 збірники, частина яких доступна для безоплатного скачування. Медiateка Конгресу, створена у 2014 р., містить 231 документ, розміщений на його сайті та порталі YouTube. Конгрес показав на щорічних кінофорумах 99 фільмів превентивного спрямування. Конгрес налагоджує роботу власного Науково-дослідного інституту (DPTI) з метою сприяння зв'язкам між дослідженнями, практикою та політикою; передачі знань і кваліфікацій, міжнародних обмінів, поглиблення діалогу між органами влади, асоціаціями та громадянським суспільством; надання рекомендацій партнерським організаціям. Пошукова веб-сторінка Конгресу «DPT-Мар» цілеспрямовано знаходить проекти, заходи, установи та людей у сфері запобігання злочинності. Предметом пошуку за допомогою ключових слів є вже опубліковані в Інтернеті тематичні банки даних уповноважених галузевих організацій.

До постійних партнерів Конгресу належать галузеве об'єднання «Союз соціальної роботи, кримінального права та кримінальної політики «ДВН»; Поліцейське запобігання злочинності в землях та федерації (ProPK); Німецький форум запобігання злочинності (DFK). Міжнародними партнерами Конгресу є Всесвітній центр запобігання злочинності (ICPS, Монреаль); Європейський форум безпеки у містах (EFUS, Париж); Кореїський інститут кримінології (KIC, Сеул); Альянс запобігання насильству (BOOZ, Женева). Основним джерелом існування Конгресу є активна участь у його

діяльності різних установ і організацій-партнерів, що сприяють своїм авторитетом, фінансовими та людськими ресурсами. З 1995 р. його засідання відбуваються щорічно у різних німецьких містах, висвітлюючи нову тему.

Починаючи з 12-го засідання, у 2007 р. Конгрес організує підготовку наукових відгуків щодо проведених засідань. З 2007 р. по 2014 р. (12—19 DPT) їх складала В. Штеффен. 20-й Конгрес оцінював Ш. Л. Томз, 21-й — Р. А. Кінн. Конгрес сприяє міжнародній інтеграції адвокатів та запобіжній діяльності, заохочує участь у засіданнях іноземних фахівців. Із 11 іноземців-учасників із 8 країн у 2005 р. на першому конгресі, що відбувся у м. Любек, загальне число зросло за 20 років до 1300 гостей із 86 країн. Підготовка, проведення і результати конгресів широко висвітлювалися у національних ЗМІ та у восьми англomовних збірниках, котрі віддзеркалюють погляд з Німеччини на міжнародні перспективи запобігання злочинності. Конгрес забезпечив у рамках його щорічних засідань проведення міжнародного англomовного форуму запобігання злочинності, 12-й з яких відбувся у 2018 р. у м. Дрездені. Англійською мовою висвітлено проведення 13 останніх щорічних заходів, починаючи з 8-го Конгресу, що відбувся у 2003 р. Англomовна частина веб-сайта Конгресу містить загальну інформацію про нього, доповіді, що відбулися, архіви презентацій, відомості про учасників, матеріали Інституту Конгресу та контактні дані. З 2002 р. Конгрес зібрав 15 000 глядачів на його виставах. Учні зі своїми вчителями та батьками побачили 114 г'єс на тему запобігання злочинності або прослухали лекції в Університеті Конгресу, котрий пропонує запобіжні рекомендації, що стосуються дітей і підлітків. Конгрес залучає незалежних експертів для зовнішньої оцінки його щорічних засідань. Великі звіти публікуються в Інтернеті, а також у збірниках через кілька місяців після проведення чергового конгресу. Згідно з Оціночним звітом незалежної організації — Товариства соціально-наукового аналізу та консалтингу, загальний результат 20-го Конгресу досяг середньої оцінки 1,8 — це відмінний показник (90,3 % — позитивні відгуки). Тільки 1,1 % учасників вважали, що Конгрес був поганим або дуже поганим.

Розвиток превентивної думки у зарубіжних країнах під впливом Конгресу відображають матеріали провідних міжнародних організацій та ресурсів. Передовий досвід Конгресу аналізувався у творах північноамериканських, англійських, скандинавських, пакистанських, російських, українських вчених. Методи і технологія роботи, досвід залучення до проблем запобіжної діяльності широких верств населення, використання Конгресом сучасних технологій в обробці та просуванні власного продукту можуть виявитись вельми корисними українським адвокатам. Запрошую до участі у 24-му Конгресі профілактики, що відбудеться 20—21 травня 2019 р. у Берліні.

Андрей Костин,

заместитель председателя Совета адвокатов Одесской области

КОНФЕРЕНЦИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ АССОЦИАЦИИ ЮРИСТОВ (International Bar Association) В РИМЕ

В рамках ежегодной конференции Международной ассоциации юристов (International Bar Association), которая проходила в Риме с 7 по 12 октября 2018 года, заместитель председателя Совета адвокатов Одесской области Андрей Костин принял участие в заседании Совета ИВА, который является высшим органом этой ассоциации.

Одесская адвокатура является членом ИВА с 2017 года, и это дает нам возможность принимать участие в обсуждении и выработке общих позиций адвокатуры на международном уровне. В заседании также принял участие вице-президент Ассоциации юристов Украины (Асоціація правників України) Владимир Саенко.

Среди решений, принятых на заседании Совета, на мой взгляд, особого внимания заслуживает решение о внесении изменений в Правила поведения юридической профессии ИВА, которые были приняты в 2011 году. Эти правила, хотя и носят рекомендательный характер, тем не менее устанавливают определенные стандарты этических норм, которым должны соответствовать или к которым могут стремиться национальные и региональные ассоциации юристов и адвокатов, являющиеся членами ИВА. Принятые изменения относятся к разделу «Честность, добросовестность и справедливость». Правила возлагают на адвокатов следующие этические обязательства:

— обеспечение равенства возможностей и уважение к разнообразию (*имеется в виду культурное, национальное, гендерное, возрастное и любые иные формы разнообразия. — Прим. автора*) при осуществлении своей профессиональной деятельности;

— принятие необходимых мер к тому, чтобы те клиенты, которые не обладают достаточными финансовыми ресурсами или в силу иных личных обстоятельств не имеют доступа к правосудию (*в т. ч. к правовой помощи адвоката. — Прим. автора*), получили от адвоката информацию о наилучших альтернативах обеспечения такого доступа к правосудию.

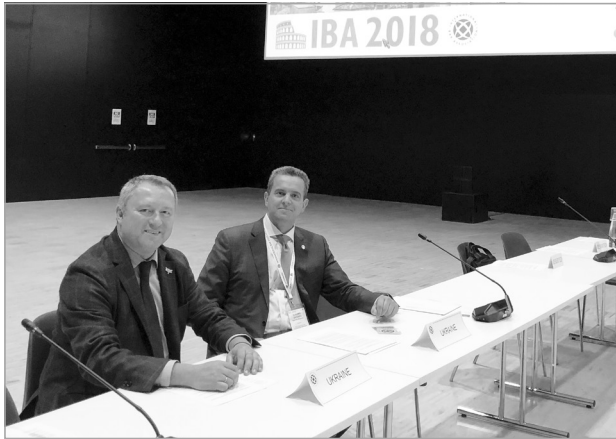
Речь идет о том, что каждый адвокат должен объяснить такому клиенту о возможности получения

правовой помощи *pro bono* (в том числе, как вариант, силами этой же адвокатской компании), об условиях и возможностях обращения в систему бесплатной правовой помощи (*freelegalaid*), в правозащитные организации и т. п. При этом правила не вмешиваются в свободу договора между адвокатом и клиентом, а лишь возлагают на адвоката этическое обязательство позаботиться о том, чтобы клиент все-таки получил доступ к правовой помощи и правосудию из других источников. Безусловно, это обязательство не носит абсолютного характера, и адвокат не может

Андрей Костин с руководством ИВА

отвечать за деятельность системы бесплатной правовой помощи, обязанность по надлежащему финансированию которой возлагается на государство.

В этой связи следует отметить тот факт, что международная адвокатская общественность не ставит под сомнение необходимость наличия принципа «Честность, добросовестность и справедливость» в правилах поведения юристов и адвокатов и прилагает усилия к дальнейшему развитию и адаптации этого принципа в условиях изменения социальных отношений. К сожалению, для нас принцип «Честность и порядочность» был изъят из текста Правил адвокатской этики в Украине решением Учредительного съезда адвокатов Украины в 2012 году. Считаю, что нам следует исправить эту ситуацию и ввести этот основополагающий принцип в наши Правила адвокатской этики.

В рамках конференции прошла встреча национальных и региональных ассоциаций адвокатов, которые в свое время составили так называемый, «Берлинский документ» (*Berlin Paper*). Данный документ является квинтэссенцией внутренних дискуссий между представителями организаций — членов ИВА

и затрагивает проблемы демократизации внутренних процедур в ИВА, прозрачности и открытости руководства ИВА в коммуникации с организациями-участниками. Для примера, в 2016 году впервые за долгие годы удалось провести выборы будущего руководителя ИВА на альтернативной основе, что стало результатом серьезных усилий многих организаций — членов ИВА, и победил в выборах как раз альтернативный кандидат, то есть не тот, который был рекомендован к избранию номинационным комитетом. До этого было традицией голосовать за рекомендованного кандидата на безальтернативной основе. По сути, представители национальных ассоциаций голосовали за того кандидата, который был отобран внутренними органами управления ИВА. Кроме того, являясь неприбыльной организацией, ИВА сумела накопить существенные резервы. С одной стороны, это результат прекрасно организованной работы по проведению конференций, но, с другой стороны, стоимость участия в конференциях возросла настолько, что многие коллеги, особенно из развивающихся стран, лишены реальной возможности принимать участие в этих конференциях. На протяжении долгих лет ИВА предоставляла скидку 40 процентов для юристов и адвокатов из развивающихся стран (в том числе для Украины) от взноса за участие в конференции, что делало конференции доступными для коллег, но в 2012 году эта скидка была отменена. Эти и многие другие вопросы вызывают обеспокоенность у организаций — участников ИВА, прежде всего обеспокоенность будущим ИВА.

На данный момент идут сложные переговоры между инициаторами Берлинского документа и руководством ИВА с целью найти общее решение, которое позволит этой организации и в будущем в полной мере соответствовать своему слогану: «Глобальный голос юридической профессии», так именно участие национальных и региональных ассоциаций юристов и адвокатов придает ИВА необходимую для такого соответствия легитимность. Для нас этот процесс является примером того, что внутренняя дискуссия на основе взаимного уважения и толерантности необходима для успешного развития каждой профессиональной организации.

В ходе конференции, по традиции, были проведены встречи с руководителями национальных и региональных ассоциаций адвокатов.

Мне также довелось лично поздравить нового президента ИВА Горасио Бернадес-Нето (Бразилия) с избранием его на этот пост. Горасио в свое время возглавлял Комиссию по вопросам адвокатуры ИВА и не понаслышке знаком с проблемами и вызовами, которые стоят перед международным адвокатским сообществом.

О. В. Сібільова,

*адвокат, координатор програми Ради Європи
HELP від адвокатури*

КУРС НАВЧАННЯ ЗА ТЕМОЮ «ВСТУП ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД»

20 липня — 20 жовтня 2018 року у м. Одеса Національною асоціацією адвокатів України за підтримки Ради адвокатів Одеської області, в рамках проекту співпраці із Радою Європи, було проведено курс навчання за темою «Вступ до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод» за освітньою програмою Ради Європи з навчання представників юридичних професій HELP

Курс проводився сертифікованими експертами Ради Європи та Національної асоціації адвокатів України в рамках проекту «Посилення імплементації європейських стандартів прав людини в Україні» (Council of Europe Project «Enhancing implementation of the European human rights standards in Ukraine»).

Європейська конвенція з прав людини є міжнародним договором, однак на відміну від інших міжнародних договорів має свої особливості, насамперед у тому, що на її підставі запроваджено систему наднаціонального контролю держав — членів Ради Європи за імплементацією європейських стандартів прав людини на внутрішньодержавному рівні. Положення Конвенції є високоабстрактними стандартами правопорядку, що гарантують мінімальний обсяг прав, дотримання яких покладається на держави-учасниці. Адвокатура робить найважливіший внесок у справу захисту прав людини і впровадження справедливого правосуддя. Тому адвокатам у першу чергу слід розуміти та вірно застосовувати у своїй діяльності положення Конвенції, що враховується Національною асоціацією адвокатів України при створенні навчальних програм та тренінгів.

«Вступ до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод», як і інші курси Ради Європи HELP, розроблений у формі очно-заочного навчання, що передбачає проведення вступного тренінгу,

дистанційного опанування матеріалу учасниками на платформі Moodle та заключної сесії у формі тренінгу.

Тренінги проводяться за методологію HELP — із застосуванням інтерактивних методів навчання дорослої високопрофесійної аудиторії та з урахуванням кращого світового досвіду навчання представників юридичної професії. Окрім міні-лекцій та презентацій групам надаються завдання за реальними кейсами, влаштовується mootcourt — пробне судове засідання, проводяться тестування за навчальними фільмами та відеороликами.

Дистанційне навчання дає змогу фаховій практикуючій аудиторії — адвокатам та представникам інших юридичних професій — навчатися та підвищувати власну кваліфікацію у зручний для них час, обираючи на власний розсуд час, темп та матеріали для засвоєння, маючи при цьому змогу спілкуватися із тренером.

Матеріали тренінгів та дистанційного курсу надають учасникам доступ до інформації про конвенційну систему прав людини та матеріалів практики Європейського суду з прав людини, допомагає набутти навички та компетентність у застосуванні європейських стандартів у повсякденній роботі адвокатів, відібранні та розумінні релевантних рішень Європейського суду. Оскільки положення Конвенції розкриваються у практичній площині рішень Європейського суду з прав людини, які допомагають глибше зрозуміти зміст та обсяг гарантованих Конвенцією прав, розуміння автономних понять, вироблених Європейським судом, задля можливості кращого засвоєння стандартів Конвенції та в подальшому кращого здійснення ефективного захисту кожного порушеного права матеріали курсів насичені судовою практикою Європейського суду.

Такий формат навчання та навчальні ресурси HELP задовольняють особливі потреби адвокатів у навчанні і гнучкі в застосуванні у професійній діяльності. Всі курси розроблені міжнародними експертами, а потім адаптовані національними експертами з урахуванням національних правових систем для можливості кращого застосування практики Європейського суду з прав людини на національному рівні.

Адвокатам, покликанням яких є якомога кращий захист прав людини, цей курс допомагає засвоїти матеріал для його ефективного практичного застосування у щоденній роботі.

На курс у м. Одеса було підписано 30 учасників, серед яких адвокати, помічники адвокатів, стажисти та науковці. Враження адвокатів, що відвідали курс:

Кирило Юхно, адвокат: «Тренінг за програмою HELP залишив найкращі враження. Починаючи від актуальності теми тренінгу та рівня компетенції тренерів і закінчуючи неформальним спілкуванням між учасниками за кавою — все було дуже цікаво та організовано на найвищому рівні. Вважаю, що Конвенція 1950 року та практика ЄСПЛ — це новий вектор руху нашої правозастосовної практики, а тому ці знання дуже корисні практикуючим юристам.

На мою думку, чим більше буде подібних заходів, тим швидше у суспільстві ствердиться повага до прав людини, і наша держава стане справді правовою».

Віра Михайленко, адвокат: «Застосування конвенційних стандартів у національній судовій практиці не втрачає своєї актуальності, що зумовлює інтерес до таких заходів. Тренінги було проведено на досить високому рівні. Цікаві кейси, актуальні теми, жваві обговорення, смачна кава в поєднанні з гостинністю одеських колег літом та бабиним літом Одеського узбережжя сприяли засвоєнню важливої інформації».

Ганна Душкова, стажист адвоката: «Від курсу та тренінгів лишилися позитивні враження та емоції. Відкриті до аудиторії, кваліфіковані та досвідчені у своїй справі доповідачі, цікаві доповіді та презентації, приємна атмосфера. Із цього приводу бажаю висловити щиру подяку організаторам за надану можливість пізнати нове та підвищити свій кваліфікаційний рівень. Дуже сподіваюсь, що такі тренінги будуть проводитися частіше і по різних галузях права, з урахуванням спеціалізації».

Якісні тренінги призводять до якісного покращення представництва та захисту інтересів клієнтів. Проведення курсів, таких, який проводився в м. Одеса, лише розпочато.

А. Костин,

*заместитель председателя
Совета адвокатов Одесской области*

13-Я КОНФЕРЕНЦИЯ ЛИДЕРОВ АДВОКАТУРЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ АССОЦИАЦИИ ЮРИСТОВ (BarLeaders' Conference of the International Bar Association) В ОСЛО (Норвегия)

В этом году традиционную уже конференцию лидеров адвокатур принимал Осло. Столица Норвегии встретила гостей солнечной и теплой погодой, такой редкой в этих широтах. Коллеги из Норвежской ассоциации адвокатов организовали самый комфортный прием и окружили нас своим искренним гостеприимством. Но не все темы конференции предполагали такую же комфортную дискуссию. Мир постоянно меняется и процессы, происходящие в одной части планеты, неминуемо переключаются с изменениями и других ее частях, притом изменениями, о которых никто не мог и подумать еще несколько лет назад. Открытое нарушение норм международного права, агрессивные действия некоторых государств привели к тому, что многие политики задумались над тем, что оказывается можно вполне безнаказанно попирает право и закон на международной арене. Следом такая тенденция перешла и на уровень национальной политики некоторых вполне демократических государств. Популизм и манипуляция общественным мнением, отрицание приоритета либеральных демократических ценностей над «холодильником и телевизором» привели к негативным тенденциям не только в склонных к авторитаризму режимах, но и странах молодой демократии.

«What should be done if the dictatorship is popular?» — цитата из доклада бывшего генерального прокурора Замбии Мусы Мвение. Как противостоять угрозам верховенству права, которые происходят от демократически избранных органов законодательной власти? Победа популизма или испытание демократии на зрелость? Готово ли общество к ограничению либеральных демократических свобод в обмен на обещания процветания и социальной защиты? Какова роль юридической профессии в поддержке и защите демократических ценностей

в обществе, которое энергично откликается на лозунги о приоритете политических, национальных или социально-экономических интересов над принципами верховенства права? Непростая, но крайне необходимая дискуссия и реальные истории от коллег из Польши, Венгрии, Замбии и Венесуэлы, которые заставляют задуматься о будущем не только общества в целом, но и юридической профессии в частности. В этом контексте очень важным и полезным для нас, адвокатов, было приглашение философов для выступления на конференции. Профессор Золтан Флек из Центра теории права и общества Университета Этваса Лоранда из Будапешта назвал происходящие сейчас процессы в Венгрии, Польше, Чехии, Румынии и ряде других стран буквально «конституционной контрреволюцией» и «конституционным разворотом». Для большинства философов и юристов такой разворот стал неожиданностью, ведь после обретения независимости от советского влияния на рубеже 80—90-х годов прошлого века в этих странах выросло целое поколение людей, которые были воспитаны в демократических либеральных традициях. Такой «ползучий» авторитаризм приводит к тому, что авторитарные режимы адаптируют под себя

номинальные демократические институты в государстве для того, чтобы обеспечить себе защиту как внутри режима, так и со стороны общества. Таким образом, создается «гибридная» система, при которой внешне и формально все институты на государственном уровне выглядят, как демократические, а реализуют свою деятельность как авторитарные. К сожалению, такие процессы перекликаются со многими явлениями и в нашем обществе. Один из политических лидеров Венгрии открыто говорит о том, что верховенство права — это всего лишь набор юридических норм, и оно не может заменить человеку социально достаточный уровень жизни. То есть в умы людей, во-первых, вкладывается мысль о том, что верховенство права — это не ценность, а некий правовой термин, во-вторых, что значительно хуже, верховенство права противопоставляется экономической и социальной стабильности жизни населения, причем противопоставляется во взаимно исключающем контексте. Людям предлагают выбрать: верховенство права или экономическая стабильность. Казалось бы, такими категориями легче манипулировать при наличии кризисных явлений в экономике (что относительно применимо к Венгрии), но удивительно, что аналогичная риторика присутствует и удачно реализуется в таких странах, как Польша и Словакия, где экономическая ситуация очень хорошая. Ученым предстоит еще разобраться в причинах возникновения таких процессов, при которых законодательное большинство может буквально крушить основы независимости судебной системы и правоохранительных (в том числе антикоррупционных, как, например, в Румынии) органов. Но что делать в этой ситуации нам, адвокатам? Один из ответов, на этот непростой вопрос дал бывший президент ИВА Фернандо Пелаес-Пьер из Венесуэлы. Рассказывая историю падения демократии в своей стране, в которой сейчас, с его слов, Верховный суд выполняет роль карманной юридической фирмы президента страны, он дал понять, что именно отсутствие широкого публичного сопротивления юридической профессии тем явлениям

ограничения демократии, прав граждан, которые постепенно привели к утрате демократии как таковой, стало одной из причин такого драматического финала. Мы заняты нашей работой, семейными делами и общественной деятельностью и не всегда успеваем реагировать на случаи нарушения прав человека и демократических свобод. Иногда у нас не хватает смелости заявлять о нарушениях прав, тогда когда такая критика может представляться нам непolitкорректной. Но идя по такому пути, мы отдаляемся от своего общества и оно перестает нам доверять. Коллеги из восточно-европейских стран называли такую отделенность адвокатуры от общества как еще одну причину того, что общество легко поддается на популизм политиков. Юридическая профессия в развитых странах во многом обслуживает бизнес-процессы и не уделяет достаточного внимания правопросветительской деятельности, гонорары адвокатов слишком высоки, чтобы обычный гражданин мог к ним обратиться, поэтому с течением времени наступает такой момент, когда общество живет само по себе, а адвокатура — сама по себе. Эти примеры являются для нас важным уроком и серьезным предостережением, ведь если мы не будем стоять на защите прав граждан и демократических ценностей, даже если это не наши клиенты, если мы будем молчать и думать, что нас это не касается, то однажды мы можем проснуться в обществе, где авторитаризм снимет маску демократии и это коснется каждого из нас.

В развитие этой темы следующая дискуссионная панель была посвящена вопросам юридического

На приеме у мэра Осло Марианны Борген

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

образования и доступа в адвокатскую профессию высококлассных профессионалов, которые смогут эффективно выполнять свою миссию защитника прав и свобод граждан. Выступление Джули Бреннан из Solicitors Regulatory Authority (SRA), которое выполняет регуляторную функцию в отношении солиситоров в Англии и Уэльсе, было посвящено реформированию процедуры доступа в профессию в этой юрисдикции. Цель реформы — внедрение универсального для всех квалификационного экзамена для солиситоров (Solicitors Qualifying Examination). По заявлению авторов реформы существующая в Англии до настоящего времени система доступа в профессию является несовершенной и затратной, в ней не хватает прозрачности. Процесс допуска будет состоять из нескольких стадий. На первой стадии внимание будет уделяться нормам материального и процессуального права, а также правилам адвокатской этики. Из практических навыков необходимо будет усвоить навыки написания документов и юридических исследований. Вторая стадия будет посвящена вопросам коммуникации с клиентом, навыкам выступления в суде, практике ведения переговоров. В полном объеме система единого квалификационного экзамена для солиситоров будет запущена с 2020 года, что создаст универсальный стандарт для подготовки будущих солиситоров и единые правила проверки знаний и навыков, необходимых для работы адвоката.

Эллин Розен из Американской ассоциации юристов (American Bar Association) поделилась опытом адаптации процесса повышения квалификации адвокатов в изменяющемся мире с учетом разнообразия технологических инструментов, которые, с одной стороны, помогают в работе, а с другой — создают новые риски, к которым американские коллеги готовят своих адвокатов. В АВА создали Комиссию по будущему юридического образования. Речь идет о том, каким образом адаптировать юридическое образование и лицензирование деятельности адвокатов к постоянно изменяющемуся технологическому миру и разнообразию юридической практики. Безусловно, непросто воспитать высококлассного адвоката в системе устаревшей системы юридического образования, и здесь необходимо постоянное сотрудничество юридических вузов и адвокатуры для того, чтобы адвокатская профессия пополнялась кадрами, подготовленными на современном уровне, готовыми к самостоятельной компетентной деятельности. Юридические фирмы не хотят тратить время и ресурсы на повышение уровня выпускников юридических вузов до современных стандартов работы адвоката. И они имеют право на критику, так как именно юридические вузы и факультеты «поставляют» будущих

Мерете Смит, генеральный секретарь Норвежской ассоциации адвокатов и *Кен Мёрфи*, генеральный директор Юридического общества Ирландии

юристов и адвокатов. Интересно, что дискуссия о несоответствии качества выпускников юридических вузов ожиданиям юридического рынка носит международный характер, и наша задача быть в постоянном диалоге с системой юридического образования, для того чтобы выпускники вузов соответствовали требованиям юридического рынка уже сегодня. Причем речь может идти не только об адвокатах, все это относится и к будущим прокурорам и следователям, юристам органов власти и управления.

Роль ассоциаций адвокатов в продвижении юридических услуг на международной арене всегда в фокусе Bar Issues Commission IBA. Допуск иностранных коллег к практике в своей юрисдикции и помощь своим коллегам в развитии их профессиональной деятельности за границей в условиях глобальной экономики являются объективными и неотвратимыми процессами. Однако эти процессы, с учетом разнообразного правового регулирования юридической практики, традиций и культурных особенностей разных стран, зачастую вызывают множество вопросов у коллег. Несмотря на различные подходы к решению проблем взаимного допуска адвокатов на рынки юридических услуг разных стран, коллеги подчеркнули необходимость международного сотрудничества и, особенно, разнообразных программ обмена между адвокатами разных стран. Одесская адвокатура всегда способствовала и будет способствовать развитию международных связей наших адвокатов с иностранными коллегами для обмена опытом и знаниями в интересах наших клиентов и общества.

Дарина Дашковская,
адвокат

FEMINA ET FEMIDA (О СТАНОВЛЕНИИ «ЖЕНСКОЙ адвокатуры»)

Ваш долг: спасать от бед невинных,
Несчастливым подавать покров;
От сильных защищать бессильных,
Исторгнуть бедных из оков.

Г. Р. Державин

Мой интерес к работе в адвокатуре проявился довольно рано, в младшей школе, причем, как всегда, в традициях моего характера, «от противного». Восхищаясь «богатствами» нашей семейной библиотеки и библиотеки семьи кого-то из друзей, я, движимая, как это бывает у детей, желанием почитать «...вон ту самую книжечку, которая спрятана на самом верху...», полезла на полку. Это были книги А. Ф. Кони «Воспоминания о деле Веры Засулич» и «В. И. Засулич. Биографическая справка». Мой детский разум, пребывающий тогда во власти желаний борьбы и приключений, перевернулся раз и навсегда. Меня поразило, как эта хрупкая девушка, а потом и женщина, смогла многое пережить и до конца своей жизни, даже вернувшись из эмиграции, остаться верной высшим идеалам и борьбе за лучшие ценности.

Тогда же, начав искать все больше и больше литературы по дореволюционной адвокатуре, меня поражал факт отсутствия или малого количества литературы о женщинах-адвокатах. Шли годы, я жадно поглощала информацию из многих отраслей знания, но все больше меня удивлял этот факт...

В последнее время много говорят о традициях еще дореволюционной адвокатуры. Знают и помнят имена выдающихся адвокатов того времени: Спасовича, Урусова, Кони, Плевако, Карбачевского, Васьяковского и других. Неоднократно их имена упоминались в работах-исследованиях (ныне, увы, покойного) адвоката С. И. Емца, упоминаются и сейчас в выступлениях как метра одесской адвокатуры

И. Л. Бронза, так и в выступлениях других ведущих адвокатов Одесщины.

И это, конечно, не напрасно. У наших легендарных предшественников есть чему поучиться. И, прежде всего, это профессионализму и принципиальности, без которых немислима профессия адвоката. Нельзя не заметить, что при этом среди видных адвокатов дореволюционной России не упоминается ни одного женского имени. Это не потому, что женщины не достигли на этом поприще каких-либо заметных успехов. Их просто не было среди адвокатов, а тогда — присяжных поверенных, в силу дискриминационно заниженных возможностей женщин участвовать в жизни общества и осуществлении публичных видов деятельности, в том числе и присяжных поверенных. В Европе же в то время уже появлялись адвокаты женщины. К первым русским профессиональным женщинам-адвокатам следует отнести М. Пети (Petit) — уроженку России, дочь сахарозаводчика Г. Г. Балаховского, которая в 1900 г. после вступления в силу во Франции закона о допуске женщин в адвокатуру первой из французенок была принята в Парижскую коллегию адвокатов.

В России женщины долгое время не допускались в вузы для изучения юридических наук. Только 11 ноября 1911 года был принят закон о разрешении женщинам получать высшее юридическое образование, но не было разрешено работать по специальности.

У Анатолия Федоровича Кони есть изумительная по остроумию и очень интересная статья «О допущении женщин в адвокатуру». Написанию этой работы предшествовали следующие события. 23 января 1913 года в Государственном Совете состоялось обсуждение законопроекта «О допущении лиц женского пола в число присяжных и частных поверенных».

3 ІСТОРІЇ АДВОКАТУРИ

Обсуждение длилось в течение двух дней и было вызвано тем, что 13 ноября 1909 года Сенат признал незаконным допущение в качестве защитника по уголовному делу женщины — Гиты Флейшиц, получившей высшее юридическое образование за границей. Беспрецедентный в истории России случай допущения дамы в качестве защитника и явился предметом обсуждения в Сенате, Государственной Думе и Госсовете. Мнения разделились. Министр юстиции Шегловитов возражал против дам-адвокатесс. О женщине следователе, прокуроре, судье, наверное, и в голову не приходило говорить. У министра юстиции было много сторонников, но нашлись и такие, кто возражал им, и в их числе был А. Ф. Кони. Он выступил с речью в Государственном Совете, которая и была опубликована под заголовком «О допущении женщин в адвокатуру». Но, прежде чем говорить о содержании речи Анатолия Федоровича, остановимся на доводах оппонентов, которым он возражал.

Противники допущения женщин в адвокатуру прибегали порой к весьма курьезным доводам. Так, член Государственного Совета священнослужитель высокого ранга возражал против дам так: «Даже в способе сотворения Бог показал различия природы мужской и женской». Ссылались на особые свойства женской природы, имея в виду беременность и все, что с ней связано. Кони возражал, напоминая о праве выбора клиента обратиться к адвокатессе с вопросом, может ли она вести его дело, находясь в интересном положении. Оппоненты не сдавались, говорили, что народ не будет доверять женщине-адвокату, ведь по действовавшему тогда закону женщины не могли даже свидетельствовать при завещании. И вообще, они «неразвитые, юридически необразованные, практически не подготовленные». Дошло до того, что заявляли, будто дамы-адвокаты будут иметь опасное влияние на судей и присяжных (ведь это были мужчины), будут кокетничать, очаровывать и всячески влиять, чтобы решить дело в своих интересах. Они рисовали зал суда, красивую даму-адвокатессу, почему-то с розой в петлице, пылающую негодованием, она говорит напыщенные слова, «то захлебывается от слез, то мечет громы и молнии» и влияет всем этим на судей, эдакая, говорит Кони, «мифологическая Сирена или соблазнительница Ева». Но не в том он, опытнейший судья и прокурор, видит причину, а в боязни конкуренции. Но не все так воинственно были настроены, одни призывали «пощадить женскую природную стыдливость», побережь ее нервы. Другие ссылались на возражения английских судей, которые утверждали, будто присутствие дам в суде их стесняет. На что Кони замечал: «Разве суд — это компания кутящих мужчин, где говорят непечатные

слова и рассказывают неприличные анекдоты?» Заседания суда были публичные, дамы сидели в публике, и судей это нисколько не стесняло, почему же их должно смущать присутствие дамы как адвоката? Кони отмечал, что женская стыдливость не имеет ничего общего с женщиной-адвокатом. Напротив, она внесет повышение нравов в адвокатуру, «присутствие дам связывает блудливый язык и сдерживает размах руки мужчины». Это дает повод предположить, что процессуальные оппоненты в судебных дебатах доходили до рукоприкладства. За повышение, как бы сейчас сказали, морального облика говорило и то, что присутствие коллеги-дамы сдержит гуляк и пьяниц среди адвокатов. Женщина не будет сидеть в трактире и здесь же писать полуграмотные прошения за рюмку водки. Предложения были самые разные, говорили даже о разрешении выступать в суде в качестве адвоката лишь с разрешения мужа. Другие говорили, что в этом нет необходимости, так как адвокатов достаточно и без дам. Кони возражал, приводил аргументы, что дамам необходимо самим зарабатывать на жизнь.

На первый взгляд, кажется, что такая деятельность могла быть доступна только мужчинам. Но оказывается, что уже в 1850—1860 гг. в России появились профессиональные ходатаи-женщины. Об этом говорила уже упомянутая Е. А. Флейшиц. Кроме того, в нескольких источниках воспроизводится высказывание знаменитого ученого и юриста В. Д. Спасовича о том, что он был лично знаком с некоторыми из женщин-ходатаев, имевших судебную практику в дореформенное время. Деятельность женщин-ходатаев до 1864 г. требует отдельного исследования, но сам факт дает основания утверждать, что в России женщины стали профессионально выступать в судах в защиту чужих прав раньше, чем в США и европейских странах.

В ходе Судебной реформы 1864 г. был учрежден новый для России институт профессиональных адвокатов — присяжных поверенных при судебных местах. Согласно ст. 354 Учреждения судебных установлений (далее — УСУ) претендовать на звание присяжного поверенного могли: 1) имеющие аттестаты университетов или других высших учебных заведений об окончании курса юридических наук; 2) выдержавшие экзамен по юридическим наукам, если они прослужили не менее 5 лет по судебному ведомству в таких должностях, при исправлении которых могли приобрести практические сведения в производстве судебных дел; 3) состоявшие не менее 5 лет кандидатами на должности по судебному ведомству; 4) занимавшиеся судебной практикой под руководством присяжных поверенных в качестве их помощников.

В ст. 355 УСУ дан исчерпывающий перечень лиц, не могущих быть присяжными поверенными (не достигшие 25-летнего возраста, иностранцы, объявленные несостоятельными должниками и др.). Ни в одном из пунктов женщины не упоминались, все запреты касались лиц обоих полов. Тем не менее присяжная адвокатура оказалась закрыта для женщин в силу того, что высшее юридическое образование и государственная служба по судебному ведомству были им недоступны. Правда, в последней трети XIX в. женщинам открыли двери ряд западноевропейских университетов, незначительное число русских девушек сумели получить там высшее юридическое образование, но никто из них не предпринял попыток поступить в присяжную адвокатуру, так как дипломы иностранных университетов не приравнивались к аттестатам русских высших учебных заведений.

В первые же годы после Судебной реформы выяснилось, что присяжная адвокатура не в состоянии удовлетворить растущие потребности населения в юридической помощи. Это заставило правительство

Александра II 25 мая 1874 г. ввести новый институт — институт частных поверенных по гражданским делам, так называемую подадвокатуру. Частными поверенными могли быть и лица, не имеющие юридического образования. Требовалось только сдать экзамен на знание законодательства в тех судебных местах, где они желали вести дела. Условия приема в частные поверенные не содержали прямого запрета на ведение этой деятельности женщинами, благодаря чему состоялся «прорыв» представительниц «слабого пола» в эту категорию профессиональных адвокатов. Именно тогда на страницах периодической и юридической печати появилось словосочетание «женская адвокатура».

И вот с этого момента начинается что ни есть самая настоящая борьба женщин за право быть правозащитниками. А женщины, как известно, более скрупулёзны, больше улавливают оттенки характера всех действующих лиц процесса и более внимательны к деталям. Продолжение и короткие рассказы об отдельных титанах-женщинах в следующих очерках-«экскурсиях» в историю.

Литература

1. Кони А. Ф. Воспоминания о деле Веры Засулич : мемуары. — 1904.
2. В. И. Засулич: биографическая справка.
3. Емец С. Присяжные поверенные Одессы. — Одесса : Акватория, 2014.
4. Французский закон 1 декабря 1900 г. о разрешении женщинам, имеющим дипломы лицензиата прав, заниматься адвокатурой // Журнал Министерства юстиции. — 1901. — № 3. — С. 310.
5. Свод законов Российской империи. Изд. 1857 г. — СПб., 1857. — Т. X, ч. 2, ст. ст. 185, 195.
6. Кони А. Ф. Собрание сочинений. — Т. 4. — М. : Юридическая литература, 1967.
7. Флейшиц Е. А. Из прошлого // Сов. юстиция. — 1958. — № 3. — С. 26.
8. Учреждение судебных установлений // Судебные уставы 20 ноября 1864 г. — СПб., 1864. — С. 49.
9. Ариян П. Н. Справка по вопросу о женской адвокатуре и юридическом образовании // Первый женский календарь на 1899 год. — СПб., 1899. — С. 138.
10. Разъяснение Сената о праве женщин заниматься адвокатской практикой // Судебная газета. — 1893. — № 45. — С. 8.
11. Мельниченко Р. Г. Генезис и периодизация истории российской адвокатуры // Адвокатская практика. — 2011. — № 4. — С. 34—37.
12. Падва Г. От сумы и от тюрьмы... : записки адвоката. — 2011.

ПОЧТИ СЕРЬЁЗНО...

Вроде бы
всё наладилось:
на работу устроилась,
классный автомобиль
купила,
ипотеку погасила,
деньги на Таиланд
скопила,
а тебе - бац
и 80 лет...

Мы продолжаем знакомить наших читателей с материалами, свидетельствующими о беспощадной жестокости советского режима, ломавшего судьбы целых поколений. Мы рассказываем о том, как легко фабриковались дела, выносились приговоры, часто — расстрельные...

И. С. Доброход,
аспирант Одесского национального университета
имени И. И. Мечникова

«ШАХТИНСКОЕ ДЕЛО»

Весной 1928 года советскую общественность ошеломило сообщение о невиданных ранее преступлениях — умышленной порче машин, затоплении шахт, поджогах производственных сооружений, создании заведомо опасных для жизни рабочих условий труда. Во всех газетах появилась сфальсифицированная информация прокурора Верховного суда СССР о разоблачении крупной вредительской организации в Шахтинском районе Донбасса: «Органами ОГПУ при прямом содействии рабочих раскрыта контрреволюционная организация, поставившая себе целью дезорганизацию и разрушение каменноугольной промышленности этого района».

Задолго до суда и даже до окончания предварительного следствия с изложением своей оценки Шахтинского дела неожиданно выступил Сталин. В докладе на собрании актива Московской партийной организации 13 апреля 1928 года этому делу он посвятил целый раздел. Приведем из него один лишь фрагмент:

«Факты говорят, что Шахтинское дело есть экономическая контрреволюция, затеянная частью буржуазных спецов, владевших ранее угольной промышленностью.

Факты говорят далее, что эти спецы, будучи организованными в тайную группу, получали деньги на вредительство от бывших хозяев, сидящих теперь в эмиграции, и от контрреволюционных антисоветских организаций на Западе».

Так, задолго до судебного разбирательства и вынесения приговора факты были установлены, акценты расставлены, выводы сделаны. В устах вождя подобная оценка Шахтинского дела сразу и окончательно определяла и направление суда, и его окончательное решение. Вся последующая судебная процедура заведомо превращалась в фикцию.

Для того чтобы правильно понять мотивы столь нехарактерного для Сталина прямого и открытого вмешательства в деятельность уголовной юстиции по конкретному делу, следует иметь в виду политическую ситуацию, сложившуюся к этому времени в стране. Все большее распространение приобретали идеи так называемых «правых уклонистов» во главе с Бухариным, Томским, Рыковым. Они предсказывали крупные экономические трудности в случае продолжения силовых методов индустриализации страны. И эти прогнозы уже стали осуществляться. В столь

непростых условиях Сталину важно было оправдать политику индустриализации, а сделать это можно было не иначе, как объяснив причины возникших трудностей. Для неискушенного в экономических категориях народа необходимо было простейшее объяснение. Оно лежало на поверхности — вредительство. Эта нехитрая причина всех бед и хозяйственных неурядиц не требовала для своего восприятия ни экономического образования, ни даже элементарной грамотности.

Граждане с легкостью поверили, что пустые полки магазинов и нищенская зарплата — следствие не политики ускоренной индустриализации, а деятельности вредителей. И в первую очередь пресечь ее было решено в угольной промышленности.

Дело в том, что на угольных шахтах ЧП случались чуть ли не ежедневно. Постоянные поломки оборудования, обвалы, прогулы рабочих были бичом угледобычи. Правда, к вредительству это не имело никакого отношения. Все было проще: большая часть рабочих не имела никакой квалификации и в совершенстве владела лишь ломом и лопатой. Впрочем, новую технику закупали, только работать на ней было некому. Низкая квалификация, помноженная на лозунги о том, что залог успеха — пролетарские натиск и смекалка, давала результат в виде бесконечных аварий. И этот хаос решили объяснить кознями враждебных элементов.

Провести границу между ошибкой и сознательным вредительством всегда сложно. Поэтому в 1927 году ОГПУ издало приказ, который приравнивал небрежность как должностных, так и прочих лиц, в результате халатности которых имелись разрушения, взрывы, пожары и прочие вредительские акты, к государственному преступлению. Ошибка была объявлена преступлением, а по пролетарским понятиям в любой аварии виноват не рабочий, а классово чуждый инженер, разговор с которым должен быть коротким. Тот же приказ требовал «предоставить право ОГПУ рассматривать во внесудебном порядке, вплоть до применения высшей меры наказания... дела по диверсиям, поджогам, пожарам, взрывам, порче машинных установок как со злым умыслом, так и без умысла».

Таким образом, этот документ стал юридической базой для преследований инженеров, которых теперь можно было обвинять во всех авариях и просчетах.

В то время город Шахты (бывший Александровск-Грушевский) представлял собой районный центр в Северо-Кавказском крае с населением 86,4 тыс. человек. Являлся центром развитого индустриального района, расположенного в юго-восточном районе Донецкого угольного бассейна, основной угольной базой края. Промышленность Шахт в то время давала 75 % всей валовой продукции района. Имелось 37 фабрично-заводских предприятий с 26 тыс. рабочих, из них 15 предприятий угольной промышленности с 22,6 тыс. рабочих, 3 каменных карьера, 3 промышленных предприятия по производству строительных материалов, 4 — по производству обуви и одежды, 2 электростанции с общей мощностью 55 тыс. кВт. В газетах края сообщалось, что из 700 технических специалистов Северо-Кавказского края около 200 работало в Шахтинском районе.

Шахтинский округ с сентября 1920 года по 1924 год находился в составе Украины. Именно в это время здесь произошли события, вызвавшие интерес ГПУ. В ноябре 1923 года рабочие-шахтеры Власовско-Парамоновского рудника под руководством члена РКП Капустина пытались поставить перед властью ряд вопросов, потребовав их незамедлительного решения. Шахтеры заявили о своих правах и выдвинули петицию из 12 пунктов, которые содержали требования улучшения экономических условий труда, повышения заработной платы, соблюдения техники безопасности, развития самоуправления. Была организована забастовка и манифестация. Около 10 тысяч шахтеров двинулись к зданию ГПУ, где были встречены отрядом вооруженных солдат. Несколько человек были ранены. Активисты были арестованы. О дальнейшей судьбе Капустина ничего не известно. Волнения же стихли ввиду изменения административной принадлежности Шахтинского района и последовавшей смене руководства.

Следующий всплеск недовольства приходится на май 1927 года. Об этом свидетельствует закрытое письмо в ЦК заместителя секретаря Шахтинско-Донского окружкома Кравцова от 20 мая 1927 года. Он обращал внимание на рост волнений в рабочей среде по поводу введения новых повышенных норм и пониженных расценок по новому коллективному договору, в результате которого реальная зарплата упала практически вдвое. Ситуация побуждала рабочих искать конкретных виновников. Таковыми в глазах шахтеров были старшие специалисты-инженеры. В этой связи Кравцов пишет, что среди рабочих проявляются «спецедеческие» настроения, которые выражаются в резкой форме. Таковы были предпосылки пресловутого Шахтинского дела.

Первым искать контрреволюционную организацию в Шахтах стал сотрудник ОГПУ Е. Г. Евдокимов, который и доложил председателю управления В. Р. Менжинскому об обнаруженных признаках заговора. Массовое избличение вредителей и шпионов

тогда еще не началось, поэтому Менжинский почел за благо охладить пыл своего подчиненного, указав, что инженеры должны дело делать, а не сидеть в тюрьме. В резолюции, наложенной на рапорт Евдокимова, говорилось, что если через две недели не будут представлены неопровержимые доказательства виновности «спецов», то встанет вопрос о вредительстве самого Евдокимова. Тот превращаться во вредителя вовсе не желал и потому обратился через голову начальника к товарищу Сталину. Сигнал был услышан, и ОГПУ начало готовить показательный судебный процесс, в ходе которого страна должна была получить ответ на вечный вопрос «Кто виноват?». Ответ хотелось получить как можно скорее, поэтому партийная резолюция «Об уроках Шахтинского дела» была подготовлена еще на апрельском пленуме ЦК и ЦКК ВКП(б), хотя сам процесс начался в мае.

Евдокимов, ставший застрельщиком охоты на вредителей, вполне преуспел в этом занятии: на скамье подсудимых оказалась четверть всех инженеров Шахтинского района. Всего ОГПУ арестовало 53 специалиста.

Большая часть осужденных по Шахтинскому делу успешно работала на Донбассе еще до 1917 года. Об их судьбах стоит рассказать отдельно...

До революции Емельян Колодуб был шахтовладельцем, сколотившим 100-тысячное состояние. Среди коллег Емельян Кириллович считался крепким профессионалом. Он был автором нескольких брошюр, посвященных повышению продуктивности труда на донбасских шахтах. После революции работал на шахте обычным техником и, к слову, сразу же записался в профсоюз. Гонения на него начались значительно раньше Шахтинского дела: впервые его уволили с работы еще в 1923 году. Тогда благодаря вмешательству инженерно-технической секции его оправдали... На процессе Колодуб заявил, что все неполадки связаны с бюрократизацией управления — техперсонал боится работать, а рабочим осточертела уравниловка в оплате труда...

К шахтовладельцам принадлежал и Лазарь Рабинович. До революции он возглавлял Донецко-Грушевское акционерное общество, Харьковский союз промышленников и даже был избран депутатом Госдумы от кадетской партии. Уже в 1920 году Лазаря Григорьевича пригласили на работу в Главуголь, а через три года — в Госплан. На процессе его обвинили в связях с «иностранными контрреволюционными организациями»...

Инженер Николай Бояршинов работал на Донбассе еще до революции. В 1923 году он стал заведующим техническим отделом «Донугля», позднее — его техническим директором. Также Бояршинов был членом президиума Ассоциации инженеров Украины. В его характеристике значится: «Лояльный работник. Работает как вол на нашу мельницу...»

Подготовка процесса сопровождалась шумной рекламной кампанией. На всех предприятиях

3 ІСТОРІЇ АДВОКАТУРИ

проходили митинги, их участники принимали гневные резолюции. Гнев был вполне искренним — людям наконец-то стало ясно, кто виноват в том, что они живут в нужде. Не дожидаясь решения суда, пролетариат начал сам разбираться с классовым врагом. Случаи избиения руководителей производства были не единичны. Ненависть к «начальству», к тем, чьим рабочим инструментом является не лом, а канцелярские принадлежности, сплотила массы. Секретные сводки ОГПУ сообщали, что «оторвать головы спецам» хотят и пролетарии-коммунисты, и беспартийные.

Интересно, что Шахтинское дело поддержали отнюдь не все лидеры ВКП(б). Выступая на собрании партийного актива Ленинграда, Николай Бухарин, осудив «вредителей», отметил, что, «несмотря на существование такой организации, Донецкий бассейн за последнее время рос и рос, достигнув рекордной цифры в своем производстве».

Разработкой Шахтинского дела занялась группа следователей (Курский, Федотов и др.), перед которой была поставлена задача любой ценой добиться от обвиняемых «чистосердечных признаний» и придать делу общегосударственный характер. Применение физического воздействия (лишение сна до 3 суток и более), использование «метода» непрерывно повторяющегося чтения обвиняемому его будущих показаний на суде о якобы совершенных им преступлениях, запугивание и угрозы репрессий в отношении семьи — все это приводило арестованных в состояние крайнего физического и нервного истощения. «Обработанные» таким способом, они признавались на следствии в якобы совершенных ими преступлениях.

Такими методами были добыты признания в умышленном вредительстве, в получении от заграничных руководителей крупных денежных вознаграждений, планах переброски из-за границы оружия для членов контрреволюционной организации и повстанческих отрядов в казачьих районах. Вещественные доказательства суду представлены не были. Зато обвинительное заключение обрисовало многоуровневую систему вредительства, направляемого из-за границы «Торгпромом». По мнению следователей, достаточно масштабная система вредительства включала в себя:

- саботаж и вредительство на шахтах и в составе рудоуправлений;
- срыв руководящей деятельности треста «Донуголь»;
- подрыв планового руководства угольной промышленностью в Москве.

Схема организации была представлена так: низовые группы вредителей на шахтах и рудоуправлениях в Шахтинском районе — директорат треста «Донуголь» в Харькове (среднее звено) — руководящие работники угольной промышленности (высшее звено) — политическое руководство «Торгпром»: Париж, Берлин, Варшава.

Несмотря на проведенную следователями подготовку, 23 из 53 обвиняемых отказались признать себя виновными, 10 признали свою вину лишь частично.

Суд должен был произвести респектабельное впечатление. В качестве сценической площадки был избран Колонный зал Дворянского собрания — здания, уже ставшего тогда Домом союзов. Да и сам судебный орган был заимствован из дореволюционной жизни. Шахтинское дело разбирало Специальное судебное присутствие, процессуальные функции которого в советском законодательстве не были прописаны. Возглавил присутствие ректор МГУ профессор А. Я. Вышинский. Заседания продолжались 41 день. Кроме государственных обвинителей (Крыленко и Рогинский), в заседаниях принимали участие 42 общественных обвинителя. Обвиняемых защищали 15 адвокатов. На процесс были приглашены сотни журналистов, публика ходила на заседания как в театр — Дом союзов посетили порядка 30 тыс. человек. Набор обвинений — вредительство, шпионаж, связи с зарубежными антисоветскими центрами, получение за подрывную деятельность крупных гонораров.

Наиболее искренне и ярко в процессе прозвучали выступления шахтеров, которые рассказывали о тяжелых условиях труда, низких зарплатах и плохой технике безопасности. Они говорили чистую правду, а задачей обвинителей было доказать, что во всем этом виноваты именно сидящие на скамье подсудимых инженеры.

Все участники слушаний понимали, что результат предreshен, поэтому ни обвиняемые, ни их защитники не предпринимали никаких попыток добиться оправдательных приговоров. Адвокаты не ставили под сомнение сам факт существования подпольной контрреволюционной организации, но напирала на то, что их подзащитные оказались в ее рядах по недоразумению, а сама организация фактически бездействовала.

Решением суда 11 человек были приговорены к высшей мере наказания. Инженеры Н. Н. Горлецкий, Н. А. Бояринов, Н. К. Кржижановский, А. Я. Юевич и служащий С. З. Будный были расстреляны 9 июля 1928 г. Для шести остальных (Н. Н. Березовский, С. П. Братановский, А. И. Казаринов, Ю. Н. Матов, Г. А. Шадлун и Н. П. Бояршинов) расстрел был заменен 10 годами. Четверо обвиняемых (в том числе два германских подданных) были оправданы и четверо (в том числе один германский подданный) приговорены к условным срокам наказания. Остальные — к лишению свободы сроком от 1 до 10 лет с поражением в правах на срок от 3 до 5 лет.

Через несколько дней после вынесения приговора Менжинский начал хлопотать о награждении чекистов, особо отличившихся при подготовке процесса. Заместитель председателя ОГПУ Г. Г. Ягода направил в ЦИК следующее представление: «При раскрытии и ликвидации контрреволюционных и вредительских групп в Донбассе ряд работников ОГПУ проявили максимальную

энергию, инициативу и понимание всей серьезности обстановки и возложенных задач, благодаря чему удалось довести так называемое Шахтинское дело до конца. Считаю безусловно необходимым отметить работников, имеющих в этом деле наибольшие заслуги...»

Вскоре после окончания суда Вышинский выпустил книгу о нем, где, в частности, писал: «Советский суд... должен исходить и всегда исходит из государственной и хозяйственной целесообразности».

В результате Шахтинского дела на Донбассе резко упала дисциплина, нередко рабочие отказывались выполнять распоряжения инженеров, квалифицируя их как вредительство. Участились прогулы, рабочие начали игнорировать распоряжения техперсонала, а десятников вообще стали называть эксплуататорами. Сотни инженеров были арестованы или уволены. Наиболее дальновидные уходили сами. Дошло до того, что в ноябре 1928 года хозяйственные организации обязали инженеров и техников дать подписку о невыезде с места службы, а с декабря 1929 начали практиковаться «гражданские мобилизации инженеров на производство»...

В 1928 году, арестовав или уволив сотни «спецов», приступили к ускоренной подготовке армии молодых инженеров. И результаты не заставили себя ждать: например, если раньше в угольной промышленности среди инженеров было всего 0,38 % коммунистов, и эта доля была стабильной, то теперь партийная прослойка росла там как на дрожжах. В течение 1928 года в партию приняли более 2 тыс. шахтеров. Именно они после непродолжительного обучения должны были прийти на смену идейно незрелым инженерам.

В апреле 1928 года (еще не было закончено следствие) пленум ЦК и ЦКК ВКП(б) принял решение о выдвижении рабочих на руководящие административные и технические должности. Для этого расширялись возможности для вечернего и заочного обучения. Одним из творцов программы подготовки, позволявшей людям, не блестящим способностями, быстро получать «корочки» о высшем образовании, стал Вышинский. Благодаря напору ректора были отменены дипломные проекты, написать и защитить которые полуграмотные выдвиженцы были просто не в состоянии. Учебные планы тоже приспособлялись к интеллектуальным способностям студентов новой формации. В вузах стремительно уменьшался объем теоретических курсов и увеличивалось количество практических занятий. Тогда же появилась и «производственная практика». Таким образом, высшее образование переориентировалось на студентов, которым надо не объяснять, а показывать. Кроме того, подавляющее большинство выпускников-выдвиженцев не владело иностранными языками, что являлось барьером для чуждой идеологии, проникающей в страну вместе с западными техническими и научными журналами. Так родился новый тип инженера-выдвиженца. «Урок, вытекающий из Шахтинского дела, — отмечал Сталин, — состоит

в том, чтобы ускорить темп образования, создания новой технической интеллигенции из людей рабочего класса, преданных делу социализма и способных руководить технически нашей социалистической промышленностью».

Шахтинское дело преследовало своей целью запугивание отраслевых управленцев, усиление государственного контроля над экономикой и ее перевод в плано-мобилизационный режим. Отныне любой советский руководитель, не выполнявший спущенный сверху план, рисковал быть обвиненным во «вредительстве». Это приводило к использованию любых средств для достижения количественных показателей и фальсификации отчетности, если их не удавалось добиться.

Однако планы первых пятилеток в угольной промышленности так и не были выполнены: уничтожив старое поколение инженеров, Страна Советов не смогла в короткие сроки воспитать новое...

Играя на худших чувствах масс, режим в 1930 года инспирировал еще ряд политических процессов против «буржуазных специалистов», обвинявшихся во «вредительстве» и в других смертных грехах. Так, весной 1930 года в Украине состоялся открытый политический процесс по делу «Союза освобождения Украины». Руководителем этой мифической организации был объявлен крупнейший украинский ученый, вице-президент Всеукраинской Академии наук (ВУАН) С. А. Ефремов. Кроме него, на скамье подсудимых оказалось свыше 40 человек: ученые, учителя, священники, деятели кооперативного движения, медицинские работники.

В том же году было объявлено о раскрытии еще одной контрреволюционной организации — Трудовой крестьянской партии (ТКП). Ее руководителями объявили выдающихся экономистов Н. Д. Кондратьева, А. В. Чайнова, Л. Н. Юровского, крупнейшего учено-агронома А. Г. Дояренко и некоторых других. Осенью 1930 года было объявлено о раскрытии ОГПУ вредительской и шпионской организации в сфере снабжения населения важнейшими продуктами питания, особенно мясом, рыбой и овощами. По данным ОГПУ, организация возглавлялась бывшим помещиком профессором А. В. Рязанцевым и бывшим помещиком генералом Е. С. Каратыгиным, а также другими бывшими дворянами и промышленниками, кадетами и меньшевиками.

Эти процессы оказались далеко не последними в череде подобных разбирательств 1930 года.

Страна восторженно встречала суровые приговоры. И еще мало кто знал, что среди тех, кто громко приветствует такие решения, уже намечены жертвы, которым завтра предстоит разделить трагическую судьбу осужденных.

Вплоть до 80-х годов оставалась в силе официальная «каноническая» трактовка Шахтинского дела, четко сформулированная и одобренная ЦК ВКП(б) в 1938 году. Осужденных по данному делу реабилитировали лишь в 2000 году.